

INDÍGENAS EN LA CIUDAD

*En studie av sosiale
differensieringsprinsipper blant studenter
med urbefolkningsbakgrunn i Cochabamba.*

Camilla Johnsen

Masteroppgave ved Sosialantropologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

10. juni 2010

© Camilla Johnsen

Juni, 2010

INDÍGENAS EN LA CIUDAD

<http://www.duo.uio.no/>

Sammendrag

Denne oppgaven handler om hverdagen til studenter med urbefolkningsbakgrunn i Cochabamba, og deres møte med byen, og menneskene der. Bakgrunnen for dette temaet er at Bolivia gjennomgår store kulturelle, politiske og økonomiske endringer, som et resultat av at de for første gang har en president som selv er en del av urbefolkningen. Dette har ført til et økt fokus på de ulike urfolksgruppene i landet, og resultert i en større sosial, og kollektiv, bevissthet omkring urfolkenes rettigheter. Et perspektiv ved denne bevisstgjøringen er høyere utdanning. Tidligere var universitetene i stor grad forbeholdt elitene i landet, mens det i dag er oppnåelig for mange landsbyboere. Gjennom en stipendordning får flere ungdommer fra landsbygda muligheten til å oppnå målet sitt: å ta høyere utdanning slik at de kan få en god jobb, og forsørge seg selv og familien.

Temaet for oppgaven er å se på hvordan ulike former for sosial differensiering påvirker hverdagen til urfolkstudenter i Cochabamba. Jeg vil diskutere i hvilken grad bakgrunnen deres, med små landsbysamfunn, slektskap og resiprositetsforhold, påvirker deres måte å leve på i byen? Dette vil diskuteres i lys av arbeidsdeling og kjønnsidentitet. Videre vil jeg argumentere for betydningen av slektskap og familie i tiden etter at ungdommene flytter til byen. Gjennom oppveksten på landsbygda har de blitt inkorporert i sosiale nettverk, som består, til tross for at de flytter til byen. Disse nettverkene bidrar til å opprettholde de tette båndene til familie og slektninger i landsbyen, samtidig som de er i stand til hjelpe ungdommene med, for eksempel, å finne et sted å bo i byen.

Hvilken oppfatning ungdommene har av seg selv og hvordan de blir oppfattet av andre vil være to sentrale aspekter ved denne oppgaven. Slike oppfattelser er kontekst- og situasjonsbetingede og er nedfelt i diskurser og praksis relatert til hverdagslige aktiviteter. Disse perspektivene kan relateres til hierarki diskurser som ut fra en historisk kontekst har vært en innvirkende faktor for forholdet mellom urbefolkning, og mestiser og hvite. Dette vil diskuteres i lys av sosiale grenser, og med et fokus på en følelse av tilhørighet til både byen og landsbygda.

Forord

Det er mange som fortjener en stor takk for at denne avhandlingen kom vel i havn.

Først og fremst vil jeg takke alle de flotte menneskene jeg var sammen med i Cochabamba. Jeg vil også gjerne takke SAIH, og FUNPROEIB Andes, for all hjelp i forberedelsene til feltarbeidet. En spesiell takk til Guido Machaca og Vicente Illimachi ved PROEIB Andes, for god hjelp og støtte under hele feltarbeidet.

Jeg vil også rette en stor takk til min veileder Christian Krohn-Hansen. Han har vært en enestående støtte, med sine konstruktive og gode tilbakemeldinger, gjennom hele denne prosessen.

En stor takk går også til dere som har lest og kommentert deler av oppgaven: Cecilie, Christine og Ingvild.

Jeg vil også gjerne takke familien min, spesielt mine foreldre, som alltid har støttet meg. Jeg vil særlig takke dem for at de turte å sende meg til Bolivia, i en alder av bare 17 år. Det var der grunnlaget for min store interesse for Bolivia ble skapt, og det er jeg svært takknemlig for.

Sist, men absolutt ikke minst, vil jeg takke min kjære Stian. Tusen takk for enorm støtte, tålmodighet og oppmuntring, både under feltarbeidet, og i skriveprosessen.

Oslo, 09.juni, 2010

Camilla Johnsen

Innhold:

Sammendrag

Forord

Innhold:	7
1: Innledning	9
Tema og problemstilling	9
Teoretiske rammeverk	10
Perspektiver på kjønn: sosial konstruksjon og maskulin dominans	10
Etnisitet og klasse: med fokus på grenser	12
Historisk presentasjon av Cochabamba og Bolivia	14
Forholdet mellom urfolk og mestiser i en historisk kontekst	14
<i>Estado Plurinacional de Bolivia</i> (den flernasjonale staten Bolivia)	20
Utdanningssystemet i Bolivia	21
Metode og felt	22
Forskningsmetoder	22
Arenaer og felt	26
Data	27
Innpass og opparbeidelse av tillit	29
Etiske refleksjoner	30
Avhandlingens struktur	31
2: Livet på landsbygda: hushold, arbeid og kjønn	33
Innledning	33
Hushold- og familieorganisering	33
Arbeid og kjønn: komplementaritet og <i>machismo</i> side om side?	36
Resiprositet og samhold	43

<i>La fiesta de Santo Tomas: ritualer, mat og mening</i>	45
Avslutning	49
3. Fra landsby til by: utdanning, endring og sosiale nettverk i Cochabamba	50
Innledning.....	50
PAE: en rettighet eller et privilegium?.....	51
Utdanningsforskjeller mellom landsby og by	54
Sosiale mønstre og vilje til endring.....	58
Sosiale nettverk: betydningen av slekt og venner i byen	62
Avslutning	65
4: Hverdagens dilemmaer: sosiale grenser og etnisk diskriminering	66
Innledning.....	66
Interetniske relasjoner mellom landsby og by.....	67
Klær og mat som symbolske uttrykk for grenser	68
Språk og utdanning: motiver for sosial stigma?.....	72
Endring og kontinuitet: forhandling om etnisk tilhørighet.....	77
Avslutning	80
5. Avsluttende kommentarer	82
Kildehenvisning	84

1: Innledning

Bolivia er et av landene med størst urbefolkning i Latin-Amerika. Et mangfold av etniske, kulturelle og språklige forskjeller karakteriserer landet, som innehar store kontraster både sosialt og geografisk. Til tross for et stort flertall i det bolivianske samfunnet, opplever medlemmer av de ulike urfolksgruppene diskriminering og stigmatisering basert på deres bakgrunn fra landsbygda (*gente del campo*). Jeg vil i hovedsak fokusere på dem som har *quechua*¹ som morsmål, og som har sett seg nødt til å flytte til Cochabamba by i et forsøk på å kunne skape en bedre tilværelse for seg selv og familien gjennom å ta høyere utdanning.

I denne avhandlingen vil jeg forsøke å la studentenes egne erfaringer komme til uttrykk gjennom mine empiriske beskrivelser av situasjoner og hendelser som møter dem i deres hverdag i Cochabamba.

Tema og problemstilling

Temaet for denne avhandlingen er å se på hvordan ulike former for sosial differensiering påvirker hverdagen til studenter fra urfolksgrupper i Cochabamba. Svært mange ungdommer flytter fra landsbygda og inn til byen med et felles mål: å utdanne seg slik at de kan skape en bedre fremtid for seg selv, familien og en fremtidig familie. Min hovedproblemstilling ser dermed slik ut: Hvordan er det å være student med urbefolkningsbakgrunn i Cochabamba i dag?

Målet med oppgaven vil være å få frem hvordan ungdommene selv opplever det å være student fra landsbygda. Jeg bruker begrepet *ungdommene* som en samlet betegnelse på hovedaktørene i denne oppgaven. Hovedpersonene er ungdommer som ser på seg selv som en del av urbefolkningen, snakker *quechua*, og har flyttet fra landsbygda og byen for å studere².

Mitt utgangspunkt for denne problemstillingen er at Bolivia gjennomgår store endringer i form av at de i dag har en president som selv er en del av urbefolkningen. Hans hovedmål er å føre urbefolkningsgruppene i Bolivia opp og frem i samfunnet, og dette er gjennomsyrende for de fleste av de politiske, sosiale og kulturelle endringene som pågår i Bolivia i dag. Jeg ønsker å se på hva ungdommer med urbefolkningsbakgrunn gjør for å forbedre sine levevilkår. Hvilke

¹ Quechua er offisielt språk i Bolivia ved siden av aymara, guaraní, flere andre urfolksspråk, og spansk.

² Noen få bor fortsatt i landsbyen hvor de vokste opp, da avstanden til byen er såpass liten at dette lar seg gjøre. Men de er like fullt ut en del av oppgaven, da deres tilværelse som student i byen er like gjeldende selv om de bor utenfor byen.

individuelle og kollektive strategier benytter ungdommene for å oppnå målet om en bedre fremtid? I hvilken grad påvirker bakgrunnen deres, med slektskap og resiprositetsforhold, livet i byen? Hvilke aspekter ved tilværelsen i landsbyen bringer de med seg videre, og på hvilken måte opprettholdes kontakt med landsbyen? Hvilke muligheter og begrensninger møter studentene i hverdagen? Jeg vil vise hvordan ungdommene forhandler sin etniske identitet i møtet med mennesker fra byen. Kan man oppnå en bedre fremtid og et bedre liv, uten å endre sin identitet og assosiere seg med menneskene fra byen? Eller må man gjennomgå endringer i form av å endre klesstil, språk, og kutte båndene til landsbyen?

Mine empiriske data er i hovedsak basert på ungdommenes opplevelser og erfaringer som møter dem i hverdagen i Cochabamba. Gjennom intervjuer og samtaler med ansatte på universitetet; folk som ikke var en del av stipendordningen; og *mestizos*³ fikk jeg også et innblikk i hvordan ungdommene oppfattes av andre.

I denne studien vil differensieringsprinsippene kjønn, etnisitet og klasse utgjøre rammeverket for den antropologiske analysen.

Teoretiske rammeverk

Perspektiver på kjønn: sosial konstruksjon og maskulin dominans

Den tidlige kjønnsforskningen som hadde sin opprinnelse på begynnelsen av 70-tallet fokuserte primært på kvinner, og kvinners roller i husholdet. Michelle Z. Rosaldo introduserte dikotomien husholdssfære og offentlig sfære som et redskap for å kunne identifisere spesielle strategier og motivasjoner for kvinner i ulike samfunn (Rosaldo 1974:17-19). Gjennom å bruke en analytisk dikotomi på den måten kunne man knytte de kulturelle verdiene som er gitt kategorien «kvinne» til organiseringen av kvinners aktiviteter i samfunnet (Moore 1988:21). Ideen bak denne modellen var at de fleste samfunn anerkjenner forskjeller mellom kvinner og menn i form av at ulike oppgaver og ansvar tilskrives og assosieres med enten kvinnen, eller mannen. Kvinnens sosiale posisjon henger nært sammen med hennes rolle som mor, som igjen relaterer henne til husholdssfæren og de aktivitetene som tilhører denne, mens mannen på sin side blir assosiert med det offentlige liv. For jenter er det enkelt å følge i mors fotspor å bli kvinne. De vokser opp i nærheten av moren og hjemmet, utfører oppgaver sammen med

³ Mestizo: person med blandet bakgrunn av urbefolkningen og hvite (Wade 1997).

moren, og får tilskrevet status som kvinne. Gutter derimot må igjennom en prosess for å bli mann. De må bevise, blant annet ved å dra bort fra hjemmet, at de innehar ferdigheter for å oppnå status som menn (Rosaldo 1974). Denne dikotomien baserer seg på antakelsen om at kvinners underordnede stilling i samfunnet er et universelt fenomen, i den grad de er henvist til husholdsaktiviteter og er atskilt fra menns sosiale verden. Til tross for at ideene til den tidlige antropologiske forskningen på studier av kjønn ble kritisert for ikke å være universelt gyldige, med tanke på at ulike kulturer trekker grensene på forskjellige måter, mener Moore (1994:49-58) likevel at dikotomiene kan være fruktbare som et utgangspunkt for en analyse av kulturelle konstruksjoner av kjønn. Det eksisterer et mangfold av diskurser om kjønn som varierer i forhold til kontekst og livshistorier. I min avhandling vil jeg gå nærmere inn på dikotomien husholdssfære og offentlig sfære, siden dette er mest relevant for min problemstilling.

Henrietta Moore har konstatert at kjønn er en sosial og kulturell konstruksjon (Moore 1994:71). Hun diskuterer forholdet mellom kjønnsdiskurs og kjønnsidentitet, mellom kjønn som det konstrueres, og kjønn som det leves ut. Dette relaterer hun til forholdet mellom struktur og praksis, og mellom individet og det sosiale. Det å være kvinne eller mann (et kjønnnet subjekt) gis mening gjennom diskurser og gjennom de praksisene som disse diskursene formidler (Moore 1994:57). Disse diskursene om kjønn er ordnet hierarkisk og er i konflikt med hverandre, og de overlapper ofte med ulikheter i klasse og etnisitet (Moore 1994). Det virker for eksempel naturlig at det er mannen som er overhodet i et hushold, mens kvinnen er ansvarlig for å være hjemme med barna. Likeså blir mannen ofte forbundet med aktiviteter som jakt og krig, mens kvinnens aktiviteter innebærer matlaging og veving (Engels i Moore 1994:72). En slik naturliggjøring av forholdet mellom kvinner og menn gjøres eksplisitt i den materielle verden som består av kjønnsspesifikke områder, som igjen er delt opp i oppgaver ut i fra kjønnsidentitet (Moore 1994). Dermed ser vi at det til tross for en felles oppfattelse om at kjønn er en kulturell konstruksjon, like fullt eksisterer en ideologi om kjønn som «naturlige, gitte og evige» (Moore 1994:72).

Dette kan relateres til Pierre Bourdieu som argumenterer for hvordan inndelingen av kjønn «sies å skje i samsvar med 'tingenes orden'» (Bourdieu 2000:16). Med dette menes hvordan kjønnsideologien er doksisk. *Doxa* representerer det naturlige, det tatt - for - gitte, og er sammen med *habitus* to av hovedbegrepene Bourdieu bruker for å studere sosial praksis.

Habitus tilegnes gjennom praktisk erfaring. Den er kroppsliggjort, aktiv og produktiv, og utgjør et system av ulike disposisjoner tilpasset spillet i feltet⁴. Det er i aktørenes habitus at inndelingen mellom kvinner og menn er tilstede, og dermed fungerer denne som skjema for oppfattelse, tanke og handling (Bourdieu 2000:16). Mannlig dominans fremstår som legitim, også for kvinner, på grunn av deres felles habitus. De dominerendes perspektiver på disse maktforholdene blir nedfelt i sosiale kategorier og tankeskjemaer som blir tatt for gitt som «naturlige», ikke bare av de dominerende, men også av de som blir dominert. Med andre ord tar de som domineres i bruk den dominerendes forståelsesmåter, og tenker i dens termer, også når de tenker om seg selv og sin egen situasjon (Bourdieu 2000:43-44).

I likhet med kjønn er også klasse og etnisitet strukturerende prinsipper i menneskelig sosialt liv. Forskjeller innenfor en kontekst kan brukes for å reformulere forskjeller som er relevante for en annen (Moore 1994:61), og det er derfor jeg kombinerer disse tre sosiale differensieringsprinsippene i denne studien. Jeg ønsker å få frem hvordan ungdommene fra landsbygda handler for å skape en bedre fremtid for seg selv og familien. Jeg vil få frem aktørenes egne synspunkter, og i størst mulig grad gi et bilde av hvordan de selv oppfatter og gir mening til den verdenen de lever i (Ortner 1984). Til tross for at de handler ut fra egne valg, handler de innenfor strukturelle rammer som ideologisk dominans og økonomiske begrensninger. Kunnskap vil også være en sentral del av dette, og jeg vil se på hvordan kunnskap produseres i møtene mellom ungdommer fra landsbygda og ungdommer fra byen. Et slikt skjæringspunkt vil belyses for å bygge opp en analyse om diskriminering og stigmatisering.

Etnisitet og klasse: med fokus på grenser

Etnisitet er en sosial konstruksjon, som i likhet med klasse og kjønn, handler om å identifisere forskjeller og likheter. Tidligere (før etnisitet var et begrep) kategoriserte mennesker hverandre ut fra ideer om klær, talemåte, vaner og utseende. Ved hjelp av disse kjennemerkene kunne man definere de kulturelle forskjellene, og ikke minst identifisere hvem som var hvem (Wade 1997:16-17). Wade anerkjenner at etnisitet handler om kulturelle forskjeller, men mener likevel at en idé om etnisitet kan bli vag med mindre man inkluderer et stedsperspektiv. Å snakke om sted, eller en *kulturell geografi*, fører til at sosiale relasjoner

⁴ Et felt i Bourdieus termer er et sosialt rom, eller et sosialt system som fungerer ut i fra sin egen logikk. Det er spill hvor flere typer kapital kan eksistere og kjempe om makt/dominans (Moi 2002).

fremstår som mer konkrete når man skal forklare hva etnisitet betyr (Wade 1997:18). Wade viser betydningen av å knytte historiske aspekter til etnisitet gjennom å se på hvordan etniske kategorier er en del av en bestemt historie. I slike tilfeller er spørsmålet om opprinnelse et definerende aspekt ved måten forskjeller og likheter mellom to etniske grupper kommer til syne på (1997:19).

Ifølge Fredrik Barth må man se på etniske grupper som en form for sosial organisering hvor personer klassifiseres ved hjelp av grunnleggende termer som opphav og bakgrunn (1969:13). Han ønsket å utforske de prosessene som frembringer og opprettholder etniske grupper (Barth 1969:10). Barth viser til hvordan kulturelle former er uttrykk for aktørers tilpasning til ytre omstendigheter, ettersom menneskers liv og atferd tilpasses miljøet de befinner seg i (1969:12). Med en slik fremstilling, beveger han seg bort fra etnisitet som det essensielle, og vektlegger i stedet sosiale grenser som avgjørende:

The critical focus of investigation from this point of view becomes the ethnic boundary that defines the group, not the cultural stuff that it encloses. The boundaries to which we must give our attention are of course social boundaries, though they may have territorial counterparts (Barth 1969:15).

I følge Barth baserer etniske distinksjoner seg på sosial interaksjon og gjensidig aksept for å kunne vedvare, men han understreker at aktørenes egne oppfatninger er det avgjørende (1969). Etnisitet handler dermed om tilskrivelse av kjennetegn:

The cultural features that signal the boundary may change, and the cultural characteristics of the members may likewise be transformed, indeed, even the organisational form of the group may change - yet the fact of continuing dichotomization between members and outsiders allows us to specify the nature of continuity, and investigate the changing cultural form and content (Barth 1969:14).

Som vi ser kan skillet mellom to etniske grupper bestå til tross for kulturelle endringer. Dersom slike endringer ville medføre en større likhet vil ikke det nødvendigvis medføre en nedbrytelse av prosesser som opprettholder grensene (1969:32-33).

I denne oppgaven vil jeg argumentere for hvordan bakgrunn og opprinnelse er svært sentralt for utformingen av relasjoner mellom urbefolkningsungdom og byungdom i Cochabamba. I

lys av sosiale grenser vil jeg diskutere hvordan møtet mellom disse resulterer i at noen opplever en sterkere tilknytning til, og et behov for, å forsterke sine kulturelle og etniske trekk. Mens andre påvirkes av endringene i større grad og tilpasser seg livet i byen på en annerledes måte. Hvordan disse ungdommene fremdeles identifiserer seg med en etnisk identitet som urfolk, vil være et sentralt spørsmål i denne oppgaven. Jeg vil diskutere hvordan kulturelle forskjeller opprettholdes til tross for interetnisk kontakt og gjensidig avhengighet (Barth 1969:10), og hvordan sosiale grenser mellom urbefolkningen og mestiser/hvite i Cochabamba opprettholdes til tross for flyt av mennesker, varer og tjenester over dem. Barth argumenterer for hvordan etniske forskjeller ikke er avhengige av fravær av mobilitet, kontakt og informasjon, men hvordan man i stedet ser at stabile, vedvarende, og ofte vitalt viktige, sosiale relasjoner opprettholdes på kryss av slike grenser (Barth 1969:9-10).

I Bolivia er forholdet mellom etnisitet og klasse nært forbundet, og det er i forankringen av disse to man kan se forskjeller mellom urbefolkningen og mestiser og hvite. Etniske kjennemerker kan skifte avhengig av sosiale relasjoner, kontekster og situasjoner. Med andre ord er etnisk klassifisering i Bolivia ikke bare kulturelt og sosialt betinget, men også kontekstuelt og relasjonelt. Klasse, ut fra en historisk og kulturell tilnærming, betrakter i større grad menneskelig handling (*agency*), sosiale verdier og tro, enn hva en ren økonomisk tilnærming ville gjort (Benería & Roldán 1987:13). Det er dermed viktig å gjøre rede for hvordan både geografiske, økonomiske, politiske og sosiale faktorer bidrar i en klassifisering av mennesker. Videre vil jeg belyse slike prosesser gjennom å se sentrale komponenter i den bolivianske historien.

Historisk presentasjon av Cochabamba og Bolivia

Forholdet mellom urfolk og mestiser i en historisk kontekst

Bolivia grenser mot Paraguay og Argentina i sør, mot Chile og Peru i vest og mot Brasil både i nord og øst. Landet er delt inn i 9 regioner (*departamentos*): Beni, Chuquisaca, Cochabamba, La Paz, Oruro, Pando, Santa Cruz, Potosí og Tarija. Cochabamba-regionen grenser både mot høylandet som ofte referes til som *el altiplano*, med Andesfjellene i vest, og mot lavlandet, og mer tropiske områder i øst. Dette skillet mellom lavland og høyland er sentralt for måten bolivianere tenker om hverandre. Menneskene som bor i lavlandet, som regel representert ved *la gente de Santa Cruz* (mennesker fra Santa Cruz), kjennetegnes av en

sterk økonomi, spansk språk, og klær som kan relateres mer til Spania enn de andre bolivianske regionene. Menneskene i lavlandet består i stor grad av *mestizos* (mestiser), som i kolonitiden ble brukt om personer av blandet herkomst: spansk og urbefolkning. I dag brukes begrepet om personer med spansk som hovedspråk, og som identifiserer seg med en kultur som skiller seg fra urbefolkningens. Urbefolkningen referer også til denne gruppen som *blancos* (hvite), *ricos* (rike), *gente de la ciudad* (byfolk), eller andre begrep med klassekonnotasjoner. Mestisene definerer ofte urbefolkningen i høylandet ut fra en felles udifferensiert kategori: *indios* (indianer). Deres klassifikasjoner beror i en grunntanke om at *indios* er ”rasemessig” underlegne, bor på landsbygda, driver med jordbruk, snakker aymara eller quechua, og jobber for andre i form av tjenesteyrker (Gill 1994:4). I tillegg til *indio*, blir urbefolkningen i Bolivia referert til som *indígenas* eller *campesinos*. *Indio* er et negativt ladet begrep og brukes ofte som skjellsord. *Indígena* er et mer nøytralt begrep, og har blitt brukt mye i politisk sammenheng de senere årene. Klassebegrepet *campesinos* (småbønder/peasants) brukes på lik linje som det etniske begrepet *indígenas*. Dagens regjering har også tatt i bruk enda et begrep: *originarios* (de opprinnelige), men dette er foreløpig lite brukt i dagligdags tale. Ungdommene jeg var sammen med gav beskjed om at det var best å omtale dem som *campesinos* eller *indígenas*. *Indio* begrepet er stigmatiserende, og brukes av mestiser og hvite for å nedverdige og ydmyke urbefolkningen. Dette er også hovedårsaken til at jeg velger å benytte begrepene urfolk og urbefolkning i stedet for indianer i denne oppgaven.

Olivia Harris diskuterer det historiske aspektet ved forholdet mellom urbefolkningen i Bolivia, og de som ikke er en del av den. Under kolonitiden ble urbefolkningen kategorisert ut fra forpliktelsene de hadde ovenfor kolonimakten. De kulturelle og «rasemessige» kontrastene mellom spanjoler og urbefolkningen var basert på økonomiske forskjeller. Urbefolkningen var forpliktet til å betale skatt og delta i *mita*⁵, mens de som ikke var en del av urbefolkningen ikke hadde de samme pliktene (Harris 1995:351-355). Frem til spanjolene kom var det inkaene som styrte. På den tiden hadde den sørlige delen av det andinske høylandet etablert høyt utviklete samfunn som var sterkt forankret i tette og komplekse jordbrukssystemer. Samtidig var disse systemene forankret i nære slektskapsorganisasjoner kjent som *ayllu*, som

⁵ Spanjolene trengte arbeidskraft (blant annet i sølvminene), derfor tok de i bruk *mita*, som organiserte og roterte arbeidskraften fra andre steder. Begrepet *mita* kommer fra quechua *mit'a* som er en betegnelse for det andinske systemet hvor tjenester i form av samfunnsarbeid går på rundgang blant innbyggerne (Larson 1998).

organiserte arbeid, og fordelte land mellom medlemmene. *Peasant* organiseringen, som *ayllu*, var et godt eksempel på, og fremstod som en base for, den andinske kulturen (Klein 2003: 22-23).

I begynnelsen av kolonitiden så ikke urbefolkningen de store forskjellene mellom spanjolene og inkaene som hadde erobret dem noen tiår tidligere. Etter hvert fremstod koloniseringen på den måten som man ofte forbinder den med i dag. Gjennom å ta i bruk metallvåpen, krutt og hester kunne noen hundre spanjoler enkelt utmanøvrere flere tusen urfolk. I 1545 ble det oppdaget sølv i Poroc, i dag kjent som Potosí. *El Cerro Rico* bidro til en svært hurtig voksende og stor sølvproduksjon i perioden frem til 1650. Cochabamba by ble etablert i 1571, og på 1600-tallet ble byen en viktig bidragsyter til opprettholdelsen av produksjonen i Potosí, både på grunn av arbeidskraft som ble organisert gjennom *mita*, og ved at de produserte hvete og mais til gruvearbeiderne (Larson 1998). På grunn av dalene og de frodige områdene ble Cochabamba øvre Perus (Alto Perú) største leverandør av jordbruksvarene hvete og mais. Denne perioden med veksten til sølvgruvene og integreringen av andinske jordbruksmarkeder, førte til at øvre Peru ble anerkjent som et av de rikeste sentrum i det nye spanske imperiet i Amerika (Klein 2003:31-40). Mange personer fra urbefolkningen ble utnevnt til *kurakas* (lord/herre) som gjennom for eksempel å låne ut arbeidskraft til spanjolene opplevde stor velstand på slutten av 1500-tallet, og utover 1600-tallet. Dette hadde sine begrensninger i form av at spanjolene bestemte hvem som kunne kvalifiseres til rollen, og hvem som kunne arbeide for dem (Harris 1995:352-376). *Haciendas* (storgods) ble sentrale i Cochabamba utover 1500- og 1600-tallet, og landeierne (*hacendados*) fikk arbeidskraften sin fra urbefolkningen. På slutten av 1600-tallet opplevde de imidlertid en sterk nedgang i samråd med krisen som oppstod da sølvgruvene i Potosí nådde sin topp, og etter hvert begynte å minske. Behovet for mais og hvete, som Cochabamba hadde bidratt med, var dermed ikke lenger så stort, og dette påvirket store deler av befolkningen i Cochabamba (Klein 2003:61). Det var på denne tiden kategorien *mestizos* vokste frem, og disse menneskene ble klassifisert som at de tilhørte spanjolene, selv om de ikke hadde tilgang til alle posisjoner innenfor det koloniale samfunnet. Mange strategier ble brukt for å bli «omgjort» til mestiser. Den hyppigste var å nekte for eller lyve om ens opphav, eller i hvert fall kvitte seg med båndene til slektninger og til landsbyen (Harris 1995).

I den republikanske perioden på 1800-tallet var lovgivningen inspirert av ønsket om å fjerne seg fra fortiden gjennom å utnytte seg av de økonomiske godene etter uavhengigheten fra Spania (i 1825) og gjennom å gjøre urbefolkningen til «borgere». For å få til dette fjernet man lovgivningen som kategoriserte urbefolkningen: skatt, arbeidstjenester og urbefolkningens beskyttede landområder. På grunn av vedvarende kriger og økonomisk stagnering så man seg nødt til å innføre skattene igjen, man bare endret navnet fra tributt til urbefolkningens bidrag. Et begrepskifte som de håpet ville endre oppfattelsen av tributt til å være noe mer frivillig. Etter 1850 ble urbefolkningen mer å regne som en klasse, da de ble en del av arbeidskraften til lokale landeiere, kjøpmenn og representanter fra staten. Tidligere ble de utnyttet gjennom *mita* (Harris 1995:355-363).

Landeierne og representanter fra staten assosierte urbefolkningen med underutvikling og lite begavede småbrukere som bodde på landsbygda. Cochabamba by ble klassifisert som et mestissamfunn, hvor mestiser ble assosiert med sivilisasjon og urbane levemåter. Mange urfolk ønsket overgang til mestisene, noe som ifølge Harris kan skyldes den økonomiske aktiviteten som endret seg fra å være basert på subsistensjordbruk til å bli mer rettet mot handel, og en økt deltakelse i markedene (1995:364). Å skifte fra urbefolkning til å bli en del av mestiser innebar migrasjon, et brudd med ens opprinnelsessted, og ta til takke med arbeid innenfor de laveste nivåene av ufaglært arbeid. Det kunne være i byene, i gruvene, på plantasjer eller som hushjelper. For å oppnå full inkorporering til mestiskategorien måtte en derimot nekte for ens opprinnelige opphav. Mange byttet etternavn, for eksempel fra Kamaqi (aymara) til Camacho (spansk), for å nærme seg mestissamfunnet. Andre strategier innebar å endre hvilke klær man gikk med, hva man spiste, og ikke minst, hvilket språk man snakket (Harris 1995). Disse aspektene er sentrale for å uttrykke etnisk tilhørighet også i dag, og vil diskuteres nærmere i kapittel 4 hvor jeg beskriver hverdagen til urbefolkningsungdommene i byen.

På begynnelsen av 1900-tallet var befolkningen i Cochabamba by i underkant av 22 000. De neste femti årene vokste byen sakte, men sikkert ettersom flere jordbrukere fra ulike *provincias* dro inn til byen for å være en del av den voksende økonomien (Goldstein 2004:60-63). Industrien var en del av ønsket om å skape et moderne Cochabamba, hvor en mer europeisk modell skulle vektlegges i oppbyggingen av byen. Disse ideene tok form allerede på 1800-tallet da man ønsket seg bort fra jordbruk, og heller ønsket å satse på bank, import og

eksport (Goldstein 2004:60). Det var et problem i følge mestiser og hvite: småbrukere fra landsbygda. Mange kom fra landsbygda og inn til byen for å selge varene sine, da spesielt matprodukter. Den alkoholholdige maisdrikken *chicha* ble selve symbolet på hva landsbygda stod for. Et stort antall *chicherias* (sted hvor de serverer *chicha*) åpnet i sentrum, og med dette kom det flere og flere mennesker fra landsbygda og inn til bykjernen. Det var stor mangel på gode helsemessige og hygieniske forhold, som for eksempel toalett, så da flere epidemier brøt ut, mente den hvite middelklassen at det var på grunn av *chicherias* og menneskene som drev disse. Dermed ble det bestemt at *chicherias* måtte flyttes, og de mente at menneskene fra landsbygda hørte til i den urbane periferien, hvor de ikke kunne ødelegge den moderne ordenen som var gjeldende for sentrumskjernen (Goldstein 2004:56-61). Dette førte til at menneskene som migrerte bosatte seg i utkantstrøkene av byen. I dag er Cochabamba inndelt i *zonas* (soner/områder) som ofte indikerer hvem som bor der og hvor de kommer fra. Et eksempel er *Zona Zur* som ofte forbindes med migranter, fattigdom og dårlige infrastruktur. Inndelingen av soner henger også sammen med måten mange mennesker fra landsbygda oppsøker og benytter seg av sosiale nettverk når de flytter til byen. Noe som igjen innebærer at mennesker fra samme landsby ofte flytter etter hverandre, og dermed blir boende på samme sted i byen.

Fra midten av 1900-tallet og utover opplevde Bolivia flere kriser. Etter revolusjonen i 1952 fortsatte migrasjonen av mennesker fra landsbygda, men den største andelen migranter kom nå fra *el altiplano*, og byer som Oruro, Potosí og La Paz. Det var flere årsaker til den økende migrasjonen fra disse områdene. Alma, min husvertinne i Cochabamba, fortalte hvordan ugjestmilde forhold på høyslettene i nærheten av Potosí førte til en svært trang oppvekst for henne og hennes søsken. Det var harde og tøffe forhold, og nesten umulig å få jordbruket til å fungere. Hun dro selv til Cochabamba på slutten av 70-tallet for å finne arbeid og skape en sjanse til å kunne klare seg:

Familien min drev et vertshus da jeg var liten. Ettersom andre folk i landsbyen dro til byen gikk det etter hvert dårlig, og vi hadde ikke god råd. Vi måtte spise det vi fant. Jeg husker vi spiste mus og rotter, vi var så sultne. Moren min arbeidet hardt og gjordet det hun kunne for at vi skulle ha mat på bordet. Da jeg ble eldre dro jeg til Cochabamba. Jeg var heldig og fikk jobb, og der har jeg jobbet siden. Jeg har jobbet mye for at barna mine skulle få en bedre oppvekst (Alma).

Alma og hennes familie var ikke de eneste som så seg nødt til å flytte «ned» fra slettene og prøve å ordne seg en ny og bedre tilværelse i Cochabamba. Fra 1950 til 1976 fordoblet befolkningen seg, og trenden med at folk flyttet fra byene Oruro, Potosí og La Paz vedvarte utover 1980- og 1990-årene (Goldstein 2004:70-71).

I høylandet i Bolivia kan langtidsrelasjoner basert på økonomiske aktiviteter fremdeles inkorporere grupper som bor utenfor landsbyen, og det er gjennom en blanding av kollektive og individuelle strategier, og ulike former for sirkulasjon, at urbefolkningen livnærer seg (Harris 1995). På 1900-tallet var husdyr den største investeringen til urbefolkningen på landsbygda, mens det i de senere tiårene økende grad har vært transport, i form av buss og taxi. Det har også vært en økende deltagelse, fra urbefolkningens side, på markedene. På 80-tallet førte perioder med tørke til at mange medlemmer av urbefolkningen i høylandet måtte dra til byer eller til områder i det tropiske lavlandet (som Chapare utenfor Cochabamba) for å finne arbeid, enten for å bli der på permanent basis eller i kortere perioder. På bakgrunn av etniske fordommer ble migrantene satt til å arbeide som dørvakter, hushjelper og murere (Harris 1995:371). Harris påpeker at det spesielt for menn, som har redefinert sin identitet gjennom arbeid, utdanning og militærtjeneste utenfor landsbygda, ikke er så rart at grensene mellom urfolk og mestiser kan virke noe tvetydige. Dette henger sammen med hvordan det har blitt argumentert for at det er kvinnene som er de største bærerne av urbefolkningens identitet i områder med stor andel migrasjon. Harris argumenterer for hvordan kvinnens etniske identitet virker å være klarere enn menns, fordi menn hele tiden forflytter seg mellom ulike arenaer, mens kvinnen i større grad har forholdt seg enten til landsbyen eller til markedsplasser (Harris 1995:371-372). Dette vil jeg diskutere nærmere i kapittel 4, hvor jeg argumenterer for hvordan slike forflytninger på kryss av sosiale grenser, ikke fører til at man mister sine kulturelle og etniske kjennetegn, men at de opprettholdes eller forsterkes i møtene med andre etniske identiteter.

Til tross for at antall personer fra landsbygda som tar utdanning eller arbeid i byen har økt i omfang, er identiteten til urbefolkningen fremdeles sett på, av dem selv og av mestiser/hvite, som en del av en dikotomi bestående av urbefolkningen på den ene siden og mestiser/hvite på den andre (Harris 1995:372-373). Som vi har sett ble den etniske kontrasten mellom mestiser og urbefolkningen innskrevet i kolonimaktens lover. Senere ble den redefinert på 1800-tallet gjennom en klar klasseinndeling mellom mestiser og urbefolkningen.

Estado Plurinacional de Bolivia (den flernasjonale staten Bolivia)

I dag er det flere og flere mennesker fra landbygda som flytter til byen i håp om å få et bedre liv og en tryggere fremtid. Aymara-talende Evo Morales Ayma ble president i 2006 etter at han vant valget i 2005 med over 53,7 prosent av stemmene, noe som er den største seieren etter at demokratiet ble innført i 1982.⁶ Den nye regjeringen overtok et land med store interne vanskeligheter. Av Bolivias i overkant av 9,6 millioner innbyggere⁷ antar man at 63 prosent av landets befolkning lever i fattigdom, og med Latin-Amerikas nest laveste bruttonasjonalprodukt per innbygger, har regjeringen fortsatt en jobb å gjøre. Bolivia regnes å være et av de fattigste landene i Latin-Amerika. I 2007 levde 60,10 prosent i fattigdom (INE 2007), hvorav 37,7 prosent lever under den nasjonale fattigdomsgrensen.

Bolivia har lenge blitt utnyttet for naturressursene sine, men med den nye regjeringen har dette endret seg. Regjeringens tiltak har ført til økt kontroll over viktige økonomiske sektorer, og staten har kjøpt seg opp i, eller ekspropriert, privateide selskap og omforhandlet kontrakter slik at bolivianere er sikret større utbytte av naturressursene, som først og fremst er gass. Jordbruk er også fremdeles en viktig del av boliviansk økonomi, og her har regjeringen tatt opp aspekter ved landreformen som ble innført ved lov i 1953, men som aldri ble gjennomført. Dermed er det slik at dersom en jordeiendom ikke oppfyller sin sosiale og produktive rolle kan den beslaglegges av staten, og fordeles til jordløse og familier med for lite jord. Det har så langt blitt omfordelt 500 000 hektar til småbønder og jordløse. Til tross for stor vekst av offentlige inntekter har det ikke gitt de største utslagene i form av reduksjon av fattigdommen i landet. Dette kan blant annet skyldes manglende kontroll over de økte inntektene, og et lenge kjent problem: korrupsjon. Til tross for at regjeringen sier de kjemper hardt mot korrupsjonen som lenge har preget Bolivia, så er det flere som fortsatt mener det eksisterer.⁸ Et annet vedvarende problem er knyttet til bruken av *coca* (kokablader). Urbefolkningen har brukt planter og urter fra naturen i all tid, og regjeringen kjemper for at kokaen, i sin naturlige form, fortsatt skal kunne brukes ut fra medisinske, ernæringsmessige og kulturelle formål⁹. Det pågår imidlertid fremdeles debatter med det internasjonale samfunnet, som ønsker å sette en stopper for den store kokainproduksjonen i Bolivia.

⁶ <http://www.presidencia.gob.bo>

⁷ <http://data.worldbank.org/country/bolivia>

⁸ <http://www.latin-amerikagruppene.no>

⁹ <http://www.derechoshumanosbolivia.org/>

Den 25. januar 2009 stemte, og vedtok bolivianerne en ny grunnlov hvor det sentrale aspektet er å gi mer makt til urbefolkningen, og anerkjenne Bolivia som en flernasjonalt stat (*estado plurinacional de Bolivia*). Opposisjonen i landet, med base i lavlandet, er sterkt i mot både president Evo Morales; MAS(*Movimiento al Socialismo*¹⁰), partiet hans, og også den nye grunnloven. Dette bidrar til å opprettholde den store kløften mellom urbefolkningen og mestiser/hvite.

Utdanningssystemet i Bolivia

Det bolivianske utdanningssystemet har vært preget av ujevnheter og forskjeller. I kolonitiden var utdanning forbeholdt elite-familiene, og etter uavhengigheten fortsatte det til dels slik, til tross for at mange prøvde å få i gang utdanning for hele befolkningen. Utdanningssystemet har hatt tre store reformer: i 1905, 1955 og i 1994. Den siste var en del av *Ley de Participación Popular* (loven for folkelig deltakelse), hvor det igjen ble et økt fokus på utdanning, og utdanningsreformen *Ley de Reforma Educativa* (Loven for utdanningsreformen) ble resultatet. Denne overførte mye av ansvaret for offentlig utdanning til lokale *municipios* (kommuner), i tråd med grunntanken til loven om folkelig deltakelse, nemlig å desentralisere styringsmakt og gi lokale organisasjoner mer utøvende makt (Gill 2000:48-49). Et slikt ansvar inkluderte både å ansette og avskjedige lærere, og vedlikehold av skolen. Utdanningsdepartementet mistet sin kraft, og ble omtrent avskaffet. Man kunne ikke lengre garantere at uteksaminerte fra lærer-institusjoner ville få posisjoner innenfor det offentlige utdanningssystemet. Lærere måtte be lokale embetsmenn om jobb, men kritikere mente at disse embetsmennene ikke ville bli gitt nok penger til å kunne opprettholde bygninger og klasserom, i tillegg til å måtte betale lønn til lærerne. Kritikerne mente også at disse faktorene støttet ideen om privatisering av skolesystemet, noe som bidro til at lærere ble tvunget til å søke arbeid hos private institusjoner og dermed påla, de foreldrene som hadde råd til det, å sende barna sine til private skoler (Gill 2000:50). Et sentralt aspekt ved denne nye reformen var at den gjorde det mulig for urbefolkningen å få undervisning på urbefolkningens egne språk, som *quechua* og *aymara*. Målet med reformen var å utvikle en utdanning av høy standard som skulle være tilgjengelig og lik for alle uavhengig av kulturell og språklig bakgrunn. Reformen renoverte hele utdanningssystemet, både på grunnskole- og universitetsnivå. Man inkluderte også spesiell utdanning og voksenutdanning (Contreras og

¹⁰ Bevegelsen for sosialisme.

Talavera 2003:11-18). Til tross for denne reformen, ble en nyskaping av hele utdanningssystemet en av de første sakene til Evo Morales og hans regjering. Morales' regjering la vekt på dekolonisering av utdanning som et grunnleggende prinsipp, og da den nye grunnloven ble vedtatt i januar 2009, og trådte i kraft den 7. februar 2009, var utdanning et viktig punkt: «La educación es unitaria, pública, universal, democrática, participativa, comunitaria, descolonizadora y de calidad. La educación er intracultural, intercultural y plurilingüe en todo el sistema educativo.¹¹»

Disse punktene viser hvordan Bolivia ønsker en utdanning som er samlet, offentlig, demokratisk, deltagende, felles for alle, dekoloniserende og av kvalitet. Samtidig skal utdanningen være intrakulturell, interkulturell og flerspråklig. Utdanningen har ikke vært godt nok tilpasset urfolks språk, kulturelle arv og identitet, og det er dette man nå ønsker å forandre gjennom den nye grunnloven. Til tross for dette er høyere utdanning likevel preget av forskjeller og ulikheter med utgangspunkt i perspektiver knyttet til en persons bakgrunn og opprinnelse, og dette vil være et sentralt tema gjennom store deler av oppgaven.

Metode og felt

Forskningsmetoder

Jeg valgte å utføre feltarbeidet i Cochabamba i Bolivia fordi det tidligere har blitt publisert flere studier, som fra La Paz og El Alto, og kanskje ikke fullt så mange fra Cochabamba. Min avhandling er basert på data som ble samlet inn under feltarbeid som varte fra begynnelsen av januar til midten av juni 2009.

I utgangspunktet var tanken å bosette seg i et lite samfunn på landsbygda på utsiden av byen. På bakgrunn av flere faktorer, som dårlig fremkommelighet, avstand til byen og svært få transportmuligheter for å komme seg til Cochabamba by, valgte jeg heller å bosette meg i sentrum av Cochabamba. Den viktigste årsaken var likevel at jeg under besøk i to utvalgte lokaliteter fikk en større interesse for dem som drar til byen for å ta høyere utdanning, og at det er antropologisk interessant å se på utformingen av deres hverdagsliv i byen. Det tok litt tid å omstille seg fordi jeg hadde en klar idé om hva som var idealet for feltarbeidet mitt: deltagende observasjon i en utvalgt lokalitet hvor jeg ville komme tett innpå informantene

¹¹ Congreso Nacional de Educación: Anteproyecto de Ley de Educación «Avelino Siñani y Elizardo Pérez»

gjennom å tilbringe hver dag sammen med dem. I stedet ble det et urbant feltarbeid, hvor jeg traff noen av informanter på en daglig basis, noen så jeg 1-2 ganger i uken, og noen traff jeg enda sjeldnere. På feltarbeid kan man, som i mitt tilfelle, oppleve et dilemma i forhold til ideal og praksis i deltakende observasjon. Det kan oppstå vanskeligheter mellom å gjøre det forskeren «bør» og det folk selv vil. Deltakende observasjon dekker mange tilnærminger og det er nødvendig å finne sin egen vei slik at man gjør det som passer best for en selv i de ulike situasjonene. Å inngå et kompromiss (som å bytte bosted) kan være nødvendig for å få gjennomført feltarbeidet på best mulig måte (Wikan 1996:185).

Å gjennomføre feltarbeid i en by versus en landsby førte til at jeg møtte på andre metodologiske utfordringer enn hva jeg hadde forutsett. En av utfordringene var å begrense feltet, og å opprette en base, eller et slags holdepunkt hvor relasjoner med informanter kunne springe ut fra. For meg ble det offentlige universitetet et slikt sted, og det var her alle relasjonene med informantene startet. Før jeg dro til Bolivia hadde jeg blitt satt i kontakt med en organisasjon som er samarbeidspartner av SAIH (Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpesfond): FUNPROEIB Andes¹². Dette er en privat organisasjon som ønsker å bidra til en forbedring av livssituasjonen til urbefolkningen, gjennom et masterprogram som skal fremme tospråklig interkulturell utdanning i Bolivia. Dette programmet kalles for PROEIB Andes (*El Programa de Formación en Educación Intercultural Bilingüe de los Andes*)¹³, og det er gjennom dette programmet SAIH, FUNPROEIB Andes og PROEIB Andes ønsker å forsterke og bedre urfolkens deltakelse og påvirkning på utdanning i Bolivia. PROEIB Andes har et kontorområde på universitetet, og det var de som foreslo at jeg kunne ha universitetet som base slik at de kunne sette meg i kontakt med studenter. Dermed hadde jeg avgrenset et felt og fått en inngangsport for å komme i kontakt med studenter. Jeg fikk også en egen arbeidsplass som bidro til at jeg hadde en god grunn for å komme dit også på de dagene hvor jeg ikke hadde avtalt møter med informanter. På den måten tilbrakte jeg mer tid på universitetsområdet og traff dermed informantene oftere.

Jeg fikk leie rom hos en familie som var involvert i et nettverk av utleie til frivillige og volontører fra USA, og europeiske land. For husmoren min Alma, hennes tre døtre og et

¹² www.proeibandes.org

¹³ Programmet for dannelse av tospråklig interkulturell utdanning i Andes.

barnebarn, ble jeg den første hvite til å bo sammen med dem over lengre tid. Alma har selv migrert fra en landsby for 20 år siden, og vi kunne ofte sitte rundt kjøkkenbordet og diskutere de harde forholdene for folk fra landsbygda, hvorfor de flytter på seg, og ikke minst hvordan de blir mottatt i byen. Det var ingen av Almas døtre som tok høyere utdanning, og de var dermed heller ikke en del av «hovedgruppen min». Til tross for dette representerte de likevel nyttige data fordi deres bakgrunn har mange likhetstrekk med bakgrunnen til studentene ved universitetet. Hovedårsaken til at jeg ikke bodde sammen med informantene var at de alle bodde på forskjellige steder i byen. Dermed valgte jeg å bo i nærheten av universitetet, slik at det skulle være enkelt å dra dit. Hver ukedag dro jeg til universitetet i 9-tiden på morgenen, enten for å treffe informanter til avtalte møter, eller for å henge rundt på universitetsområdet. Jeg ble der som regel til 20-tiden på kvelden. Noen dager tilbrakte jeg tid på biblioteket til PROEIB Andes hvor det fantes mye relevant litteratur, og hvor jeg kunne sette meg å skrive feltnotater hvis det var tid til det. Jeg satt ofte av et par timer om morgenen eller ettermiddagen til å skrive feltnotater, litt avhengig av om jeg hadde avtaler på universitetet.

Hovedmetoden min var deltakende observasjon, men siden studentene kunne ha undervisning som spredte seg fra kl. 07.15 - 22.00 (mandag - lørdag) var det ikke alltid like enkelt å følge studentene. Dette var fordi det ikke alltid lot seg gjøre å være med dem inn i timene. Det hendte studenter eller professorer spurte, og da ble jeg med. Det er ofte skiller mellom det en person sier og det en person gjør. Til tross for at ungdommene gjentok flere ganger at jeg gjerne kunne være med dem på forelesning, på arbeid, eller hjem til landsbyen, var det ikke i alle tilfeller dette lot seg gjøre. Dermed er observasjon viktig, siden denne vil fange opp informasjon som ellers ikke ville blitt registrert.

Sammen med deltakende observasjon valgte jeg å benytte meg av intervjuer og av sekundære kilder som for eksempel aviser, historiske dokumenter, offentlig statistikk og forskningstekster ved universitetet. En slik triangulering kan være nyttig fordi man får kontekstualisert ens materiale, og en kombinasjon av flere datainnsamlingsmetoder får frem ulike typer, eller former for data (Fangen 2004:150-151). Hvis man ser bort i fra intervjuer med professorer og andre ansatte, hadde intervjuene likevel en form som minnet mer om uformelle samtaler enn strukturerte intervjuer. I noen få tilfeller brukte jeg båndopptager; da fikk samtalen med en gang en mer formell form, og det kunne merkes på personen jeg pratet med. Derfor brukte jeg båndopptager ved få anledninger. Fangen mener man noe forenklet

kan kalle de data man får gjennom observasjon for handlingsdata, og at de data man får gjennom intervju kan ses på som folks oppfattelse av seg selv (2004:141). Gjennom å utføre livshistorieintervjuer i starten av bekjentskapene fikk jeg mange data som jeg senere kunne sammenligne med observasjon og samhandlingsdata. Slik fikk jeg en dypere innsikt i hvorfor de sa det de gjorde. For å få mer bakgrunnsinformasjon leste jeg tekster under feltarbeidet. Det varierte fra avisartikler til offentlig statistikk, og innebar også avhandlinger ved universitetet. Gjennom å lese slike tekster kan man lettere gjenkjenne mønstre i de sosiale rammene man observerer (Fangen 2004:150). Man kan bruke statistikker for å begrunne eller gi definisjoner, for eksempel på fattigdom. Informantene mine uttrykte ofte at de var fattige, men som Wikan også påpeker er det ikke nok at å si at det er slik de definerer seg selv, man kan dermed bruke kvantitative data for å gi et mål på fattigdom (1996:191).

Jeg var i Cochabamba hele tiden med unntak av to uker. Den ene uken var jeg sammen med venner, og min tidligere vertsfamilie i Santa Cruz¹⁴. Dette var dog før jeg dro til Cochabamba. I slutten av mars tilbrakte jeg en uke med bekjente fra Santa Cruz i La Paz. Disse to oppholdene viste seg å være relevante da jeg under mine tidligere opphold¹⁵ i Bolivia har vært sammen med mestiser og/eller hvite mesteparten av tiden. Jeg fikk dermed en del data om folk i middelklassen, og deres syn på urbefolkningen fordi jeg selv har vært en del av deres måte å leve på. I perioder i løpet av feltarbeidet hadde jeg kontakt med dem, og selv om jeg aldri tenkte på dette som en del av feltarbeidet ser jeg nå at det gav mye innsikt om hvordan mestiser og hvite behandler urbefolkningen. Det var en hendelse som skilte seg ut under et restaurantbesøk da jeg besøkte min tidligere vertsfamilie i Santa Cruz. Vi var på en kinesisk restaurant, og min tidligere vertsmor ringte rundt og prøvde å få ansatt en ny hushjelp. Hun fikk en kvinne som ønsket jobben til å komme dit vi var, og ba henne ringe når hun var på utsiden. Datteren hennes, som studerer i USA, spurte om ikke hun ville be henne med inn så hun kunne spise sammen med oss. Vertsmoren min kikket på henne, tenkte seg litt om og sa at det nok ikke gikk å ta henne med inn, hun var jo en *colla*. Dette er et talende eksempel for hvordan mange mestiser behandler mennesker med quechua eller aymara bakgrunn. *Colla* er et skjellsord, og oppleves av mange bolivianere som det mest diskriminerende ordet man kan bruke om urbefolkningen.

¹⁴ Fra august 2003 til juli 2004 var jeg utviklingsstudent med AFS Norge i Santa Cruz.

¹⁵ I tillegg til oppholdet i 2003/2004 har jeg også vært tilbake for et kortere opphold i juni 2006.

Arenaer og felt

På bakgrunn av at PROEIB Andes kunne bistå med arbeidsplass og ønsket å være behjelpelig med å sette meg i kontakt med studenter, ble dette min base på universitet. Hovedarenaen var universitetet og universitetsområdet til *Universidad Mayor de San Simón*. Det er et av de største offentlige universitetene i Bolivia, og ligger bare noen få kvartaler unna *la plaza principal* (hovedparken/plassen) i Cochabamba. Siden PROEIB Andes holder til på det humanistiske fakultet var det her flertallet av mine informanter hørte til. Det var også et par andre fakulteter, som det teknologiske og det økonomiske, som ble en del av mitt felt.

I begynnelsen var det gjennom de ansatte på PROEIB Andes at jeg kom i kontakt med studenter, og også noen studentledere. Jeg valgte å følge snøball-metoden, som kjennetegnes av at en relasjon fører til den neste, men at ingen kjenner alle (Wikan 1996:183). Studentene jeg ble introdusert for av PROEIB Andes satt meg ofte i kontakt med en eller to andre studenter. Dermed var det noen av informantene som var i samme vennegjeng, og som inngikk i samme nettverk. I begynnelsen av feltarbeidet ble jeg introdusert for flere forskjellige personer av PROEIB Andes ansatte, og derfor endte jeg opp med flere ulike nettverk. Et forskningsinstitutt tilknyttet det humanistiske fakultetet bidro også med kontakter, og det var gjennom dem jeg fikk den første informasjonen om PAE (*Programa de Admisión Extraordinaria*).¹⁶

PAE er en stipendordning som gjør det mulig for flere ungdommer å dra fra landsbygda og inn til byen for å studere. Ordningen var i begynnelsen kun tilknyttet Universidad Mayor de San Simón. Etter hvert som andre universiteter, og også byer så effekten av dette, ble lignende ordninger startet opp, blant annet i La Paz. Man kan enten få forespørsler direkte fra lokale myndigheter eller man kan bli spurt av en sosial organisasjon om man vil motta stipend. PAE-studenter, eller *becarios* (de som mottar stipend) ble for første gang en del av universitetsbildet i 2003. I perioden før PAE eksisterte det et stipend som premierte de to beste studentene fra hver provins. Min eldste informant, Juan, kom til byen med dette første stipendet. Bortsett fra ham, og noen få andre er PAE en fellesnevner for studentene jeg var sammen med.

¹⁶ Programmet for ekstraordinær tilgang.

De senere årene har det funnet sted en debatt om hvorvidt PAE fungerer på en tilfredsstillende måte. Fra oppstarten i 2003 har det hvert år kommet flere og flere ungdommer fra landsbygda som ønsket stipend og studieplass ved universitetet. I 2008 ble det tatt opp 2160 ungdommer, mens det i 2007 var over 3000 ungdommer som kom inn. Fra å ha vært et tilbud og et hjelpende verktøy for dem med få økonomiske ressurser og gode resultater på skolen, ble stipendet en politisk sak som førte til sultestreiker og demonstrasjoner ved starten av hvert semester. PAE blir i dag sett på som *politizado* (politisert), og som en ordning som har mistet sine grunnleggende prinsipper. Noe jeg vil komme nærmere tilbake til i kapittel 3.

Betydningen av å flytte seg mellom arenaer kan være stor, og ved å følge personer i deres aktiviteter på ulike arenaer får man forskjellige data. I mitt tilfelle var det helt nødvendig da flere av informantene mine bodde på forskjellige steder i byen. Noen, som brødrepåret Juan og Gabriel bodde sammen, mens resten bodde spredt. Det var også noen få, som José og Cecilia, som pendlet mellom hjemstedet på landsbygda, og byen hver dag. Bakgrunnen til ungdommene, med oppvekst i landsbyer langt borte fra byen, utgjorde en sentral del av deres livshistorier, og det var viktig å få dypere innsikt i dette gjennom å besøke flere landsbyer.

Data

Det kan også være nyttig å forflytte seg mellom arenaer fordi man da må reflektere over hvilken type informasjon man får hvor. Da jeg traff studenter på universitetsområdet var det som regel alene, eller i små grupper. På fritiden var det ofte større grupper, spesielt under besøk i landsbyer hvor det ofte foregikk møter og/eller fester. Her ble konteksten en annen, og de dataene jeg fikk her var av en annen karakter enn de dataene jeg fikk da jeg var på tomannshånd med informanten. Dataene inneholder alt fra historier om oppvekst og landsby, til samtaler om mer hverdagslige temaer hva slags musikk de liker.

Som Wikan (2006: 199) forklarer, kan antropologen ofte få en følelse av å være en «kikker». Med dette menes at man ofte får tilgang til informasjon av privat eller fortrolig karakter. Dette opplevde jeg selv flere ganger, blant annet da en av mine informanter fortalte meg om datteren sin, og hvordan landsbyen hadde hånet ham da hans kjæreste, og mor til hans barn hadde forlatt ham, og latt han sitte igjen med alt ansvar. I seg selv er kanskje ikke denne informasjonen så spesiell, men der og da opplevdes det som om jeg fikk vite ting som var av en svært privat karakter, og vanskelig for informanten å prate om. Dette var et av våre første

møter, og at han ville åpne seg på den måten kom litt brått på. Kanskje det var lunsjen litt tidligere på dagen sammen med noen av vennene hans som bidro til å lette stemningen. Eller glemte han et øyeblikk hvem jeg var? Det kan fort skje at folk glemmer at du er forsker, som Wikan skriver: «uansett hvor vel vi lykkes i å få folk til å forstå at vi er forskere, og ikke bare venner eller bekjente, så smitter vennerollen av på forskerrollen og omvendt» (Wikan 2006:374). Man omgås i folks dagligdagse miljø, og det kan føre til at både forsker og informant glemmer hvem forskeren er og hvorfor han eller hun er der.

Under innsamlingen av data er posisjonen i feltet av stor betydning. Min posisjon i feltet kan føre til at jeg får tilgang til en type informasjon, men går glipp av annen (Briggs 1986). Å være kvinne eller mann medfører også en posisjonering som kan gi ulike muligheter og begrensninger (Wikan 1996). I begynnelsen var jeg litt skeptisk til at en organisasjon og en gruppe professorer skulle sette meg i kontakt med folk. Jeg var redd for at studentene ville tro at dette var som andre prosjekter de hadde deltatt i, under regi av universitetet, og med spørreundersøkelser og skjemaer. Det bekymret meg også at noen kanskje ville føle seg tvunget til å delta fordi professoren spurte. Disse tankene viste seg å være grunnløse etter hvert som jeg ble kjent med folk. Elevene og professorene til PROEIB Andes pratet fint om hverandre, og når de møttes i gangene utvekslet de høflighetsfraser og stod gjerne og småpratet litt etterpå. I tillegg var jeg med rundt i klassene til Guido, en av professorene, slik at jeg fikk presentert meg selv og prosjektet for dem. Noen av elevene hans trengte å spørre meg ut, og lurte på hva det innebar å delta i et slikt prosjekt.

Forholdet mellom informant og forsker kjennetegnes ofte av at forskeren prøver å tolke og tyde de hun studerer, samtidig som informantene gjør det samme. På mange måter kan man da si at feltarbeidet er som en gjensidig læringsprosess: antropologene lærer av informantene og informantene lærer av antropologen (Briggs 1986). Hvordan man blir oppfattet som forsker og som person er viktig å reflektere over, det samme er om man er klar over at man kan oppfattes som en belastning for de man studerer, kanskje først og fremst den familien man bor hos (Briggs 1986). Familie jeg bodde hos var forberedt på min tilstedeværelse fordi Alma, husmoren min, hadde fått ideen om å leie ut rom fra sin søster i La Paz som hadde drevet med utleie til frivillige i mange år. Likevel var det viktig å reflektere over hvorvidt jeg kunne fremstå som en belastning for dem, siden vi delte bad, stue og kjøkken.

Innpass og opparbeidelse av tillit

I et feltarbeid med deltakende observasjon som hovedmetode er tid en viktig faktor for at man skal få god innsikt og verdifulle data om det man ønsker å observere. Det tok litt tid før jeg bestemte meg for og bare være i byen, og ikke kombinere det med perioder i landsbyer. Men jeg ser på dette som en nyttig periode hvor jeg i tillegg til å få spisset temaet for oppgaven ytterligere, også fikk gode data gjennom innblikk i landsbyers sosiale organisering. Det tok også tid å bli en del av det hverdagslige miljøet på universitetet. Til tider opplevde jeg det som om jeg maste på ungdommene. Jeg følte at det var mest jeg som ringte til dem og spurte om vi skulle treffes. I en liten periode lot jeg være å ringe for å se om de ringte meg. Det gjorde de ikke, men de virket skuffet over at jeg ikke hadde ringt. Hadde jeg ikke sett dem på universitetet på en stund kunne de spørre om følgende: «Dónde te has perdido?» som betyr: Hvor har du vært? Hvor har du «gjemt» deg? I et feltarbeid er det viktig å reflektere over hvorvidt man påvirker livene til de man studerer. I mange situasjoner følte jeg at det var jeg som tok initiativ til å møtes, men hadde jeg ikke gjort det hadde jeg neppe hatt noen data å vise til i dag. Det tok litt tid, men jeg innså etter hvert at informantene ble glade når jeg ringte, og de sa aldri nei når jeg spurte om vi skulle treffes. Dette var kanskje deres måte å vise at de så på meg som en del av deres miljø, og at de likte å tilbringe tid sammen med meg. En annen faktor som kan ha spilt inn var at flesteparten av informanter mine nettopp hadde flyttet til byen. De var nye både i byen og på universitetet, og var ikke vant til *gringas*¹⁷ som en del av deres hverdag.

Språket er en viktig faktor for å oppnå tillit i feltet. Jeg hadde klart en fordel av å snakke spansk siden alle ungdommene «mine» pratet både spansk, og quechua. Noen få behersket også aymara til en viss grad. Siden jeg behersker språket slapp jeg å bruke tolk, noe som i enkelte tilfeller kunne ført til at man går glipp av noe informasjon. Jeg tror også det var enklere å forholde seg til meg siden de ikke trengte å bruke tid på å forsikre seg om at jeg forstod det de sa. Det oppstod noen få situasjoner hvor jeg følte at jeg kunne fått annerledes data hvis jeg også hadde snakket quechua. Samtidig gav det meg også muligheten til å tre ut av rollen som deltaker, og tre inn i en rolle som ren observatør. Dette gav på sikt verdifulle samhandlingsdata. Etter en tid i feltet plukket jeg opp noen små gloser på quechua så jeg kunne forstå noe, men alle samtaler jeg hadde med ungdommene var på spansk.

¹⁷ I Bolivia brukes *gringas* for å referere til jenter fra USA, men også fra Europa.

Etiske refleksjoner

Under et feltarbeid og i skriveprosessen som følger er anonymisering svært viktig for å unngå at enkeltpersoner kan bli brukt på uønsket vis. Wikan forklarer hvordan man aldri kan helgardere seg mot at andre kan ta informasjon ut av en sammenheng og misbruke den. Hun forklarer videre hvordan det beste man kan gjøre er å anonymisere personer og hendelser etter beste evne, slik at helhetsbildet blir riktig uten at enkeltpersoner avsløres (1996:199). For å ivareta informantenes interesser er det essensielt å forklare hva man skal gjøre, og hvorfor man er der. På denne måten kan man forhindre at folk føler seg lurt til å bli med i prosjektet, og at de selv får velge om de vil være en del av det eller ikke. Alle hovedinformantene mine fikk både muntlig og skriftlig beskjed om at jeg var student, at jeg skulle skrive en oppgave, og at jeg var der for å samle informasjon. Siden alle informantene tar høyere utdanning kjente de til begrepet masteroppgave (*tesis de maestría*). Dette gjorde det noe enklere å forklare hvorfor jeg ønsket å tilbringe tid sammen med dem i deres hverdagslige aktiviteter. Ellers uttrykte jeg også et ønske om å lære mer om deres landsbykultur, og hvordan det oppleves å være en del av en slik kultur mens man bor i byen. Jeg gav også klart uttrykk for at dersom noen ikke lenger ønsket å være en del av prosjektet mitt kunne de ta kontakt med meg.

I en prosess med deltakende observasjon kommer man veldig nært inn på folk, og det kan, som allerede nevnt, føre til at man får vite en god del intime detaljer om menneskers liv. Hvis informasjonen er av en svært intim karakter, er det lurt å reflektere over om ikke oppgaven kan klare seg uten den informasjonen. Fangen sier det er et godt utgangspunkt å tenke at de du skriver om kan komme til å lese det du skriver, til tross for at de bor langt borte, og snakker et annet språk (2004: 153-169). Jeg opplevde under mitt feltarbeid at informantene gjerne ville ha sitt navn, og navnet på landsbyen på trykk. De mente at folk på denne måten kunne få høre om hvor flott deres hjemsted var. I denne oppgaven har jeg likevel valgt å bruke pseudonymer på alle personer i teksten, da det er lite trolig at de kan forstå fullt ut hva informasjonen skal brukes til, og i hvilken kontekst den skal inngå i. Dette er gjort med unntak av samtaler/intervjuer med professorer og andre ansatte ved universitetet, som var godt informerte om hva informasjonen skulle brukes til. Jeg har valgt å beholde og benytte meg av de originale navnene på landsbyer, og steder i byen hvor ungdommene bor.

I noen av landsbyene jeg besøkte var det noe vanskeligere for folk å forstå hvorfor jeg var der. Det viste seg også at de forventet noe tilbake. Da jeg besøkte en landsby, Marcavi, i

begynnelsen av feltarbeidet deltok jeg på et møte med landsbyens rektor, som også fungerte som *alcalde*¹⁸. I denne perioden var tanken at jeg skulle veksle på å bo i landsbyen og i Cochabamba by, og møtet var for å kartlegge et eventuelt opphold i landsbyen. Noe av det første de spurte meg om var hva de fikk igjen for det. Hvorfor skulle de la meg få bo og leve sammen med dem? Hva ville jeg oppnå? Og viktigst av alt, hva lå det i det for dem? Stensrud (2004:24-25) ble under sitt feltarbeid i Cuzco presentert som en som kunne skaffe penger til bydelen. Da hun selv fikk sjansen til å presentere seg fikk hun forklart hvorfor hun var der, og at hun ikke kunne love noe. I likhet med henne forklarte jeg også at jeg ikke kunne love noe, men at jeg gjennom oppgaven ville sette fokus på landsbyen, og at dette kanskje kunne hjelpe deres situasjon.

Avhandlingens struktur

I det neste kapittelet vil jeg presentere bakgrunnen til ungdommene ved å fokusere på ulike aspekter ved landsbylivet. I den første delen av kapittelet tar jeg for meg husholdets organisering gjennom å belyse hjemme til Carla. Her blir det fokus på hvordan et hushold er bygd opp, og organisert. Dette skaper et utgangspunkt for en videre analyse av arbeid og kjønn. Gjennom å se på rituelle fester vil jeg knytte arbeid og kjønn, sammen med mat og mening. Til sist i dette kapittelet vil jeg diskutere hvordan samhold er et svært sentralt aspekt ved landsbylivet, ut i fra et fokus på resiprositetsforhold og sosiale nettverk.

I kapittel 3 vil jeg se på prosessen med å flytte fra landsbygda og inn til byen. Hvordan kan utdanning bedre deres livssituasjon? Hvilke valg må tas for å oppnå dette, og hvilke prosesser må ungdommene igjennom for å etablere seg i byen? Dette vil diskuteres i lys av sosial endring. Jeg vil også argumentere for betydningen av sosiale nettverk, og det å ha slekt og venner i byen, i dette kapittelet.

Det fjerde kapittelet går mer direkte inn i hverdagen til ungdommene. Hvordan oppleves møtene med byungdom? Hvilke grenser består, og hvilken effekt har symbolske markører, som for eksempel klær, på skillet mellom landsbyungdom og byungdom? Gjennom ulike perspektiver knyttet til klasse og etnisitet vil jeg diskutere de sosiale grensene mellom urbefolkningen og mestiser. I dette kapittelet vil det også bli lagt vekt på hvordan sosial stigma, og også diskriminering er en sentral del av hverdagen til ungdommene fra landsbygda.

¹⁸ *Alcalde*: øverste leder i et *alcaldía*, som kan sammenlignes med kommune.

Den siste delen av denne avhandlingen, kapittel 5, vil utdype hvilke slutninger og konklusjoner man kan trekke ut i fra argumentasjonene, og analysen som har blitt gjort i de tidligere kapitlene. Dette vil ikke være en oppsummering, men snarere en kommentar til avhandlingen i sin helhet.

2: Livet på landsbygda: hushold, arbeid og kjønn

Innledning

En persons sosiale status avhenger i stor grad av hvor man kommer fra. For ungdommene som flytter til byen spiller livet på landsbygda en svært sentral rolle både for opprettholdelse av sosiale relasjoner med venner og familie, men også i forhold til hvordan de opplever hverdagen i byen. Den sosiale organiseringen, av samfunnet generelt og det enkelte hushold spesielt, er av stor betydning for ungdommenes hverdagsliv i byen. Organiseringer på landsbygda med et sterkt fokus på slektskapsrelasjoner og bytteforhold, som for eksempel resiprositetsrelasjoner, er viktige komponenter i deres hverdag.

I den antropologiske litteraturen brukes husholdsbegrepet for å beskrive den grunnleggende enheten i samfunnet som er involvert i produksjon, reproduksjon, forbruk og sosialisering. De eksakte funksjonene til husholdet varierer fra kultur til kultur, men antropologiske definisjoner baserer seg i størst grad på hva menneskene selv ser som betydningsfullt i deres samfunn (Moore 1988:54-55). Et hushold opprettholdes og reproduseres gjennom rutineaktiviteter som er en del av et sammenfiltret nettverk av gjensidig hjelp, plikter og gjestfrihet. I studier av familie og hushold kan det være nyttig å ha en multidimensjonal tilnærming slik at man ser på flere ulike aspekter knyttet til husholdets organisering. Ved å se på samspillet mellom disse kan man få en forståelse av de aktivitetene som utøves på en daglig basis i husholdet (Jelin 1991). I dette kapitlet vil jeg derfor fokusere på noen hovedområder innenfor hushold- og landsbyorganiseringen. Jeg vil først gjennom å se på hva et hushold består av, og ved hjelp av å beskrive et husholds fysiske konstruksjon, sette et utgangspunkt for den videre analysen. Deretter vil jeg se nærmere på arbeidsoppgaver og hvordan forholdet mellom kvinner og menn uttrykkes i et hushold. Til sist vil jeg se på resiprositetsrelasjoner og samhold, to aspekter som begge er fundamentale sider ved landsbylivet, og ikke minst av stor relevans for ungdommene når de flytter til byen.

Hushold- og familieorganisering

I sine studier av urbefolkningsamfunn i nærheten av Potosí (Bolivia) vektlegger Olivia Harris betydningen av ekteskapet, og mener at det kan ses som en grunnleggende og konstituerende enhet for husholdet. Husholdet på sin side oppfattes som den grunnleggende

enheten i ”tradisjonell” økonomi i Andes (Harris 2000). I et velfungerende hushold utfyller en kvinne og en mann, forent i ekteskapet, hverandre på en slik måte at husholdets eksistens ivaretas. Harris (2000) viser til begrepet *chachawarmi*, hvor *chacha* betyr mann, og *warmi* betyr kvinne på aymara. Catherine J. Allen som har studert quechua-talende urfolk i det peruanske Andes, viser til begrepet *warmi-qhari*, som også betyr mann-kvinne. Både Harris (2000) og Allen (1988) argumenterer for hvordan husholdet er bygd opp rundt fusjonen mann-kvinne. Dette begrepsparet mann-kvinne symboliserer mange grunnleggende relasjoner i det andinske samfunnet og deres separate, men også komplementære, sfærer av kunnskap, interesser og ferdigheter er sentrale i opprettholdelsen av den sosiale organiseringen på landsbygda. Alt i kosmos med fokus på at *pachamama*, som er den fruktbare jorda, er kvinnelig, mens fjelltoppene er mannlige, er sentrale i den sosiale organiseringen. Men som Harris (2000) sier kan man ikke fullt ut forstå forholdet mellom kvinner og menn kun ved å se på *chachawarmi*-begrepet. Det finnes andre sentrale aspekter ved kjønn som dette begrepet ikke dekker, og som jeg vil komme tilbake til om litt.

I et hushold er medlemmer som oftest relatert til hverandre gjennom slektskapsbånd, men til tross for at husholdets sammensetning er basert på normer om ekteskap, familie og slekt, er ikke familie nødvendigvis det samme som hushold (Moore 1988; Jelin 1991). Det er nødvendig med et analytisk skille mellom hushold og familie fordi det i mange tilfeller eksisterer variasjon fra et hushold til et annet, og fra en landsby til en annen. En familie kan fungere som en base for rekruttering til husholdet, mens det er de felles aktivitetene relatert til en daglig opprettholdelse som er definerende for et hushold. En familie kan variere i antall og utseende, og være innom flere former mens den befinner seg i forskjellige utviklingsfaser (Moore 1988). I Carlas landsby består husholdene av foreldre og to eller flere barn. Flertallet av husholdene har slektninger som besteforeldre, tanter og onkler boende i umiddelbar nærhet, og disse står i nære resiprositetsrelasjoner med hverandre, men de har alle hver sine hushold. Carla vokste opp sammen med mor, far, og fem søsken i Hornoni som er *una comunidad* (et lite sted/en landsby) lokalisert en drøye 6 timers kjøretur med buss unna sentrum av Cochabamba. Carla er 23 år gammel og en av få jenter som har migrert fra Hornoni til byen for å studere. Med tanke på at det kun går buss til og fra byen 1-2 ganger i uken har innbyggerne i Hornoni forholdsvis begrensede muligheter for å komme seg til byen. Det er likevel mange som benytter seg av transporten, og drar inn til byen for å besøke slektninger eller handle på større markeder. Innbyggerne i Hornoni drar også til nærliggende landsbyer

for å gjøre ærender, enten for å kjøpe andres produkter eller ved å delta på møter og lignende i regi av *la alcaldía* (kommunestyret)¹⁹. Å være i kontakt med en verden utenfor på den måten viser hvordan familier, hushold og andre landsbyer er formet i relasjoner med hverandre og at de også er en del av en sosial verden utenfor landsbyen (Jelin 1991).

Det bor rundt ti familier i Hornoni. Carla vokste opp i et lite hus på femogtretti kvadratmeter som er bygd opp av *adobes* («murstein» laget av leire og strå). Huset deres består av tre rom: et kjøkkenrom (hvor man spiser og tar i mot gjester), et soverom (som også benyttes som lager), og et ekstra rom eller arbeidsrom (hvor all matlaging foregår og ildstedet er plassert). Kjøkkenet kan ses på som et sosialt samlingspunkt og et møtested. Det er her man samles for å innta måltider sammen, og det er her man tar i mot gjester. Da jeg skulle tilbringe noen dager sammen med Carla og hennes familie var det på kjøkkenet det ble redd opp en seng. «Det er den beste plassen i huset» forklarte Carla da jeg ble fortalt hvor jeg skulle sove. Senga var pent redd opp med et tykt, vevd teppe med sterke fargemønstre. I tillegg til sengen inneholdt kjøkkenet et bord med noen få kopper, et tilsvarende antall tallerkener og et mindre utvalg bestikk. I det motsatte hjørnet av sengeplassen stod en gassbeholder. I følge Carla var det luksus for dem å ha muligheten til å lage mat på kjøkkenet når det var dårlig vær og alt av *leñas* (pinner) var vått og ikke kunne brukes til å fyre opp i ildstedet med. Å ha muligheten til å bruke gass for å lage mat ble ansett som verdifullt og et symbol på økt sosial status i landsbyen. «Det er kun de rikeste som har råd til det», forklarte Carla. Ved å kjøpe en gassbeholder viste Carlas familie at de innehar en økonomisk kapasitet som gir dem muligheter utenfor rekkevidde for mange av de andre i landsbyen.

Arbeidsrommet består av et ildsted og tre små krakker, i tillegg til et par store kjeler. Ildstedet var laget av leire og var plassert i det ene hjørnet. Jeg har valgt å kalle det arbeidsrom da det var her moren i huset tilbrakte store deler av dagen med å forberede familiens måltider. Felles for alle de tre rommene er at de har dør ut mot gårdsplassen. Gårdsplassen har en sentral plass i de daglige aktivitetene som utføres i et hushold. Det er her man vasker klær, det er her man feier og rydder, det er her man kan hilse på forbipasserende landsbyboere og det er her husdyrene holder til. Ofte går høner, esler og hunder rundt på gårdsplassen. Hvis man er så

¹⁹ En av dagene jeg var der ble det arrangert et møte om hygiene i Tacopaya, en større landsby ca. 2 timer til fots unna Hornoni, for kvinner i hele Arque(en av de 16 provinsene i Cochabamba regionen). Carla var en av dem som holdt kurset, og kvinner og barn kom fra små avsidesliggende samfunn for å lære betydningen av å legge lokket på søppelbøtter, og hvor viktig det er å vaske hendene før man spiser.

heldig å ha egen vannforsyning, i form av en brønn med pumpe (som Carlas familie har) så er den også på gårdsplassen. Pumpen til Carlas familie ble brukt flittig, både til rengjøring, vasking av klær og til bruk i matlagingen. På tvers av gårdsplassen er det vanlig å henge opp snorer som man kan bruke både til å henge klær og/eller kjøtt på.

Ved siden av deres hus (og med en felles gårdsplass) bodde Carlas bestemor, og en onkel av faren. De gamle ble regnet som deres besteforeldre da de etter mange år som enke og enkemann hadde valgt å bosette seg der sammen. Carlas bestemor kom ofte bort med litt mat til Carlas mor, mens «bestefaren» i blant tok med ekstra *leñas* hvis han hadde vært ute og sanket. Disse handlingene viser hvordan utveksling av tjenester er en sentral del av relasjonen mellom nære sletninger på landsbygda. Det eldre paret har selv sitt eget hushold, og gjennom gjensidige forhold med Carlas foreldre opprettholder de dette husholdet. De samarbeidet også med Carlas foreldre om en liten jordflekk, som lå på den ene siden av gårdsplassen til Carlas familie. På denne jordflekken dyrker de *maíz* (mais) planter. Både bestemoren, og moren til Carla jobber med denne jordflekken og avkastningene kommer begge husholdene til gode. Dette er i tråd med hva Jelin (1991) påpeker som husholdets formål: å sikre forsørging og reproduksjon av medlemmene i forhold til en viss levestandard. Dette kan oppnås gjennom arbeidsinnsats fra medlemmene og uformelle overføringer basert på bytte og gjensidig hjelp i nettverk. På den måten kan man skaffe ressurser i form av både kontanter og tjenester, og det er forventninger om at den økonomiske kapitalen skal øke i takt med husholdets utvikling. Man forventer også at den kulturelle kapitalen, som innebærer informasjon om kilder til ressurser, og den sosiale kapitalen, som består av nettverk av venner og familie og som alltid må vedlikeholdes gjennom bytting, lån, tjenester og gaver, skal økes (Jelin 1991:28-30).

Arbeid og kjønn: komplementaritet og *machismo* side om side?

Flere studier av kjønn og arbeidsdeling i Andes regionen har vist hvordan kvinners og menns ansvar og oppgaver i husholdet utfyller hverandre, de er komplementære, til tross for at de på noen områder kan skilles klart fra hverandre (Harris 2000; Allen 1988). Harris (2000) viser hvordan Laymi-samfunnet i nærheten av Potosí består av en komplementær rollefordeling. Kvinnens oppgaver er i tilknytning til hjemmet, og hennes oppgaver medfører omtrent aldri at hun må langt bort fra hus og gårdsplass. En av de viktigste oppgavene til en kvinne er å lage og servere dagens måltider (se også Weismantel 1988). I tillegg er det hun som vasker klær, holder huset rent og feier gårdsplassen. Mannen er mer mobil og kan ha arbeidsoppgaver som

krever at han flytter mer på seg og er på den måten borte fra hjemmet store deler av dagen. Begge kjønn deltar sammen i jordbruksarbeid, hvor plogging er mannsarbeid og såing er kvinnenens oppgave. Begge kjønn vever tøy, men menn bruker stående, vertikale vever, mens kvinner vever horisontalt. Selv om mannlige og kvinnelige oppgaver er konseptuelt ulike, kan likevel arbeidsdelingen være fleksibel i praksis. Hver mann og kvinne er helhetlige individer, slik at kvinner har maskuline, og menn har feminine egenskaper. Til tross for at inndelingen av arbeidsoppgavene til kvinner og menn kan se ut til å være faste, er det ikke nødvendigvis tilfellet i praksis. Harris viser hvordan mannen kan trå til og gjøre noen av kvinnens oppgaver dersom hun ikke rekker alt en dag (Harris 2000:171). Hvis hun for eksempel ikke rekker å rydde eller vaske i huset kan mannen hjelpe henne ved å gjøre det for henne. Det er kun servering av mat han ikke får lov å utføre. En slik handling er full av mening, og dette vil jeg belyse ytterligere, litt senere i dette kapitlet. Kvinner og menn har forskjellige arbeidsoppgaver og ulike ansvar, men likevel utfyller de hverandre på en slik måte at husholdet kan opprettholdes.

I et hushold bidrar som regel alle medlemmene, hver på sin måte. Sosial klasse og slektskapsbånd har en innvirkning på hvilket arbeid man forventes å utføre (Jelin 1991). Carlas familie viser på en god måte hvordan mange av ungdommene fra landsbygda opplevde det å være en del av et hushold under oppveksten på landsbygda. Carlas familie driver et subsistensjordbruk, som er en type selvforsynende jordbruk. De produserer først og fremst jordbruksprodukter, som mais og poteter, for å kunne forsørge den nærmeste familien. Det er moren til Carla som utfører de fleste oppgavene i tilknytning til hjemmet. Hun lager mat, rydder på gårdsplassen, vasker klær og sørger for at dyrene har nok å spise. Årsaken til at Carlas mor utfører de fleste oppgavene i husholdet er fordi mannen hennes og Carlas far er nødt til å bo perioder i byen for å forsøke å finne seg arbeid der. I likhet med mange andre menn fra landsbygda utenfor Cochabamba drar han (avhengig av sesong) til Chapare²⁰ for å jobbe med jordbruk og andre former for arbeid der. At mannen i husholdet er borte i perioder fører igjen til en større ansvarsbyrde på kvinnen som blir igjen, og som beskrevet må hun da utføre mannens oppgaver i tillegg til sine egne.

²⁰ Chapare er mest kjent for sin *coca* produksjon og det var også her *cocalero* - bevegelsen (som president Evo Morales Ayma var en del av) startet.

Det er forventet at barn i et hushold hjelper til med ulike arbeidsoppgaver og har forskjellige ansvar innenfor husholdet fra de er små. Gjennom barns gradvise inkorporering i arbeidet kan også forskjellene mellom gutter/menn og jenter/kvinner komme tydeligere frem. José og hans søsken bidrar når det er deres familie sin tur til å arrangere fest for landsbyen (se side 12 denne avhandling), og Carla og hennes søsken bidrar når de er hjemme på besøk i landsbyen. Arbeidsoppgavene avhenger i stor grad av en persons alder og kjønn (Jelin 1991). Carlas 8 år gamle bror bidrar ikke mye til husholdet. Han går på skolen, leker med venner og spiser sammen med familien. Det hender han følger etter sin 3 år eldre søster, María, når hun utfører sine oppgaver. Hun har derimot flere oppgaver som er tilskrevet henne i husholdet. Det er hun som drar opp i dalen for å sanke *leñas* som brukes som fyringsved, og det er hennes ansvar å rydde i åkeren familien har på en liten høyde ovenfor huset. Det er en jordflekk som er rundt tjue meter lang og fire-fem meter bred. Her arbeider María både før og etter skolen, hun har en stor hakke som hun bruker for å løsne og rydde i jorda. I ferier fra skolen ser en vanlig dag for henne ut som følger: Hun begynner med pass av dyr fra 07-tiden om morgenen. Da tar hun med seg sauene opp på forskjellige beiteplasser, som gjerne ligger et stykke oppe i fjellsidene. Her blir hun sammen med dyrene frem til lunsj i 12-tiden. Da bærer det ned igjen for å få i seg dagens hovedmåltid. Etter lunsj jobber hun som regel på en av de to jordflekkene hvor de produserer *maíz*. Det hender også hun drar ut med dyrene på nytt på ettermiddagen. Hvis det er skole (og ikke ferie) arbeider hun kun etter lunsj og da enten i åkeren eller med dyrene.

Det er kun de to minste barna som bor hjemme i Hornoni for øyeblikket, de andre søsknene bor på internat ved skolene de går på. Felles for dem alle er at de likevel bidrar til husholdet, spesielt da de er hjemme på besøk. Under besøk i landsbyen hjelper de som regel moren med hennes plikter, som det å skrelle poteter og tilberede dagens måltider. Det er flest jenter i Carlas søskenflokk, og fordi faren er mye borte på grunn av arbeid, må de trå til og bidra på områder som ofte identifiseres som mannsarbeid. I tillegg til å hjelpe moren i huset må de også (som nevnt) dra ut med dyrene og arbeide i åkeren. Å hjelpe mor på kjøkkenet er en vanlig arbeidsoppgave for unge jenter, og de fleste lærer tidlig å lage mat, vaske klær, rydde gårdsplassen og rengjøre huset. I Hornoni satt moren, søsteren til Carla og meg selv fra klokken seks til åtte om morgenen og skrelte poteter. Dette gjorde kvinnene hver morgen for å forberede dagens hovedmåltid.

Disse perspektivene som indikerer at arbeidsoppgaver tilskrives barn på landsbygda fra de er ganske små samsvarer til en viss grad med det Gabriel forteller fra sin oppvekst. Både han selv, broren Juan og de andre søsknene hans ble satt til å utføre arbeidsoppgaver i husholdet fra de var relativt små. Slike oppgaver bestod i å hjelpe far eller mor med deres oppgaver, eller ved å gå rundt alene på markedene og selge små produkter. Hvis mor for eksempel drar på markedet for å selge sine produkter blir jentene som oftest med. De selger hjemmelaget mat og drikke, grønnsaker og andre produkter. Kvinnene bidrar på denne måten i stor grad til husholdets økonomi. Yngste søsteren til Gabriel pleide å stå sammen med moren og selge mat, i tillegg til at hun gikk rundt med gele i plastkopper. Men det finnes alternativer til de noe mer faste husholdsoppgavene. Gabriel fortalte meg at han klippet andre landsbyboere på søndagene:

Med de pengene kunne jeg kjøpe bøker og skolemateriell, og noen ganger ønsket jeg å kjøpe ting i friminuttene og det kostet, ikke sant(...) de kommer bare på søndagene, vel, noen kommer også på ukedagene for å klippe seg, en, kanskje to personer, men på søndagene kommer det sikkert mellom fem og ti personer, helt sikkert(...)det koster rundt 4 kr (*5 pesos bolivianos*) per person (Gabriel - livshistorieintervju med båndopptaker).

På gode dager, som når *carnaval* (karneval), og andre store festligheter i landsbyen var like om hjørnet, kom det svært mange mennesker. På slike dager kunne Gabriel tjene opp mot 40 norske kroner på en dag. Pengene han tjente som frisør måtte han dele med foreldrene. Han fikk nok til at han kunne beholde noe selv, blant annet for å kunne unne seg litt kjeks og brus fra de små bodene med kioskvarer i friminuttene på skolen.

Som vi har sett kan en komplementær inndeling av oppgaver og aktiviteter i husholdet være beskrivende for landsbygda utenfor Cochabamba. Det finnes samtidig en ideologi om en mannlig dominans som reflekteres i *machismo* begrepet. Dette begrepet kan brukes for å forklare forskjellene mellom kjønnene og fungerer som et ideal hvor hensikten er å vise at mannen er den sterke parten og skal forsørge kvinnen. I følge Melhuus (1996) kan den maskuline identiteten (sett i lys av *machismo*) assosieres med vold og aggressivitet og en spesiell selvhevdelse som innbefatter det å være i kontroll, og det å inneha autoritet over kvinner, men også i noen tilfeller over menn. En definisjon på *machismo* kan være at menn karakteriseres som aggressive og umedgjørlige i relasjoner mellom menn, og som arrogante

og pågående i relasjoner mellom menn og kvinner. Kvinnelig seksualitet blir en form for sosial makt som menn oppfatter som truende og som de må kontrollere (Stølen 1991:92-93). I enkelte samfunn kan aktiviteter innenfor husholdet bidra til å forsterke ideen om at skillet mellom kvinner og menn baseres på dominans og underordning (jf. Bourdieu 2000). Som nevnt innledningsvis i dette kapittelet er det i noen hushold slik at mannen kan bidra og utføre noen av kvinnens oppgaver dersom hun skulle bli forhindret fra å utføre dem selv (Harris 2000). I det samfunnet Harris (2000) beskriver er det i orden at menn for eksempel lager mat en dag, hvis kvinnen er forhindret. I andre samfunn kan en slik handling oppfattes som stigmatiserende. Stølen (1991) beskriver at oppgaver som å vaske og stryke klær er kvinnenes oppgave og er ofte forbundet med stigma hvis en mann gjør det. Hvis en mann likevel utfører noen slike oppgaver kan det føre til andre ser på han som kvinne, og dermed blir oppfattet som en som lar seg dominere av kvinner. Harris (2000) argumenterer for hvordan kvaliteter som styrke, dristighet og slåsskunnskaper assosieres med menn og maskulinitet, mens kvinner forbindes med det å være svak og redd. I noen tilfeller kan en slik kjønnsmerking anvendes om det motsatte kjønn, og en mann kan kalles *warmi* (kvinne) for å vise at han fremstår som en pyse.

Et aspekt som kan relateres til dette er konsum av alkohol. I enkelte landsbysamfunn i Andes eksisterer det en ideologi om at kvinner ikke kan bli fulle fordi de da kan glemme pliktene sine i husholdet, og ikke minst, barna. En annen årsak til at menn i dette samfunnet drikker mer enn kvinner, kan være fordi kvinner rett og slett ikke har tid på grunn av store mengder husholdsaktiviteter. Det er kvinnene som må ta seg av sine fulle menn når drikkingen har vart for lenge, og dette kan også være en årsak til at kvinner ikke drikker så mye (Harris 2000). Når kvinner drikker er det med flere begrensninger og retningslinjer enn når menn drikker. Vold er et aspekt ved drikking, i hvert fall er det ofte at de to kan settes i sammenheng med hverandre. Noen menn slår kvinner for at de ikke skulle glemme sine plikter og oppgaver i husholdet (Harris 2000).

Stølen (1990) har beskrevet konemishandling i Caipi, et lite mestissamfunn i Andesfjellene i Ecuador. I dette samfunnet tror kvinnene at volden er relatert til fertilitet og de ønsker dermed å bli gravide så fort som mulig etter at de har blitt gift, slik at de gjennom å få barn kan oppnå status som ekte kvinne og tilfredsstillende mannen slik at han ikke mishandler henne. Stølen diskuterer dette og mener at man også må se på mannen, med tanke på mannlig utroskap. I

dette samfunnet har en mann ofte flere andre kvinner mens han er gift, noe som begrunnes med den sterke seksualdriften til mannen. Hvordan relateres dette til vold og konemishandling? Ifølge Stølen opplevde kvinnene i Caipi økt vold fra mannen, i tillegg til at deres familie ble forsømt økonomisk når mannen var i et utenomekteskapelig forhold. Det er dermed lett å anta at det er mannen som får skylden i volden. Men det er ofte den «andre» kvinnen som blir sett på som en dårlig kvinne og som må ta på seg en stor del av skylden for konemishandlingen (Stølen 1990). En annen årsak til vold i ekteskapet kan ses i forhold til ektemannens sjalusi. Det forventes av en kvinne at hun skal holde seg hjemme, og hvis hun må ut, skal hun alltid skynde seg hjem igjen. Stølen viser til hvordan samtaler med hennes kvinnelige informanter alltid måtte finne sted i kvinnens hjem, selv om hun møtte dem på veien til eller fra et ærend. Dersom kvinnen skulle komme for sent hjem, eller forlate hushold og hjem uten tillatelse skaper det sjalusi hos mannen. Hennes handlinger blir sett på som mangel på respekt og tegn på løsaktighet eller til og med utroskap, og det er ifølge Stølen (1990) disse tingene som utløser voldshandlingen. Kanskje er det dette Mariela, en nitten år gammel jente fra Tapacarí, fryktet da hun forklarte hvorfor hun ikke ville ende opp som sine kvinnelige slektninger og naboer i landsbyen: gift, med fem - seks unger og en mann som brukte alle pengene på alkohol, i stedet for familien. Harris (2000) påpeker at vold ofte er kvinnenens hovedargument mot menn. Til tross for at kvinner utviser stor sympati med dem som blir slått av sine menn så bryter de ikke inn og hjelper hverandre. Dette fordi volden blir sett på som "a fact of life" (Harris 2000:176). Man får ofte igjen i form av mer vold ved en senere anledning. Harris påpeker også at det ikke er grunn for å tro at dette kun skjer i de samfunnene hun har vært en del av, men at vold i ekteskapet kan være en del av forholdet mellom kvinner og menn i flere samfunn.

Disse eksemplene viser hvordan forventninger ligger innbundet i kjønnsdiskursene i Andes. De forventningene og kravene for hvordan en kvinne skal, og bør oppføre seg er noe Carla erfarer i det daglige på grunn av sin bosituasjon med broren i byen. Hun er ikke gift, men forholdet til broren er av en slik art at hun selv føler seg kontrollert av broren. I følge henne setter han begrensninger for hennes sosiale liv, både ut i fra et økonomisk og et sosialt perspektiv. Til tross for at hun selv studerer, mens broren arbeider, må hun betale like mye som han i bo - og leveutgifter: som mat, strøm og vann. Dette medfører at Carla, som i utgangspunktet har få økonomiske ressurser, nå har enda mindre penger å bruke i hverdagen. Ifølge henne, har broren en autoritær og dominant posisjon i deres forhold. I likhet med

forholdet mellom kvinner og menn i Caipi (sterk sjalusi) vil broren til Carla alltid vite hvor hun skal, hvem hun er sammen med og når hun kommer hjem. Flere ganger ba Carla meg svare på telefonen når han ringte, for å vise at det virkelig var meg hun var sammen med og ikke en gutt. Denne formen for sjalusi og kontroll mellom søsknene bærer Carla med seg og relaterer det til tanken om at det er slik forholdet mellom en mann og en kvinne, forent i ekteskapet, også vil være. Carla så dermed ikke for seg at hun ville gifte seg en dag. En slik diskurs om maskulin dominans i forholdet mellom kvinner og menn, i ekteskapet, skaper et negativt bilde for mange jenter. Flere av de kvinnelige studentene jeg var sammen med beskrev alltid en fremtidig ektemann i ordlag som gav inntrykk av at de virket å si seg enige i rollefordelingen med en kontrollerende, autoritær og forsørgende mann, samtidig som de selv skulle være ydmyke og oppofrende. Det ble formulert i en noe mer indirekte form ved at kvinnene sa de forventet å måtte lage mat til mannen kom hjem og ordne alt som hadde å gjøre med barna. Som Cecilia påpekte da hun pratet om sine fremtidsplaner. Et ekteskap for henne ville innebære at hun måtte lage middag; hun måtte re opp senger; hun måtte bringe og hente barna på skolen; og hun måtte vaske og rydde huset.

José og flere av de andre guttene hadde tilsvarende oppfatninger som la vekt på at moren deres skulle være hjemme, mens faren skulle ut og arbeide. Men dette er ikke nødvendigvis negativt ladet. «Moren min er *ama de casa*» var en setning jeg til stadighet fikk høre. Dersom man oversetter dette begrepsparet til norsk, vil det bety: hjemmевærende mor eller husmor. Det ligger en større betydning implisitt bak dette begrepet fordi *amar* betyr å elske, og i denne sammenhengen gir begrepsparet «ama de casa» også positive konnotasjoner. Mange av ungdommene fra landsbygda omtaler spesielt moren i varme ordlag. José takker sin mor for at han har fått muligheten til å ta høyere utdanning. Han sier følgende om moren sin: «Hvis ikke det hadde vært for moren min hadde jeg ikke vært her i dag. Hun betyr alt for meg. Hun er den viktigste personen i mitt liv.» Josés situasjon er litt annerledes enn for mange av de andre ungdommene fra landsbygda. Han har en datter på tre år, og det hadde ikke vært mulig for Jose å ta høyere utdanning uten familiens fulle støtte. Men det tok tid for dem å akseptere at Jose skulle bli far. Spesielt fordi moren til barnet forsvant og han ble sittende igjen alene med alt ansvaret. I tillegg til foreldrenes skepsis ble det uttrykt en klar misnøye fra andre hold i landsbyen: «Du skal ikke oppdra et barn, det er en kvinnes jobb. Du skal være ute og tjene penger». Disse kommentarene var noe han til stadighet fikk høre i tiden etter det ble kjent.

Men som han sa, folk ble fortrolig med det etter som tiden gikk, og datteren ble eldre. Det var kun en gang innimellom at folk sa noe negativt direkte til han.

I mange småsamfunn, som Viloma, opprettholdes et forholdsvis sterkt skille mellom husholdssfære og offentlig sfære (jf. Rosaldo 1974) og en idé om at kvinnen skal være hjemme og oppdra barna, mens mannen skal dra ut og arbeide og forsørge familien står fortsatt sterkt i noen samfunn. Det er rollen som mor og relasjonene mellom mor og barn som fører til at kvinnen assosieres med husholdssfæren (Rosaldo 1974). José ble ikke direkte kalt for en kvinne, men det var mange som ytret sin mening om at han som mann ikke burde tillatt moren til hans barn å reise, og han burde absolutt ikke ha godtatt å bli forsørger. Dette mente de gjorde han svak, og det igjen kan relateres til bruken av *warmi*-begrepet (jf. Harris 2000).

Til tross for skillene mellom kvinner og menn, og fordelingen av arbeid dem i mellom, kan man også se komplementære aspekter ved den sosiale organiseringen i Viloma Grande, landsbyen til José. Dette vil gjøres rede for gjennom en diskusjon relatert til fordelingen av arbeid under en rituell fest, litt senere i dette kapittelet.

Resiprositet og samhold

Resiprositet, i form av tjenester, varer, gaver og bytter, uttrykker komplekse nettverk av slektskap, sosiale og politiske forpliktelser som knytter det enkelte hushold til resten av landsbyen og til det større samfunnet (Mayer 2002: 105). Mennesker i Andes har i flere århundrer praktisert relasjoner med fokus på gjensidighet, og opp igjennom historien har de utarbeidet normer for hva som er passende å bytte; hva som er rettferdig; hva som er for lite, og hvilke relasjoner som er akseptable. Med andre ord kan innholdet og måten det videreføres på (om det er et bytte, en gave eller en tjeneste) fremstå varierende i forhold til hvilken kultur og hvilket samfunn man befinner seg i (Mayer 2002:105). Det finnes flere ulike former for resiprositet i Andes-regionen, men i denne oppgaven vil jeg først og fremst fokusere på de relasjonene som kommer til uttrykk under gjennomføringen av en rituell fest i Viloma Grande med et spesielt fokus på mat og måltider.

Ungdommene som kommer fra landsbygda utenfor Cochabamba har, siden de ble født, vært inkorporert i flere ulike former for samhold. De er en del av relasjoner mellom landsbyer; relasjoner mellom ulike hushold innenfor landsbyen; relasjoner med familien og ikke minst

relasjoner mellom søsken. Forholdet mellom ulike landsbyer består hovedsakelig i ulike former for bytte og salg av varer og tjenester. Et eksempel er hvordan Gabriel ofte dro med faren til en landsby et stykke unna for å selge kyr:

Da jeg var liten sa faren min til meg; vi skal dra til Charate. Vi skulle selge kuene, og jeg hjalp han. Min far tok med to, tre kuer. Noen ganger flere. Jeg hjalp han i helgene, det var fredagene på ettermiddagen at vi dro. Da jeg var ferdig på skolen, spiste vi lunsj og så dro vi direkte. Fra landsbyen min dro vi, til Charate, det er der markedet er. Vi kom dit litt sent. Vi solgte kuene der i Charate (...) fra Independencia til Charate brukte vi 6 timer. Returen er litt kortere, mer eller mindre 5 timer er det. Fordi det går litt mer nedover (...) I begynnelsen var det bare så vidt jeg kom frem. Siden jeg var liten, hendte det at pappa tok meg på ryggen. Hehe. Fordi jeg ikke orket mer (livshistorieintervju med Gabriel, med båndopptaker).

I slike tilfeller er det først og fremst sosiale relasjoner basert på kjøp og salg, men disse kan være like viktige som resiprositetsrelasjoner. For familien til Gabriel dro ikke bare til andre landsbyer for å kjøpe eller selge produkter. De dro dit også for å bytte til seg varer de trengte. Gabriels eldre bror Juan forklarte hvordan moren ikke alltid kunne lage brød, og at de dermed måtte dra av gårde med en sekk med poteter for å prøve å få byttet til seg brød. Samtidig var det folk som kom til dem fordi de trengte egg. Mange hushold er avhengige av disse bytterelasjonene for å kunne opprettholdes. Flere faktorer, som for eksempel arbeidskraft (alderssammensetning og kjønnsammensetning i de ulike hushold), i tillegg til tilgang på jord, kan selvsagt virke inn på hvilke produkter man har ressurser til å produsere, og hvilke man ikke makter på grunn av for lite ressurser. Disse eksemplene viser hvordan uformelle nettverk basert på moralske normer om resiprositet og gjensidighet opprettholdes mellom landsbyer.

En form for resiprositet som man ofte kan se mellom nære familiemedlemmer, og da som regel søsken, kalles *ayuda* (hjelp) (Mayer 2002). Mange søsken i Andes bosetter seg nær hverandre for å kunne utveksle ulike former for hjelp. José er nært knyttet både til sin familie og sine søsken. Som beskrevet tidligere i dette kapittelet bidrar både hans foreldre og søsken med oppdragelsen av den lille jenta hans slik at han kan fullføre universitetet. Men til tross for at *ayuda* ofte defineres som en form for handling hvor gjensidige handlinger ikke forventes

tilbake (Mayer 2002), er det likevel slik at José føler at han må gi noe tilbake til foreldrene. Dermed bidrar han i form av å holde seg selv med penger, slik at han kan kjøpe klær og andre materielle ting selv og datteren. José får mat av foreldrene fordi han fortsatt er en del av husholdet, og fordi han utfører arbeidsoppgaver som forventet av ham.

Det er gjennom oppveksten at felles arbeidsoppgaver og lek har ført søsken, som José og hans brødre, nærmere hverandre, og i dag ser ikke José for seg en fremtid uten søsknene sine: «Jeg vil alltid være sammen med mine brødre. Vi skal bo sammen også i fremtiden. Det har vi snakket om». En slik tankegang er et kjennetegn ved mange ungdommers valg av bosted i byen. I kapittel 3 vil jeg diskutere betydningen av de sosiale nettverkene man er en del av på landsbygda og se nærmere på hvordan for eksempel søsken nesten alltid bosetter seg på samme sted når de flytter til byen.

La fiesta de Santo Tomas: ritualer, mat og mening

Gjennom å innta mat sammen uttrykkes det samholdet som gjør at bolivianske familier fremstår som varme og inkluderende. I Andes er det vanlig å tilby mat til folk som kommer på besøk og dette indikerer gjestfrihet og sjenerøsitet. Hvis man ikke tar i mot maten, eller hvis man lar være å spise, har man brutt en uskrevet regel, og man skal jobbe hardt for å få samme type innpass da det kan oppfattes som en fornærmelse mot vedkommende som tilbød maten. Omtrent hver eneste gang jeg kom på besøk til noen som holdt på å lage mat, ble jeg invitert til å smake. I denne siste delen av dette kapitlet vil jeg nå fokusere på betydningen av mat i forhold til relasjoner og samhold basert på ideer om resiprositet og også kjønn.

Gårdsplassen til det enkelte hushold kan (som allerede nevnt) fungere som et møtepunkt for innbyggerne i landsbyen. I Viloma Grande, hvor José vokste opp, brukes gårdsplassen ofte for gjennomføringen av rituelle fester. Jose er 22 år gammel, og pendler frem og tilbake fra Viloma Grande, og til det offentlige universitetet, la Universidad Mayor de San Simón, hver eneste dag. Han bor fortsatt sammen med familien sin i et hus i Viloma Grande. Viloma Grande er et lite jordbrukssamfunn kun et par timers kjøretur med buss unna Cochabamba. I løpet av året brukes flere helger til å arrangere større eller mindre rituelle fester (*fiestas*). Dette er nært relatert til to hovedsaker: religion og tradisjon. José er oppvokst med en andinsk tro, hvor moder jord står sentralt. Samtidig har han blitt opplært i den katolske kirkes verdier gjennom å følge undervisningen på den lokale skolen. Han, og flere andre

landsbyungdommer, har i dag en oppfatning av tilværelsen som innbærer komponenter av begge disse ideologiene.

Rituelle fester arrangeres gjennom mobilisering av nære slektninger og naboer. For å gjennomføre slike fester bidrar hele landsbyen, men det er et hushold som sitter med hovedansvaret. José forklarte hvordan organisering og gjennomføring av en slik begivenhet går på rundgang blant innbyggerne i landsbyen. En gang det var Josés familie som skulle arrangere fikk jeg være med for å se hvordan en slik fest foregår. På forhånd hadde José fortalt meg hvordan han og alle søsknene hans alltid må hjelpe til. Det er vanlig at de som arrangerer serverer både mat og alkoholholdig drikke til resten av landsbyen. Derfor må hele familien trå til: med matlaging, tilstelning og servering av mat. José forklarte at det i dette tilfellet var hele landsbyen som hadde bidratt til å betale for maten. Flertallet betalte inn en sum på forhånd slik at foreldrene til José hadde nok midler for å gjennomføre feiringen. Men noen bidro også med mat og/eller drikke i stedet for kontanter. Vanligvis er det kun det husholdet som arrangerer som betaler, og det er derfor en slik arrangørrolle går på rundgang.

Søndagen jeg tilbrakte sammen med José og hans familie var den siste offisielle festdagen for denne gang. Da jeg kom hadde de allerede holdt på et par dager, og høy musikk og latter kunne høres allerede fra da jeg gikk av bussen noen hundre meter unna hjemmet til José. Gårdsplassen deres var delvis dekket av en stor presenning som skulle gi skygge over de mange stolene og bordene som var satt frem. Det så ut som om store deler av landsbyen hadde tatt turen dit for å feire, samtlige bord og stoler var opptatte. I den ene enden av gårdsplassen stod Josés mor og snudde på store kjøttstykker som hun grillet over en tønne full av *leñas*. Her laget hun *chicarrón de cerdo* som er en svært vanlig hovedrett i den bolivianske delen av Andesfjellene. Det er forholdsvis store mengder grisekjøtt som grilles og deretter serveres sammen med *mote*, som er mais som kokes og som ofte brukes som tilbehør til forskjellige hovedretter i Cochabamba-regionen. Under feiringen i Josés landsby var vi to stykker og fikk servert et fat med en stor porsjon *mote* og 7-8 store stykker med grisekjøtt. Vi ble servert *chicha*, en alkoholholdig drikke basert på *maíz* (mais), sammen med hovedretten. *Chicha* er en sentral del av de fleste rituelle seremonier og større festligheter som finner sted i livene til mennesker i Andes. I høylandet er hovedingrediensen *maiz*, mens man i lavlandet kan finne *chicha* i en mildere variant, uten den mengden alkohol som assosieres med *chicha* fra

høylandet (Weismantel 1988:96-98). Cochabambadalens gjestmilde klima har ført til at den lenge har vært storprodusent av *maiz*, og dermed også av *chicha* (Klein 2003: 5).

Viktige meninger gjenskapes for folk gjennom symbolske strukturer av mat og drikke og man kan ved å gi mat som gave etablere, eller forsterke, sosiale bånd. Slike gaveutvekslinger skaper sosiale forpliktelser og kan avle varige bånd mellom to parter (Mauss 1995). Mange av naboene til José hadde med seg mat til foreldrene hans. Under festen på gårdsplassen til José's familie var *chicha* en sentral del av feiringen. Å drikke alkohol og dele måltider er kollektive handlinger hvor sosiale relasjoner og resiprositet kommer til uttrykk (Allen 1988; Weismantel 1988; Stensrud 2004). Faren og brødrene til José satt sammen med en del av de andre mennene i landsbyen under en liten presenning og delte en bøtte med *chicha*. Å drikke *chicha* sammen blir utført som et rituale. Den første som starter tar en liten skål og dypper den i bøtta, deretter drikker man opp, før man på nytt dypper oppi bøtta og sender en full skål videre til nestemann. Og slik fortsetter det. Å dele *chicha* på denne måten er en viktig del av sosiale relasjoner mellom landsbyboerne i Viloma. Ved å drikke sammen på denne måten symboliserer man tillit, og man kan både forsterke eksisterende relasjoner, samtidig som man kan skape nye.

Gjennom at slektninger og nære naboer bidrar i arrangementen av festen forsterkes sosiale relasjoner og man kan oppnå sosial prestisje. Hver gang det kom nye gjester til gårdsplassen reiste faren til José seg. Han ønsket dem velkommen og hjalp dem å finne et passende sted å sitte. Alle sønnene hans hjalp til. Kanskje sett bort fra José, for han var lederen for gruppen av unge gutter og jenter som skulle danse, og var opptatt med det store deler av dagen. Da moren til José ved et par tilfeller hadde hendene fulle og ikke fikk servert så mange som det stod i kø kom faren til og hjalp til med å servere ut til gjestene, det samme gjorde en av sønnene hans. Moren opprettholdt kontroll ved at det var hun som øste opp og passet på hvor mye og til hvem, med andre ord i hvilken rekkefølge, det skulle serveres mat. Med bakgrunn i dette eksempelet kan vi se hvordan foreldrene til José utfører ulike arbeidsoppgaver under festen. Moren er ansvarlig for tilberedning og servering av mat. Hennes datter hjelper henne med det, mens far og sønner ønsker folk velkommen og sørger for at alle har nok *chicha*. Weismantel (1988) viser i sin studie av Zumbaguasamfunnet i Andesområdet i Ecuador hvordan tilberedning og servering av mat kan ha stor sosial betydning (Weismantel 1988). Hun beskriver hvordan det som oftest er den eldste kvinnen som sitter ved gryta, eller ildstedet,

som er den som øser opp. Selve serveringen overlater hun til en yngre jente, men denne jenta får beskjed om hvem hun skal servere etter tur. Det er også kvinnen som øser opp som blir takket for maten til fordel for hun som serverte (Weismantel 1988). Dette ser vi også under festen i Josés landsby hvor det er hans mor som står ved grillen og øser opp på tallerkener. Hun gir dem videre til sin yngste datter som er den som løper rundt og serverer gjestene. Da gjestene takker for seg er det moren som får oppmerksomhet når det kommer til maten, og det er henne, og ikke hennes datter, de takker for maten. Siden det er kvinnen som lager og serverer mat, er det på kjøkkenet de har mulighet til å utøve makt. Det er hun som bestemmer hvem som skal bli servert hvilken mat og i hvilken rekkefølge. Ut i fra denne praksisen sosialiseres barna inn i bestemte roller i relasjoner til resten av husholdsmedlemmene (Weismantel 1988).

I dette tilfellet med Josés familie bidro også hans far og noen av hans eldre brødre med serveringen. Dette kan skyldes at det er en stor festlighet og behovet for servering var så stort at de ikke ville fått servert alle uten å samarbeide. Weismantel påpeker også at det er mulig for menn å bidra hvis det er viktige personer som skal serveres. Likevel må man merke seg at kvinnen opprettholder kontrollen, i forhold til tilberedning og servering av mat i husholdet, ved at det var hun som øste opp på tallerkene, bestemte hvor mye og til hvem det skulle serveres (Weismantel 1988: 179).

Gjennom ulike plikter og oppgaver bidro hele familien til José for at festen skulle bli vellykket. Men de kunne ikke gjennomført det uten hjelp fra andre landsbymedlemmer. Mange bidro gjennom å gi et økonomisk tilskudd til festen, og for å vise sin takknemlighet måtte dansegruppen José ledet i løpet av festen dra innom husene til dem som hadde bidratt og opptre der. Dette viser konkret hvordan ideen om resiprositet er grunnleggende for sosiale relasjoner på landsbygda, og hvordan slike relasjoner knytter individer og sosiale grupper sammen. Den sentrale rollen til mat og drikke i dette ritualet viser også hvordan man kan se på mat og matlaging som et verktøy for å forstå sosialt liv. Mat som gave symboliserer og skaper mening til sosiale kategorier, relasjoner og handlinger. Dermed er mat (og matlaging) viktige for opprettholdelsen av husholdet og samfunnet generelt. Gjennom gaveutveksling og andre bytterelasjoner kan mat dermed fremstå som et samlende og organiserende prinsipp i samfunnet (Weismantel 1988: 9-10).

Avslutning

Dette kapittelet har hatt som formål å vise hvordan oppveksten til landsbyungdommer har vært. Deres bakgrunn er viktig for å forstå hvem de er, og på hvilket grunnlag de *handler* ut i fra i byen. Gjennom hele dette kapittelet har det vært et fokus å vise betydningen av familie og slektskapsrelasjoner, uttrykt gjennom resiprositetsforhold.

I den første delen fikk vi se hvordan et hushold organiseres og opprettholdes gjennom å fokusere på Carlas landsby, Hornoni. Jeg beskrev hjemmet hennes ganske detaljert for at leseren enklere skal kunne identifisere seg med oppvekstvilkårene til ungdommer fra landsbygda. Videre ble det forsøkt vist, gjennom et fokus på arbeidsoppgaver, hvordan komplementære kjønnsidentiteter eksisterer side om side med en idé om mannlig dominans. Her argumenterte jeg for hvordan man i Josés samfunn, til tross uttalt støtte til ideen om maskulin dominans, så at komplementaritet var et like sentralt aspekt i utførelsen av det daglige arbeidet (i tillegg til en rituell fest) i et hushold.

Den siste delen av dette kapittelet ble brukt til å belyse samholdet, som man kan si er konstituerende for alle sosiale relasjoner på landsbygda, gjennom å eksemplifisere dette med å se på gjennomføringen av en rituell fest i Viloma Grande. Her ble betydningen av mat og måltider også diskutert for å vise hvordan resiprositet, mat og kjønn alle kan relateres til hverandre, og utgjør en sentral komponent i den sosiale organiseringen på landsbygda.

3. Fra landsby til by: utdanning, endring og sosiale nettverk i Cochabamba

Innledning

Å flytte til byen og starte på en høyere utdanning er, for et stort flertall av ungdommene fra landsbygda, måten de kan oppnå en bedre og tryggere fremtid på. Gjennom utdanningen håper de å skaffe seg kunnskap, viljen og evnen til å finne et arbeid som gjør at de kan forsørge seg selv og familien. For å kunne starte en utdannelse ved universitetet kreves det at man går igjennom flere prosesser. De aller fleste ungdommene fra landsbygda kommer seg til byen ved hjelp av PAE²¹ (stipendordning). Til tross for at PAE gjør det mulig for langt flere ungdommer fra landsbygda å studere, har det i de senere årene oppstått flere konflikter, blant annet fordi *los becarios* (de som får stipend) ofte slutter på universitetet etter ett eller noen få semestre. Hva er formålet til PAE, og hvorfor oppstår disse konfliktene? er to spørsmål jeg ønsker å diskutere i dette kapitlet.

Både landsbyungdom og byungdom virker å være enige i at det eksisterer store forskjeller mellom undervisningen på landsbygda og undervisningen i byen. Hva består disse forskjellene i? På hvilken måte kan det være utslagsgivende for måten landsbyungdom blir mottatt på i byen? Perspektiver rundt disse spørsmålene kan også relateres til ungdommenes første møte med byen. Det er flere forhold som spiller inn (i tillegg til PAE) for at studentene, for det første drar inn til byen og for det andre, finner seg til rette der. Jeg vil bygge videre på noen av de perspektivene som ble introdusert i kapittel 2, med tanke på slektskap, resiprositet og sosiale nettverk, og argumentere for betydningen av relasjoner mellom landsbyboere i byen og relasjoner mellom landsby og by. Følgende spørsmål blir sentrale: Hvilke relasjoner og sosiale nettverk er av størst betydning for landsbyungdommene når de flytter til byen og hvem bistår dem med å ordne praktisk anliggender som et sted å bo? Den siste delen av kapitlet vil bygges opp mot kapittel 4 som vil se mer inngående på hverdagslivets praksis for landsbyungdommer i byen.

²¹ PAE: Programa de Admisión Extraordinaria (Programmet for ekstraordinær tilgang).

PAE: en rettighet eller et privilegium?

PAE er, som allerede nevnt, den stipendordningen som er grunnen til at flere og flere ungdommene fra landsbygda kan dra inn til byen for å studere. PAE er ment som et hjelpeverktøy for å muliggjøre høyere utdanning for folk på landsbygda, først og fremst i Cochabamba fylket. Ordningen var i begynnelsen kun tilknyttet UMSS (Universidad Mayor de San Simón), men etter hvert som andre universitet og også byer så effekten av dette, ble lignende ordninger startet opp. Dette var blant annet tilfellet i hovedstaden La Paz.

Det oppstilles en del krav for å bli tildelt stipend. Først og fremst må man enten bli spurt direkte av de lokale myndighetene, eller så må man gå via en sosial organisasjon for å få mulighet til å få stipend. Uansett må studenten ha en sosial organisasjon til å gå god for en og hjelpe en med å få på plass de nødvendige papirene. De trenger karakterutskrift, helsedokumenter og ID-kort (*carnet de identidad*), og det er det ikke alle som har fra før av. I tillegg må den sosiale organisasjonen bistå dem i andre spørsmål knyttet til utdanning og stipend. For mange av ungdommene er de sosiale organisasjonene også en del av de sosiale nettverkene de selv var en del av på landsbygda. Om så ikke skulle være tilfellet er det de nære slektskapsrelasjonene som kan være viktige å ha i oppstartsfasen. Gabriel fikk høre om PAE gjennom sin eldre bror, og det var også denne broren som hjalp han med alle papirene og alt som skulle ordnes for at han skulle kunne gå på universitetet. Gabriel fortalte også om hvordan flere studenter, som broren hans, som hadde vært i byen en stund hjalp dem som akkurat hadde kommet eller som prøvde å komme inn på universitetet. Etter at man har fått tak i alle nødvendige dokumenter må man dra til «*Dirección de Bienestar Estudiantil*» (Kontoret for studentens velferd), hvor man må presentere dokumentene ved hjelp av en representant fra den sosiale organisasjonen man tilhører. Etter at dette er gjort er det en lang ventetid før man til sist får vite om man får plass eller ikke. Eduardo forteller: «Jeg kunne fått stipend hvis jeg ville, men jeg orket ikke stresse med alle papirene og så i tillegg måtte vente lenge på svar. Nei, da tar jeg heller en eksamen.»²² De færreste er like heldige som Eduardo, «som kan velge om han vil søke støtte eller ikke». Flertallet av ungdommer fra provinsene er avhengige av stipendet for å kunne studere, og dermed har de ikke noe annet valg enn å måtte vente på svar.

²² Merk at de som ikke får stipend må igjennom en obligatorisk opptakseksamen for å få lov til å studere ved universitetet.

Mariela var litt for sent ute med fremvisning av dokumentene og måtte derfor vente helt til juni med å starte studiene (semesterstart er i februar). Hun er en 18 år gammel jente fra Tapacarí, som er en 8 timers kjøretur unna sentrum av Cochabamba²³. Etter at Mariela fullførte skolegangen i landsbyen og *salió bachiller* dro hun til Quillacollo-provinsen for å bo hos kjente. Det var gjennom en slektning her at hun fikk høre om PAE. Hun dro tilbake til landsbyen og fikk da en forespørsel fra *la alcaldía* (kommunestyret) om ikke hun ville motta et stipend slik at hun kunne dra til byen og starte en utdanning ved UMSS. For Mariela var det ikke et vanskelig valg. Å dra til byen og få muligheten til å utdanne seg var noe hun hadde drømt. Hun ønsket ikke å gå i fotsporene til andre kvinner i landsbyen: «Jeg ser kvinner i landsbyen med to unger ved siden av seg, en på ryggen og en i magen, mens de må arbeide i hjemmet og i åkeren, og det vil ikke jeg!» Mariela, som mange andre i hennes situasjon, ser på utdanningen som et nødvendig verktøy for å kunne endre og forbedre sin livssituasjon. Det var ikke bare dette med mange barn og barneoppdragelse som bekymret henne. I følge Mariela var det altfor mange menn i landsbyen hennes som drakk for mye. Hun mente at de brukte mesteparten av pengene på seg selv, i stedet for på sin kone og sine barn. Dette kan som beskrevet i kapittel 2 (se sidene 7-10) relateres til arbeidsdelingen mellom kvinner og menn, og som en ytterste konsekvens kan drikkingen i noen tilfeller føre til vold mellom ektefellene.

Stipendordningen blir sett på som den beste, og kanskje eneste sjansen ungdommer på landsbygda har for å komme seg til byen. Til tross for at det er mange unge mennesker som for eksempel drar inn til byen for å arbeide med transport er det ikke gitt at de kan etablere seg eller bosette seg der. Mange som bor i Cochabamba, både studenter og andre, presiserer at noen landsbyboere bare drar til universitetet for å få seg en gratis tur til byen. Dette kan ha flere årsaker. En kjent sak er at PAE ved oppstarten i 2003 hadde som intensjon å styrke det akademiske nivået på landsbygda gjennom å hente de beste elevene fra hver provins (16 totalt) i Cochabamba fylket. Dermed var det i 2004 564 personer som kom inn på UMSS med denne stipendordningen (SIBI 2009). Antall studenter som startet utdanningen med PAE har økt jevnt og trutt, og i 2007 var det hele 3039 personer som fikk stipend. Dette skapte forventninger, som igjen førte til økt etterspørsel, mens kommunale og statlige tilskudd ikke gikk samme veien. Året 2008 bar preg av store uroligheter etter at det ved semesterstart ble

²³ Se også Larson og Leon 1995 for mer informasjon om Tapacarí.

opplyst om at det kun var mulig å gi 2160 ungdommer fra landsbygda stipend. Dette førte til flere demonstrasjoner, sultestreiker og også flere former for vandalisme. På et punkt måtte universitetet stenge på grunn av voldelige opptøyer (SIBI 2009). Disse opprørene, som også involverte dynamitt og «molotov» bomber, viste seg å være utført av en gruppe ungdommer som ikke fikk stipend. Ifølge ledelsen ved UMSS ble denne gruppen støttet av FUL: *Federación Universitario Local* (Universitetets forbund). Argumentene til ungdommene baserte seg på at PAE var blitt for *politizado* (politisert) og også korrump. De mente selv at de hadde oppfylt kravene og at stipendet, som opprinnelig skulle gi de med få økonomiske ressurser muligheten til å studere, nå var blitt et stipend man kunne forhandle seg frem til via økonomisk rettede handlinger. UMSS på sin side mente at ungdommene ikke hadde gode nok karakterer, og at de måtte slutte å se på PAE som en rettighet, og heller se på det som et privilegium for dem som gjorde det bra på skolen. Karaktersystemet på bolivianske skoler består av poeng, hvor 70 er det høyeste. Gjennomsnittet for å få stipend har vært på 40 av 70 for de provinsene som ligger lengst unna, og 45 for de provinsene som ligger nærmere byen. Problemene med PAE vedvarte frem til slutten av april 2008. På dette tidspunktet ble representanter fra begge sider ble enige om å gjennomgå listen over de som fikk innvilget stipend, og undersøke hvorvidt det fantes noen som var der på falske grunnlag.

Denne dramatiske perioden førte til at PAE studenter ble assosiert med voldelighet, vandalisme og opptøyer. Mange landsbyungdommer uttrykte misnøye overfor denne gruppen, og mente de skapte et dårligere rykte for alle ungdommer fra landsbygda.²⁴ Andre støttet dem, og forstod ikke hvorfor ikke de også skulle få stipend og en plass ved universitetet. Gjennom denne perioden kom det også frem hvordan studenter med bakgrunn fra landsbygda hadde klart seg akademisk på universitetet. Det eksisterer som sagt en antagelse om at svært mange tar stipend for å komme seg til byen for så deretter å slutte på universitetet etter bare ett semester. I følge tallene fra SIDIB (2009) kan det virke som om dette stemmer med virkeligheten. I 2004 var det kun 189 personer av de 564 som bestod 5 fag eller mer (det er vanlig å ha mellom 4 og 6 fag hvert semester, 12 fag i året er det optimale). I 2007 var det 27 % eller 1181 personer av de 3039 personene som fikk stipend, som klarte å stå i 5 fag eller mer. Tallene er ganske klare; det er svært mange av ungdommene som ikke står eller som forlater studiene underveis. Hva kan dette skyldes? Flere av ungdommene selv mener de ikke

²⁴ I Kapittel 4 vil jeg diskutere hvordan PAE i seg selv oppfattes som en diskriminerende faktor.

har fått en god nok utdanning på landsbygda. Videre vil jeg nå se nærmere på noen av deres hovedargumenter for hvorfor de selv (og ungdommer som er oppvokst i byen) mener at utdanningen og også oppveksten på landsbygda har ført til at de kanskje stiller svakere enn sine medstudenter som er oppvokst i byen.

Utdanningsforskjeller mellom landsby og by

Utdanning, da spesielt høyere utdanning, har lenge vært forbeholdt de høyere klassene i Bolivia:

Tidligere var universitetene forbeholdt dem som tilhørte middelklassen, den øvre klassen og for de som bodde i urbane sentrum i Bolivia [...] På 1970-tallet var det et svært lavt antall kvinnelige studenter, og dette kan ses på som et første nivå av diskriminering[...]Gjennom 1970- og 1980-tallet var opptak til universitetene selektive, og det var omtrent ikke mulig for urfolk å begynne på universitetet [...].²⁵

Dette sitatet gir en pekepinn på hvordan både urfolk og kvinner har blitt diskriminert i form av å bli nektet adgang til universitetene i Bolivia. Hovedårsaken var for mange økonomiske begrensninger. De få som hadde muligheten utgjorde en minoritet i byen, og de ble tvunget til å avstå fra språket, kulturen og til å «glemme» opphavet sitt. I stedet måtte de tilpasse seg normene til den «hvite» kulturen, og dette medførte en *cholo*fisering²⁶ av det bolivianske samfunnet (Klein 2003: 257). Aramayo er i dag professor ved UMSS, men er aktiv i MAS (Movimiento al Socialismo), partiet til president Evo Morales og har tidligere vært senator. Aramayo var selv en av pågangsdriverne for at PAE skulle iverksettes og arbeidet hardt for at det skulle bli vedtatt i en lov i 2003.

I følge Aramayo førte den nyliberalistiske modellen, som ble igangsatt for fullt etter den økonomiske krisen i 1985, til at regjeringen gav fra seg initiativ i mange sentrale saker, som eksempelvis utdanningen. Frem til 1985 fantes det bare offentlig og/eller statlige universitet (universidades públicas o estatales), mens det i tiden etterpå foregikk en privatisering som kulminerte i at regjeringen gav det meste av ansvaret for skolesystemet til den private

²⁵ Intervju med båndopptaker, mai 2009, med professor Marcelo Aramayo Perez ved UMSS.

²⁶ Cholo: under kolonitiden var det en person som var $\frac{3}{4}$ urfolk og $\frac{1}{4}$ hvit. I dag brukes det også om urfolk som er i en overgangsperiode for å oppnå status som mestis (Larson & Harris 1995). I kapittel 4 vil begrepet *cholo* bli gjort rede for og diskutert i relasjon til andre etniske kategorier som urbefolkningen, mestiser og hvite.

sektoren²⁷. Flere private universitet ble åpnet, og disse ble styrt av forskjellige organisasjoner eller institusjoner, som for eksempel kristne protestanter. Mange av disse private universitetene ble i følge Aramayo åpnet kun for å tjene penger, og det ble også etter hvert kun mulig å studere for de som hadde penger. Hans oppfatning er at dette bidro i stor grad til å opprettholde et sterkt sosialt skille mellom mennesker fra landsbygda og mennesker fra byen (indígenas og mestiser/hvite).

Parallelt med denne delvise privatiseringen av skolesystemet pågikk det en endring av utdanningsformene på landsbygda. Utdanningsreformen i 1994 skulle bidra til å tilrettelegge mulighetene for urfolkenes utdanning på en bedre måte, blant annet gjennom at de kunne bruke og ble undervist i sine egne språk, quechua, aymara og guaraní. I tillegg bidro reformen, i følge Contreras og Talavera (2003), til større utvikling av bøker og undervisningsmaterieell og da også bedre tilgang for flere samfunn enn hva tilfellet var tidligere. Privatiseringen og desentraliseringen som denne reformen stod for førte til at mange lærere med bakgrunn fra byen ble sendt ut for å arbeide på landsbygda. Et eksempel som viser hvordan denne samhandlingen mellom lærerne og barna på landsbygda kunne oppleves ble fremvist under en forelesning over temaet interkulturell tospråklig utdanning (*educación intercultural bilingüe*). Det var en gruppe elever fra sosialarbeidlinjen (*trabajo social*) som skulle presentere sine prosjekter i henhold til det overnevnte tema:

De startet presentasjonen med et lite skuespill. Fire av ungdommene skulle representere elever fra provinsene. De var kledd i klær som kan kjennetegne klesstilen på landsbygda; et par av guttene hadde poncho og hatt, mens en annen hadde bukse og vest. Jenta hadde skjørt og bluse. Læreren i skuespillet var kledd i bukser og dressjakke, og skulle representere en lærer fra byen. Settingen var et klasserom ute på landsbygda et sted. Elevene satt og pratet quechua seg i mellom, læreren forstod ingenting og ba dem holde opp. Elevene fortsatt å prate quechua fordi de heller ikke forstod hva læreren sa. Dette pågikk helt til læreren «eksploberte» og ba dem forlate klasserommet. Hun ropte: «Ustedes indios no sirven para nada!»²⁸

Læreren sine siste kommentar betyr: «Dere indianere kan ikke brukes til noe!» *Indio* oppfattes, som beskrevet tidligere, som et skjellsord når det brukes av mestiser eller hvite mot

²⁷ Se også Gill 2000; Klein 2003.

²⁸ Utdrag fra feltnotater 18.03.09.

urbefolkningen. Elevene som satt og hørte på reagerte forskjellig. Noen lo, mens andre så mer betenkte ut. Kanskje noen hadde opplevd noe lignende eller hørt historier fra foreldrene? Skuespillet fortsatte imidlertid, og i neste akt hadde de fem skuespillerne på seg ulike drakter, og de bar med seg forskjellige gjenstander. En hadde med seg en fløyte, en annen en *charango* (liten gitar). Gjennom bruk av disse draktene og instrumentene skulle elevene symbolisere de ulike urfolksgruppene i landet, og vi ble vitne til et møte hvor alle ble enige om å kjempe sammen for sine rettigheter. Dette eksemplet med det lille skuespillet viser hvordan elevene selv tolker møtet mellom landsbyboere og personer «utenfra», og også samholdet mellom ulike grupper innenfor urbefolkningen. Det kan gi en pekepinn på hvordan enkelte personer kan ha opplevd eller kjenner noen som har opplevd lignende situasjoner i løpet av skolegangen. Undertrykkelsen av urbefolkningen, både i form av økonomisk utnyttelse og språklig og kulturell diskriminering har fremfor alt blitt gjort kjent gjennom at spansk har vært det gjeldende undervisningsspråket, både på landsbygda og i byen.

I tillegg til språk har også religion vært et tema i forhold til undervisningen på landsbygda. Mange av ungdommene har vokst opp i hjem hvor andinsk tro, med *pachamama* (moder jord) og *dios del sol* (solguden), utgjør en viktig og sentral del for hele deres sosiale verden. Samtidig har de på skolen blitt opplært i den katolske kirkes tro, og derfor har mange av ungdommene i dag en religiøs tro som er i tråd med verdiene til den katolske kirke og som samtidig opprettholder troen på de mest sentrale aspektene ved den andinske troen. I likhet med problematikken knyttet til språkbruken i skolen har det også pågått debatter relatert til en tilsynelatende tvang i forhold til bruken og læren om den katolske kirke på skolene på landsbygda. Rafael forklarer: «Da jeg gikk på skolen var det et veldig ensformet syn. Da skulle vi lære om katolisismen. Mens jeg for eksempel også tror på andre guder, som *dios del sol* og *pachamama*. Det er mer åpent for det nå.» Bak dette siste utsagnet ligger det en idé om endring. En årsak til en slik endring er den stadig mer aktive deltagelsen til urbefolkningen i det politiske liv og deres bidrag i for eksempel utformingen av utdanningen, noe som kulminerte i innsettelsen av president Morales i 2006. Rafael og mange med han mener det har blitt en bedring. Dette vises eksempelvis ved at det på landsbygda i dag fokuseres på at barn skal lære både spansk og quechua. Det tas også høyde for at de kan ha andre religiøse trosforhold enn kun den katolske. Ifølge mange av ungdommene fra landsbygda er det i dag større aksept for å erkjenne at man er en del av urbefolkningen. Dette vil jeg diskutere nærmere i kapittel 4.

Avstand og tilgang til skolen er et aspekt som mange av ungdommene nevner som en vesentlig forskjell mellom deres egen og den utdanningen de mener ungdommer i byen har hatt. I Carlas landsby, Horoni, finnes det ikke tilbud etter at barna har nådd tenårene. Her er det bare skole frem til man begynner i *secundaria* (ungdoms- og videregående skole), som er den tredje instansen i utdanningssystemet i Bolivia. Systemet er delt inn i fire hovedkategorier: *preescolar* (førskole), *primaria* (barneskolen), *secundaria*, og *superior* (universitet/høyskole).²⁹ I Bolivia er det vanlig å begynne på skolen, dvs. førskolen, i fire-femårsalderen. På landsbygda kan man i noen tilfeller begynne tidligere dersom det er ønskelig. I Marcavi ønsket foreldrene å sende barna av gårde et år for tidlig hvis det var flere søsken som likevel skulle av gårde. På den måten unngikk de å ha dem tuslendes hjemme på gårdsplassen. I denne landsbyen kom barna ned fra små omkringliggende samfunn, ofte 1-2 timers gange unna for å kunne dra på skolen. Denne skolen hadde vanligvis rundt 80 innskrevne barn, men da jeg var der rundt skolestart var det kanskje bare 40 barn der. Claudia, lærerinnen jeg bodde hos i landsbyen forklarte at når det var nytt skoleår måtte en forelder/foresatt være med barna og skrive seg inn og betale *matrícula* (semesteravgift/årsavgift). Med den lange skoleveien og noe venting for å skrive seg inn kunne det ofte gå opp mot en dag for de som bodde aller lengst unna. Dermed måtte det passe inn slik at ikke det gikk utover husholdet på noen måte. I Horoni var det heller ikke svært tilgjengelige skoler. Etter å ha fullført *primaria* måtte Carla og etter hvert også hennes søsken pendle et godt stykke, alt fra en time til flere timer hver vei for å kunne fullføre grunnskolen. Enkelte steder har det kommet i gang pensjonsordninger, hvor barna kan få et sted å bo i ukedagene. Men dette dekker bare et lite antall studenter, og majoriteten må fremdeles gå lange veier for å i det hele tatt kunne gå på skolen.

I kapittel 2 ble det vist hvordan det er vanlig at barn hjelper til med ulike oppgaver innenfor husholdet de er en del av. Mange av ungdommene uttrykker at de selv føler de fikk en dårligere utdanning fordi de måtte bruke mye tid på forskjellige aktiviteter innenfor husholdet. Da de kom hjem fra skolen var det ikke alltid tid til lekser fordi arbeidsoppgavene i mange tilfeller kom først. Det hendte også ofte at de var så slitne etter den lange gåturen til og fra skolen at de ikke orket å starte med leksene. En av ungdommene brukte over to timer hver vei, hvis hun gikk i raskt tempo. Mange av ungdommene opplevde at foreldrene hadde liten

²⁹ Jeg valgte å benytte meg av det norske skolesystemet som et referansepunkt, til tross for at det i Bolivia er mest vanlig å gå på en og samme skole fra man starter i *preescolar* til man er ferdig med *secundaria*.

eller ingen forståelse for at de måtte bruke tid på leksene. Dette er motsatt av hva Contreras og Talavera (2003) kom frem til i sin rapport om utdanningsreformene i Bolivia. De mener å se at foreldrene bidro positivt til å forbedre utdanningsmulighetene for barn på landsbygda. Noen av ungdommene støtter opp om en slik tanke hvor foreldrene innvirker i en positiv retning til at barna skal ta utdanning på universitetet. For eksempel var Carlas foreldre svært interesserte i at hun skulle ta høyere utdanning og mente at utdannelsen ville gi henne en tryggere og bedre fremtid. Under et besøk i landsbyen deres dro Carla av gårde til en annen landsby. Dagen etter skulle moren hennes og jeg følge etter til fots. Da vi var kommet halvveis tok vi en liten pause. Sola stod høyt på himmelen og på ca. 3000 meters høyde steker den godt. Vi satt der og delte noen salte kjeks og litt vann da hun begynte å prate om oppveksten sin. Da hun kunne omtrent like lite spansk som jeg kunne quechua var det ikke alltid like lett å forstå, men det gikk på et vis og jeg forstod at hun hadde hatt en tøff oppvekst: «Jeg har lidd mye. Jeg vil ikke at barna mine skal ha det sånn som jeg har hatt det.» Slike historier er ikke enkeltstående, veldig mange foreldre ønsker at barna deres skal få et bedre liv enn hva de selv har opplevd, og dermed blir utdanningen sett på som veien å gå for å oppnå det.

Andre historier hvor foreldre prioriterte arbeidsoppgaver fremfor lekser kom ofte fra ungdommer som har vokst opp i samfunn som er lokalisert langt unna Cochabamba by. Dette kan ha en sammenheng med at mange av disse foreldrene kun har gått noen år på barne- og ungdomsskole, og at de kanskje derfor ikke forstår at leksene er nødvendige for å kunne utdanne seg videre. Svært mange som vokste opp for 30 - 40 år siden hadde heller ikke de samme mulighetene i forhold til utdanning. Til tross for at det i perioden etter revolusjonen i 1952 ble satt inn mye ressurser for å forbedre utdanningssektoren (Klein 2003; Contreras og Talavera 2003), tok det i følge folks egne erfaringer lang tid før det skjedde en merkbar endring på landsbygda.

Sosiale mønstre og vilje til endring

Forholdene for utdanning på landsbygda har ikke alltid vært helt optimale, men det har skjedd en jevn og gradvis forbedring (jf. i forhold til språk, religion og lettere tilgang på materielle ressurser).³⁰ Et vedvarende problem, og et aspekt som mange byungdom legger

³⁰ Se også Klein 2003.

frem som den viktigste årsaken til at de ser på landsbyungdom som mindre intelligente, er at mange barn på landsbygda bare går noen få år på skolen. Dette skaper et grunnlag for stereotypien hvor urfolk klassifiseres som dumme og evneveike. En slik klassifisering eksisterer til tross for at folk flest er klar over at man må fremvise et vitnemål pluss gode karakterer for å i det hele tatt kunne søke om stipend og opptak til universitetet.

I 1999 ble 82,28 prosent av barn i barneskolealder innskrevet ved skolene på landsbygda i Bolivia, mens kun 10,40 prosent skrev seg inn for å gjøre ferdig siste del av grunnskolen. Til sammenligning var det i byene og de mer urbane stedene henholdsvis 51,14 og 21,65 prosent (INE). I 2006 endret tallene på landsbygda seg ved at 71,69 prosent var innskrevet i barneskolen og 18,62 prosent i ungdomsskolen. Klein (2003) viser til at svært mange dropper ut etter 4 år på skolen. Hvordan dette skjer og hva som kan være årsaken vil nå eksemplifiseres gjennom å se på Fernando og hans situasjon i Cercado.

Fernando bor fortsatt sammen med sin familie i den samme landsbyen som han vokste opp i. Hjemstedet hans ligger i Cercado, provinsen hvor Cochabamba by er hovedstaden. Dette er en av de provinsene hvor flest migranter bosetter seg, og til tross for den korte avstanden til byen er det fremdeles en del av befolkningen der som livnærer seg av jordbruk og bor i små landsbyer og småskalasamfunn. Familien til Fernando er en av dem. Selv er han leder for alle studentene på sin studieretning og får mye skryt både av professorer og medstudenter for sin vennlige og hjelpsomme væremåte. Men det var lenge usikkert om han skulle få muligheten til å studere. Årsaken er forholdsvis enkel: i hans familie spesielt, og i hans samfunn generelt, eksisterer det en uskreven regel som avgjør hvem som får til lov å utdanne seg videre. Denne regelen går ut på at det forventes at man ikke skal gå på skole lengre enn hva ens eldre søsken har gjort. Man skal med andre ord avbryte utdanningen på samme tid som ens søsken har gjort det. Så da han ikke stod i alle fagene et år, og i tillegg var på samme alder som broren hadde vært da han sluttet på skolen, fikk han beskjed om at det var best for alle hvis han sluttet på skolen. Fernando forklarer:

Vel, mentaliteten i landsbyen er litt annerledes. Der er det sånn at hvis du har en eldre bror og han bare studerer frem til 2. medio³¹ så kan ikke du studere lenger. Du kan ikke bli bedre enn han. Det var det som skjedde, min eldre bror sluttet på skolen etter

³¹ 2.medio kan sammenlignes med 1.klasse på videregående skole i Norge.

2. medio og da jeg måtte ta om igjen 2. medio sa både foreldrene mine og broren min at jeg burde slutte, at jeg var akkurat som broren min og ikke kunne bli noe annet enn broren min. Så jeg begynte å arbeide for onkelen min, men jeg ville studere så jeg fortsatte med begge deler frem til jeg fullførte skolen.

Ved å slutte på skolen og begynne å arbeide for sin onkel ville han også kunne bidra mer i form av å tilføre økonomiske ressurser til husholdet. Dette var og er nok en avgjørende faktor for mange foreldre i samme situasjon. Det koster å sende barn på skolen, man må kjøpe klær, bøker og annet nødvendig skolemateriell. Man ser også ofte at søskenflokkene er store på landsbygda, og det kan være en negativ konsekvens i form av høyere kostnader. Så selv om Fernando ikke var enig, kunne det se ut som om han ikke hadde noe valg og måtte begynne å arbeide. Men han ønsket virkelig å studere videre og fullførte derfor skolen samtidig som han arbeidet for sin onkel. Fernando påpekte hvor viktig det var at han hadde greid å fullføre skolen. Gjennom sine valg, og handlinger, satte han et eksempel som gjorde det mulig for søstrene hans å studere videre. En av hans søstre er i dag tilbake på skolebenken og forsøker å fullføre grunnskolen. Den eldre broren, som tidlig droppet ut av skolen, har også tatt noe etterutdanning. Gjennom sine handlinger har Fernando vist at det er mulig, og det har fått foreldrene hans til å innse at hans yngre søsken må få lov til å fortsette selv etter at de har nådd 14-15-årsalderen. Fernandos eksempel viser oss at man som en sosial aktør har muligheter til å handle til tross for at rammene virker faste. Han viser hvordan en sosial aktør er en aktiv deltager som bearbeider informasjon og lager strategier (Long 1992). Fernando bruker kunnskapen sin og innehar en evne til å handle innenfor de rammene som foreldrene (og landsbysamfunnet generelt) har satt opp. Det er omtrent umulig å fortsette utdannelsen uten foreldrenes støtte (både sosialt og økonomisk), og han forstod derfor at for å kunne fullføre utdannelsen måtte han også jobbe ved siden av.

Carla er svært selvstendig og studerer, arbeider og forsørger seg selv i stor grad. Ved å undervise i quechua på en kveldsskole tjener hun 350 kr. Det er i boliviansk målestokk, en forholdsvis stor månedslønn for et deltidsarbeid. I tillegg til skole og jobb er det hun som lager mat, vasker klær og rengjør rommet hun deler med sin eldre bror. I Hornoni, hvor Carla og broren vokste opp utfyller kvinner og menn hverandre i husholdet, og de fordeler oppgavene seg i mellom (jf. kapittel 2). Like fullt eksisterer det også en ideologi om hva som forventes av en kvinne og hva som forventes av en mann. Det kan virke som om broren til

Carla lever ut fra disse forestillingene. Han har fast inntekt og tjener mye mer enn Carla, likevel betaler hun like mye om ikke mer for strøm og andre faste utgifter som de har. En periode nektet Carla å vaske klærne hans. Hun synes han godt kan betale henne litt for oppgavene hun utfører, siden det er hun som står for innkjøpene og matlagingen også. I begynnelsen lot han bare skittentøyet ligge, men nå har han innsett at han trenger hennes hjelp og gått med på å betale henne litt for den jobben hun gjør. Det er ikke alle som ville nektet å vaske for sin bror på den måten som Carla gjorde. Men hun forlot landsbyen allerede da hun var 15-16 år gammel, og er med andre ord vant til å klare seg selv og ikke minst å takle tøffe situasjoner. Hun dro til Mizque, et sted som ligger på grensen mellom Cochabamba og Santa Cruz for å starte på en internatskole kun for jenter. Det var slik hun ble kjent med Lourdes, ei jente fra Tapacarí. Jentene ble gode venninner under tiden i Mizque, men da de begge fikk tilbud om stipend og flyttet til byen endret tingene seg. Lourdes begynte på UMSS, mens Carla først arbeidet et år før hun begynte på det private universitetet som hun er student ved i dag. De to jentene har ikke lenger så mye kontakt. Årsaken er i følge Carla enkel: hun mener at Lourdes er en *discriminadora* (en som diskriminerer). Hun begrunner dette med at Lourdes har endret seg etter at hun flyttet til byen. Disse endringene består i endring av symbolske markører som klær, smykker og sko. Forholdet mellom Carla og Lourdes, og hvordan dette kan relateres til spørsmål omkring etnisk identitet kommer jeg tilbake til i kapittel 4.

Cecilia, en annen student som fikk stipend gjennom PAE, begynte på UMSS i 2008. Hun startet umiddelbart en lesegruppe for dem som kom med PAE, eller var fra landsbygda, i klassen sin. Meningen var at de skulle kunne holde samme akademiske nivå som byungdommene. Hun sa selv at landsbyungdom ikke fikk den samme utdanningen som de gjorde i byen og at de derfor måtte jobbe ekstra hardt. Hun ønsker å vise dem (byungdom) at det ikke er noe i veien med intelligensen deres og at de kan oppnå like gode resultater på universitetet. Mange studenter var enige med Cecilia, og ville bevise at de kunne gjøre det like bra som byungdommene, til tross for foreldrenes fokus på arbeidsoppgaver innenfor husholdet (fremfor lekser) gjennom hele oppveksten. Flere av ungdommene i denne gruppen hadde oppnådd ganske dårlige resultat i starten på utdannelsen, men like mange hadde i løpet av denne perioden forbedret seg betraktelig. Dette kan nok i stor grad skyldes lesegruppen.

I dette siste tilfellet viser ungdommene med Cecilia i spissen at det er mulig å oppnå endring, i form av samarbeid, hardt arbeid og en følelse av fellesskap. Tre prinsipper som alle er

sentrale i utformingen av sosial organisering og sosialt liv på landsbygda. Man kan spørre seg hvorfor det er nettopp Cecilia, og ikke for eksempel Mariela, en av studievenninnene hennes, som valgte å starte en slik gruppe. Hva var det som førte til at Cecilia tok kontrollen? Det er umulig å gi ett korrekt svar på dette spørsmålet, men en mulighet er å se på bakgrunnen hennes. Cecilia er opprinnelig fra Chapare, et svært fruktbart område sør i Cochabamba fylket og som er det stedet hvor det dyrkes mest *coca* i hele Bolivia. Området er mest kjent for å være stedet hvor *cocalero*-bevegelsen startet. Denne bevegelsen ble også støttet av Cecilias far, som var en pådriver og en leder for en underavdeling innenfor denne bevegelsen. Mens han fortsatte å drive familieplantasjen i Chapare, valgte Cecilias mor å ta med seg barna og flytte til Sacaba, et par timers kjøretur utenfor Cochabamba. I tiden som har gått etter at de flyttet har faren bidratt økonomisk. Det har ført til at Cecilia har kunnet ta de siste årene av grunnskolen på en god skole i byen. Hun innehar dermed en kjennskap til, og en kunnskap om byen som svært få av hennes medstudenter har. Hun har kjennskap til to livsverdener: landsby og by, og dette i seg selv kan være en viktig årsak til at hun startet en studiegruppe for å hjelpe andre landsbyungdommer. Men man kan kanskje også anta at Cecilia, gjennom sin fars sosiale organisering, fikk førstehåndskunnskap i hvordan organisere og strukturere ulike situasjoner innenfor gitte rammer og betingelser, og ikke minst hvordan man kan skape endring. Måten hun tok kontroll over situasjonen på, og hvordan hun ville skape bedre muligheter for medstudentene sine vitner om at oppveksten i Chapare langt på vei har formet henne til å bli den personen hun er i dag.

Sosiale nettverk: betydningen av slekt og venner i byen

Ungdommene som flytter fra landsbygda og inn til byen tar med seg et samhold som i stor grad er basert på sosiale nettverk. Sosiale nettverk kan forekomme i flere forskjellige former, og hensikten med de sosiale nettverkene kan variere avhengig av tid og sted. Man kan definere et sosialt nettverk som et sett av forbindelser som eksisterer samtidig ut i fra spesifikke interesser og som vedvarer lenger enn ved en enkeltstående transaksjon (Mitchell i MacGaffey og Bazenguissa - Ganga 2000:12). For ungdommene som flytter til byen innebærer sosiale nettverk økonomiske, symbolske og sosiale aspekter som bidrar til opprettholdelsen av relasjoner med familie og venner i landsbyen. Gjennom disse relasjonene og nettverkene utveksles penger, mat, arbeid, og hjelp.

Disse nettverkene er særlig til nytte i tiden rett etter at avgjørelsen om å dra til byen er tatt. Da er det flere saker man må ordne, blant annet må man finne seg et sted å bo. Gjennom slektninger og/eller naboer kjenner mange av ungdommene noen som kan tilby dem et rom. Har de ikke selv plass kan de henvise til noen andre som leier ut eller som kjenner noen som gjør det. På denne måten fungerer nettverkene for ungdommene som flytter til byen. Takket være dem står man ikke på helt bar bakke selv om man har forlatt den nærmeste familien i landsbyen. Gjennom oppveksten på landsbygda har disse ungdommene blitt inkorporert i forskjellige sosiale nettverk basert på slektskap, naboskap og resiprositetsrelasjoner og den dagen de flytter til byen ser ungdommene behovet for og betydningen av slike nettverk. Et eksempel som viser dette på en fin måte er hvordan brødrene Gabriel og Juan kom til å bo sammen i byen. Sistnevnte flyttet til byen allerede for 7 år siden, og var godt etablert da Gabriel også fikk stipend i fjor. For Gabriel innebar det at han ikke trengte å streve nevneverdig for å skaffe seg et sted å bo, Juan hadde plass og Gabriel flyttet inn sammen med han og enda en eldre bror. Da Juan og den eldre broren flyttet til byen var det gjennom deres søster at de fikk leie rommet de bor i, i dag. Det stedet hvor de leier rom, befinner seg i en fattig del av Cochabamba. Her er gatene av sand, husene er slitte og malingen flasser av. I huset hvor de leier rom bor det også flere andre gutter fra Independencia, landsbyen til Gabriel og Juan. Det er ofte slik at ungdommer flytter etter hverandre til byen. Å bruke nettverkene på denne måten, ved å «fylle» på med ungdommer fra samme landsby har også ført til at Cochabamba sentrum i dag ofte kan deles opp i områder basert på landsbyer og/eller provinser.

For mange av ungdommene er det de aller næreste slektskapsrelasjonene som er av størst betydning når de først ankommer byen. En har kanskje et søsken, eller en tante som allerede er etablert i byen. Gjennom en slik nettverksperson blir det mye enklere å finne bosted enn hva det ville vært hvis man ikke kjente noen fra før. Som nevnt er det mange familier med bakgrunn fra landsbygda som leier ut rom i byen. Slik var det i Carlas situasjon. Hennes far, som bor perioder i byen på grunn av sin arbeidssituasjon, har et rom i byen han benytter seg av mens han er borte fra landsbyen. Carla deler farens rom med broren, men når faren er borte har de hver sitt rom. Faren er ofte lenge borte på oppdrag andre steder i fylket, og han er også av og til hjemme i landsbyen for å besøke kone og barn. Under slike besøk bringer han med seg penger og ulike varer som de ikke har mulighet til å få tak i på landsbygda. Men flyten av varer, og også penger, går begge veier. I mange familier er det vanlig at foreldrene sender

økonomisk støtte til barna som studerer i byen. Men det er kanskje enda mer vanlig at de sender matvarer, som for eksempel poteter. Foreldrene til Juan sender begge deler, avhengig av hva de har. En måned kan ha få tilsendt en hundrelapp, den neste måneden en sekk med poteter. Slike relasjoner går som sagt begge veier, og Juan drar hjem for å hjelpe til med såing og høsting. Det er viktig å forstå at forholdene mellom landsby og by vedvarer over tid og de slutter ikke «å virke» etter en viss tid i byen. Disse relasjonene er langvarige og er basert på prinsipper om gjensidighet og samhold som bidrar til å opprettholde sosiale nettverk også i tiden etter at man har etablert seg i byen.

Et annet eksempel som viser betydningen av nære slektskapsrelasjoner, er i Daniels tilfelle. Da han fikk stipend og flyttet fra det tropiske området Villa Tunari og inn til byen, valgte han å bosette seg sammen med to kusiner. Avtalen var at han skulle bo der mens hans tante og onkel dro til Spania for å arbeide et år. Han trengte ikke å betale så mye for mat og opphold, men til gjengjeld måtte han se etter kusinene sine. Dette eksemplet fremviser to sentrale aspekter: først betydningen av å ha slektninger i byen som man kan «bruke» for å skaffe seg et bosted, dernest ideer om resiprositet (han fikk bo tilnærmet gratis, men måtte se etter kusinene).

Dersom man har fått skaffet seg bosted forenkles med en gang hverdagen for ungdommene. Men, det første møtet med byen oppleves likevel som skremmende for mange av studentene fra landsbygda. Det er ikke bare på grunn av byens struktur, trafikk og folksomme gater. For dem som aldri har vært i byen før har de kun hørt historier, om hvor fiendtlig innstilte mestiser og hvite er mot dem som kommer fra landsbygda og hvordan mange blir møtt med trakassering (Goldstein 2004). Å komme fra en liten landsby med kanskje 30 innbyggere, ingen biler og lite støy til plutselig å befinne seg midt blant biler og busser som passerer i stor fart i trange gater er for mange en stor overgang. Universitetet er ofte det første stedet ungdommene forholder seg til i byen, et område med flere parker, gangstier, og ikke minst høye bygninger. Med sine rundt 60 000 studenter er UMSS et av de største universitetene i Bolivia og grunnet mangel på for eksempel oversiktskart kan det være ganske strevsomt å finne frem for første gang. Gangstier og bilveier som går på kryss og tvers, kafeer, kiosker og ikke minst mange mennesker er alle med på å skape et ganske kaotisk førsteinntrykk for ungdommene.

PÆ har satt i gang flere tiltak som skal prøve å begrense en slik form for fremmedfølelse og forvirring som ungdommene ofte føler når de ankommer byen. Dette gjør de ved å holde orienteringsmøter. Det vil si, det er de sosiale organisasjonene³² som tar seg av dette i praksis. På disse møtene blir ungdommene informert om en rekke saker, for eksempel hvilke rettigheter de har. Det legges stor vekt på å presisere at de ikke må føle seg mindreverdige i relasjoner med byungdom. Et aspekt som blir gjengitt hele tiden går ut på at ungdommene må forstå at de er like intelligente som byungdommene, at de er fullverdige studenter ved universitetet og at de har like store muligheter som andre for å kunne fullføre en utdanning. Kanskje var et slikt møte utslagsgivende for Cecilias organisering av lesegruppe? En ting er i alle fall sikkert, hverdagen kan oppleves som tøff for mange av ungdommene og det er dette jeg vil se nærmere på i det neste kapitlet.

Avslutning

Det er ingen enkel sak å flytte til byen når en har bodd hele livet sitt sammen med venner og familie på landsbygda. For mange er prosessene man gjennomgår, med tanke på alt fra papirarbeid, til å finne bosted, og for noen også arbeid, i byen, strevsomme. I løpet av oppveksten har ungdommene gjennom ideer om samhold, felleskap og resiprositet blitt en del av sosiale nettverk, og det er disse nettverkene som bidrar med støtte og hjelp, når ungdommene flytter til byen. Disse nettverkene er basert på prinsipper om resiprositet og samhold, noe som ungdommene kjenner igjen fra oppveksten på landsbygda, og som fører til en økt følelse av tilhørighet i byen.

Når ungdommer fra landsbygda begynner på universitetet opplever de også at deres akademiske bakgrunn kanskje ikke er på det samme nivået som hva den er blant ungdom som har vokst opp i byen. Jeg har gjort rede for noen spesifikke forskjeller, som landsbyungdom selv mener er sentrale, for å forstå skillet mellom utdannelsene på landsbygda og i byen. Disse forskjellene brukes ofte mot studentene fra landsbygda, i form av diskriminering. Jeg har også vist hvordan noen av ungdommene, som bevisst ønsker å motbevise stigmatiseringen som ofte er relatert til utdanning på landsbygda, endrer sin livssituasjon gjennom individuelle valg, og handlinger.

³² Med sosiale organisasjoner menes her de organisasjonene som ”plukker ut” ungdommer som skal få stipend via PÆ.

4: Hverdagens dilemmaer: sosiale grenser og etnisk diskriminering

Innledning

Jeg vil i de neste sidene gjøre rede for beskrivelser av situasjoner og hendelser som møter studentene i tiden etter at de har flyttet til byen. Hvilken oppfatning ungdommene har av seg selv og hvordan de blir oppfattet av andre vil være to sentrale aspekter ved dette kapittelet. Slike oppfattelser er kontekst- og situasjonsbetingede og er nedfelt i diskurser og praksis relatert til hverdagslige aktiviteter. Disse perspektivene kan relateres til hegemoni og hierarki diskurser som ut fra en historisk kontekst har vært en innvirkende faktor for forholdet mellom urbefolkning, og mestiser og hvite. Den diskrimineringen og stigmatiseringen landsbyungdommene opplever som student i byen kan dermed relateres til den historiske kategoriseringen som plasserer urfolkene under kategoriene: mestiser og hvite. *Gente del campo* (folk fra landsbygda) blir ofte beskrevet som late og dumme, og de befinner seg ofte nederst på rangstigen innenfor arbeidssituasjoner. Hvordan forholder ungdommene fra landsbygda seg til dette og har det fremdeles en innvirkning på hverdagen deres?

Former for diskriminering på bakgrunn av utdanning, klær og språk er noe flertallet av ungdommene som drar inn til byen må forholde seg til i det daglige. I møtet med byen og byungdom, opplever noen av landsbyungdommene et sterkt ønske om å holde fast ved urbefolkningsidentiteten. Dette gjør de gjennom å beholde den samme klesstilen, bruke morsspråket og ikke minst opprettholde nære relasjoner til landsbyen de kommer fra. På den andre siden har man landsbyungdommer som raskere begynner å prate mer spansk enn quechua, ta i bruk andre klær, og sko. Disse to prosessene innehar begge den samme bekymringen: Vil en endring i form av språk, klær og også væremåte føre til en endring av deres identitet som medlemmer av urbefolkningen? De som endrer seg er ofte redde for å gå glipp av muligheter fordi de identifiserer seg for sterkt med landsbygda. Kan ungdommene som holder fast ved tradisjonene fra landsbygda oppnå en bedre fremtid? Eller er det nødvendig med en endring, i form av språk og klær, for å oppnå de målene de har satt seg i henhold til utdanning og arbeid? Disse spørsmålene vil jeg diskutere på grunnlag av empiriske eksempler som viser hvordan diskriminering og stigmatisering i mange tilfeller utgjør en stor

del av ungdommenes hverdag. Videre vil jeg se dette i lys av teori knyttet til sosiale grenser som diskuterer de ulike etniske kategoriene som virker å være definerende for forholdet mellom landsbyungdom og byungdom, i Cochabamba i dag.

Jeg vil også vise hvordan noen studenter på mange måter befinner seg mellom to verdener; landsbygda og byen. Gjennom å opprettholde nære relasjoner til landsbygda og alt som kan assosieres med den opprettholdes landsbymentalitet og identitet, samtidig strever de for å bli en del av storsamfunnet i byen, og dette byr på utfordringer og konflikter på mange ulike plan.

Interetniske relasjoner mellom landsby og by

Olivia Harris (2000) argumenterer for hvordan andinske samfunn ofte er basert på forskjeller, og hvor den største forskjellen er den mellom de som tilhører urbefolkningen og de som ikke gjør det. I Bolivia pågår det store forflytninger i form av mennesker, varer, penger og tjenester mellom landsby og by, men likevel består og opprettholdes disse skillene og dette kan vi relatere til Fredrik Barth og hans aktørorienterte analyser omkring studiet av etnisitet. Barth (1969) argumenterer for at etniske grenser består til tross for en flyt av personer over dem. Et aspekt ved situasjonen i Cochabamba er migrasjon. Man kan si at migrasjon i mange tilfeller fører med seg et fokus på hvordan menneskers opprinnelse i en kulturell geografi kan fremstå som et definerende aspekt ved forskjeller og likheter (Wade 1997:18-19). En slik måte å se på etnisitet på er ikke nødvendigvis en endelig definisjon, men den kan i aller høyeste grad bidra til en refleksjon rundt betydningen av skiftende kulturelle geografier. I Cochabamba er dette særlig relevant. I kapittel 1 viste jeg hvordan det eksisterer et mangfold av begreper (*indígena, campesino, indio, mestizo, blanco*) for å klassifisere befolkningen i Bolivia.

For å få grep om de ulike aspektene ved disse etniske identitetene, som eksisterer side om side i det cochabambinske samfunnet, er det som Lagos (1991) påpeker nødvendig å bevege seg bort fra faste sosiale kategorier. I stedet bør man fokusere på flertydighet, forvirringer og paradokser som pågår i hverdagen. Man må se på hvordan menneskene erfarer, forhandler og representerer de skiftende sosiale relasjonene i Cochabamba for å kunne gjøre rede for de mangfoldige etniske identitetene. Det er essensielt å vektlegge perspektivene til menneskene som er involverte og ta i bruk deres egne definisjoner av forskjeller og likheter (Barth 1969).

Grensene mellom ungdommene fra landsbygda og ungdommene fra byen beror i deres ulike bakgrunner med et spesielt fokus på utdanning, språk, klasse og kultur. Disse grensene kommer til uttrykk gjennom hvordan de ulike aktørene kler seg, hvordan de prater og hvilke sosiale og kulturelle praksiser de er en del av. På Universidad Mayor de San Simón er de fleste ungdommene som karakteriseres som byungdom født og oppvokst i byen, og har spansk som morsmål. I motsetning til landsbyungdommene som er født og oppvokst på landsbygda, har quechua som morsmål, og spansk som sitt andre språk. Forskjellene mellom en urban og en landlig livsstil er også store, spesielt med tanke på arbeidsoppgaver knyttet til opprettholdelsen av et hushold, som preger oppveksten til ungdommer fra landsbygda (jf. kapittel 2 og 3 i denne avhandlingen).

Det er i møtene mellom disse aktørene man tydelig kan se hvordan relasjonene og grensene dem i mellom bærer preg av diskriminering og stigmatisering. I et slikt møte hvor personer med ulik kunnskap og ulike ressurser kommer sammen vil en gjensidig påvirkning ofte være en konsekvens. Det handler om sosiale grenser og det er i disse møtene sosiale, økonomiske og etniske forskjeller, mellom landsbyungdom og byungdom, produseres og reproduseres. Ifølge Long (1992) er det nettopp i de prosessene hvor sosiale aktører handler, forhandler og tilpasser seg hverandres livsverdener at kunnskap produseres og endres, og ikke i kategoriske system. Dette fører til forsterkning eller omforming av eksisterende kunnskapstyper eller til utviklingen av nye former for kunnskap. En livsverden er definert ut fra aktørers ståsted, og er betegnelsen på det tatt-for-gitte som til en viss grad strukturerer hverdagen til ungdommene (Long 1992:27-35). Et slikt perspektiv kan relateres til forholdene mellom urbefolkningen og mestiser og hvite i Cochabamba som har vært preget av asymmetri i forhold til tilgang på politisk makt og økonomiske ressurser. Et gjennomgående aspekt ved forholdet mellom urbefolkning og «de andre» har vært en hegemonisk diskurs hvor urbefolkningen assosieres med landsbygda, med dumhet, og latskap, og som i stor grad gir urbefolkningen skylden for underutviklingen som har preget Bolivia i de senere århundrene (Lagos 1991).

Klær og mat som symbolske uttrykk for grenser

Fredrik Barth (1969) omtaler etnisk identitet som relasjonell og kontekstuell. Han argumenterer for hvordan grensene bør være det sentrale fokuset i studier av etnisitet, fordi det er i møtene mellom ulike grupper at grenseprosesser oppstår og at det er disse prosessene som vil være av sentral karakter for å forstå forskjellene mellom etniske identiteter. Barth

(1969) mener etniske grupper anvender kulturelle trekk som symboler for å synliggjøre forskjeller, mens man ignorerer andre aspekter. Han deler et slikt kulturelt innhold i to typer. Den ene gruppe omhandler åpenbare tegn som klær og språk, mens den andre gruppen fokuserer mer på grunnleggende verdi- og moralgrunnlag, ettersom et medlemskap i en etnisk gruppe impliserer en standard for atferd. På de neste sidene vil jeg se på aspekter ved denne første gruppen av kulturelt innhold.

En av ungdommene, Carla, bruker *pollera* hver dag. *Pollera* er et skjørt med flere lag, og når kvinner sier de har på seg *pollera* så mener de også en tilhørende bluse. Det er derfor mer riktig å si at *pollera* er en klesdrakt. I noen deler av Bolivia (for eksempel La Paz) er det også vanlig å bruke hatt når man bruke *pollera*. Carla nøyer seg med sandaler, og hun fletter også håret sitt i en lang flette. Ved å gå kledd på denne måten klassifiseres hun som: *mujer de pollera* (kvinne med pollera). En motsetning til dette er kvinner fra byen, som kan kalles *mujeres de vestido*, disse kler seg i mer «vestlige» klær (Lazar 2008). Mange assosierer et slikt begrep med bukser, t-skjorter, joggesko, og mer tilbehør som for eksempel store smykker, og øredobber³³. En dag jeg pratet med Carla på *la plaza principal* (hovedplassen) fortalte hun hvordan hun blir behandlet på bakgrunn av hva hun har på seg: «Hun ene professoren min sa til meg en dag at jeg burde lakke neglene og begynne å gå med ørepynt, sånn som de andre jentene gjorde. Jeg så på henne og sa: `Profe´ (professor), hvordan skal jeg kunne kjøpe meg øredobber når jeg så vidt har nok penger til å ta bussen til skolen?». Professoren hadde ikke sagt noe mer, men det var ikke vanskelig å forstå hva hun mente. Hun (professoren) ønsket at Carla skulle bli som de andre jentene, og for å oppnå det måtte hun endre seg i form av å ta på seg smykker. Carla var oppgitt over måten denne professoren hadde snakket til henne. «Forstod hun ikke at hun (Carla) ikke hadde råd?» Bare det å ikle seg *pollera* er en kostbar handling i seg selv. Carla påpekte at hennes skjørt kostet rundt 200 kr, mens blusen var enda dyrere, og i Bolivia, hvor man får kjøpt en genser til 20 kr, er dette dyrt. Å bruke penger på smykker og øredobber er dermed ikke aktuelt for Carla. Det er ikke bare begrensede økonomiske ressurser som spiller en rolle i denne debatten, hun er også svært opptatt av å beholde sin opprinnelige identitet som en kvinne av urbefolkningen. Carla bruker *pollera* fordi det (i følge henne selv) «er slik folk kjenner henne». Men hun er en av få jenter

³³ Merk at noen kvinner som bruker *pollera* også bruker øredobber og lignende fordi det er en del av deres *pollera*, deres klesdrakt. Men for informantene mine i Cochabamba blir smykker og øredobber oppfattet som en «vestlig» ting.

som går i *pollera* på universitetet. En årsak til kan være fordi mange av barna som vokser opp på landsbygda i dag ikke går med *pollera*. Carlas søsken på 8, 12 og 19 år, er eksempler på nettopp det, de går alle i «vanlige» klær som bukser og gensere. Carla derimot har gjennom hele oppveksten blitt kledd i skjørt og bluse. For henne er *pollera* en sentral komponent av bakgrunnen hennes og gjennom å fortsette å kle seg på den måten har *pollera* blitt en identitetsmarkør, og et symbol på landsbygda.

En hendelse som utspant seg under et besøk i Marcavi viser betydningen av symbolske markører (som klær) i det cochabambinske samfunnet. Under dette besøket oppsøkte jeg den lokale helsesøsteren, Teresa. Hun har så vidt fylt tjue, og har vekslet mellom å bo i landsbyen og i byen i noen få år. På helsestasjonen hvor hun arbeidet ble vi sittende å prate om landsbyen, og arbeidet hennes der. Teresa virket tilfreds med jobben, hun hadde mange venner og trivdes med å bo på helsestasjonen. Hun gikk kledd i bukser og genser, og et par joggesko. Etter en liten stund dro hun frem mobilen sin og ville vise meg et bilde. Det var av henne kledd i *pollera*. Hun smilte og fortalte at hun tenkte å bli *cholita*. *Cholita* er ikke et like negativt ladet ord som *cholo/cholas*³⁴, som brukes om personer i byen som verken er urfolk eller mestiser, og som ofte har valgt å «forlate» sin identitet som en del av urbefolkningen, og heller la seg assosieres med byen, og menneskene der. *Cholita* brukes ofte om single, pene jenter som kler seg i *pollera*. Et par av venninnene til Teresa, som også var tilstede, nikket anerkjennende. Hun kledde det jo, så det burde hun gjøre, mente de. Formuleringen de her bruker er interessant. Hun tenkte å bli *cholita*. Det kan relateres til at hun allerede «passet» i en slik kategori, fordi hun allerede pratet quechua, og hun var fra landsbygda. Samtidig viser det igjen hvor flytende og relasjonell etnisk identitet kan være i Cochabamba. Det viser også betydningen av klær, og relasjonen mellom klær og etniske identiteter.

I sin studie fra El Alto viser Sian Lazar (2008) hvordan kvinner gjennom å kle seg på en spesiell måte håper å oppnå en annen status enn hva de vanligvis innehar. En venn av Lazar poserte som *cholita* på et bilde som skulle brukes for å registrere seg ved et datakurs. Årsaken var at mange *alteños* deler en oppfattelse om at flere og flere kontorer ønsker å ansette *mujeres de pollera* (kvinner i *pollera*). Tidligere har *mujeres de pollera* ofte blitt forbundet

³⁴ Dette begrepet kommer jeg tilbake til under siste del: «Endring og kontinuitet: forhandling om tilhørighet», i dette kapittelet.

med markedsplassen eller hushjelper. Dette eksemplet viser hvordan aksepten har blitt større, og det at de nå også kan inneha andre posisjoner i samfunnet vitner om at endringer pågår.

I kapittel 2 og 3 ble det vist hvordan mat i seg selv, og mat som gave, utgjør en sentral rolle for de symbolene og ritualene som etablerer sosiale relasjoner innen en gruppe. Dermed er det ikke rart at de også er uttrykk for relasjoner mellom grupper (Weismantel 1988). En analyse av ulike kategorier av mat og drikke, kan gjennom å se på hva man spiser og hvem man spiser sammen med, vise produksjon og reproduksjon av mening. Hvem man er, og hvordan man kan relateres til andre gjennom måltider vil også komme til syne i slike analyser. Men det kan også si noe om hvem du ønsker å være og hvilken status du ønsker å fremvise at du har. Med andre ord kan mat klassifiseres i forhold til kjønn (se kapittel 2), og i forhold til etnisitet (dette kapitlet).

I Cochabamba yrer det av liv i gatene etter at vanlige butikker, postkontor og lignende har stengt for kvelden. Da dukker mat-trallene frem på noen utvalgte steder i byen. Her selges all slags mat fra hamburger og pommes frites, til sandwich med kjøtt eller kylling. Ulike drikker som *chicha* og *mocochinchi* (ferskensider) selges også her. Dette er et tilbud til dem som ikke har mulighet til å gå ut og spise middag, og som kanskje oftest lager mat hjemme. En klar favoritt blant maten som serveres her er kutarmer- og innvoller. Det er alltid kø hos damene som serverer magesekker, tarmer og andre delikatesser, på en liten papptallerken. En porsjon koster i underkant av 5 kr. Det er tydelig at ingenting spiselig skal gå til spille, og man får assosiasjoner til landsbygda hvor de samme prinsippene om å bruke det man har, og ikke la noe gå tapt (for eksempel hvis man slakter en okse). Etniske og økonomiske skillelinjer kommer også klart til uttrykk gjennom bruken av mat og drikke. For de som lager mat hjemme, som Juan og Gabriel, er mat som poteter, *chuño*, *mote* og *nabo* alle produkter som viser forbindelser med landsbygda og tradisjonene de var en del av der (Weismantel 1988). Samtidig påpeker Weismantel (1988) at ris, pasta og brød, såkalt «hvit mat», er eksempler på en urban tilpasning. Kutarmer og kumage, som eksemplet fra Cochabamba viser, forbindes med landsbygda. Ris er blitt en del av kostholdet til majoriteten av landsbyboere i Cochabamba, og Weismantel (1988) virker å ha rett i at slik «hvit mat» utfordrer de tradisjonelle matvanene til urbefolkningen. En slik eksistens av konkurrerende matvaner kan skape synlig kløfter mellom sosiale roller og bringe frem forskjeller mellom kvinner og menn og rike og fattige (Weismantel 1988). Som vist i kapittel 2 er et måltid fullt av regler, spesielt

med tanke på hvilken rekkefølge man blir servert. Mange opprettholder disse ideene etter at de flytter til byen, og på den måten kan mat ses på som en av de sterkeste markørene for etnisitet og klasse. For med tanke på at mat er så sentralt i skapelsen av relasjoner innenfor en gruppe er det heller ikke så rart at mat kan være et uttrykk for relasjoner mellom grupper.

Språk og utdanning: motiver for sosial stigma?

Eidheims studie fra 1969 viser hvordan interetniske relasjoner kan relateres til etnisk stigma. Hans arbeid viser relasjonene mellom kyst samer og nordmenn, i et kystsamfunn i Nord Norge. Begge gruppene livnærer seg fra fiske og jordbruk, og de har vært i jevnlig kontakt med hverandre i mange århundrer. Etter å ha tilbrakt mye tid sammen med samene oppdaget Eidheim at det ikke var så enkelt å observere forskjeller mellom samer og nordmenn, til tross for at han påpekte at begge gruppene hadde god personlig kunnskap om hverandre, og kunne klassifisere hverandre som same eller nordmann. Begge gruppene bodde i samme område, de hadde like hus, de kledde seg likt og de hadde samme religion. Eidheim oppdaget at de som kunne klassifiseres som samer unngikk temaer som kunne peke mot en synliggjøring av etnisk differensiering. Dette utspilte seg særlig i det offentlige hvor man ut fra svært generelle betingelser kunne si at samene måtte dekke til, eller skjule, sine sosiale karakteristikk som nordmenn så på som tegn for samiskhet. Dette gjorde de for å kunne ha de samme mulighetene, og oppnå de samme materielle og sosiale varene som var tilgjengelige i samfunnet³⁵. Eidheim (1969) presiserer at det innenfor det sosiale landskapet til samene i dette området er tre sfærer de må forholde seg til: den offentlige sfæren, en lukket samisk sfære og en lukket norsk sfære. Hver og en av disse sfærene assosieres med egne karakteristiske koder, temaer og verdier som skiller dem fra hverandre og som blir ytterligere separert gjennom den etniske sammensetningen til aktørene som er tilstede. En slik tredelt inndeling av sfærer kan brukes for å sammenligne situasjonen til landsbyungdommene da de først flyttet til byen. For dem var det en sfære som var forbeholdt dem med landsbybakgrunn, en sfære kun for byungdom og en sfære (den offentlige) hvor samhandling mellom ungdommer fra landsbygda og ungdommer fra byen foregikk. I denne offentlige sfæren, hvor møtene som regel foregikk, var det kodene som ble assosiert med mestiser som var dominerende.

³⁵ Dette må forstås på bakgrunn av enkelte trekk ved lokal økologi og samfunn fordi lokale ressurser gav liten eller ingen mulighet til å kunne øke eller variere produksjonen (Eidheim 1969: 45).

I forrige kapittel diskuterte jeg hvordan PAE (stipendordningen) fungerer i praksis, og hvordan det gir ungdommer fra landsbygda muligheten til å studere i byen. Det ble vist at PAE, til tider, oppfattes som et verktøy folk benytter seg av kun for å komme seg til byen. Mange landsbyungdommer «hopper» av etter bare ett eller to semester, og det har også blitt påvist at de fleste ungdommene med bakgrunn fra landsbygda ikke holder et akademisk nivå som forventet av dem. Jeg vil nå ta dette videre og diskutere hvordan stipendet danner en kontekst som blir styrende for oppfattelsen byungdom har av ungdommer fra landsbygda. Mitt empiriske materiale støtter påstanden om at PAE, i mange tilfeller, er hovedårsaken til diskrimineringen mange av ungdommene opplever på universitetet.

Da jeg fikk vite at PAE ønsket å gi meg stipend fordi jeg var en av de beste elevene, tenkte jeg, oj, så flott. Det blir stas å begynne på universitetet, siden jeg har fått stipend. Det er noe å være stolt av. Men da jeg kom hit skjønnte jeg jo at det var motsatt (José).

José begynte på universitetet for 4 år siden. Som sitatet ovenfor viser opplevde han en følelse av stolthet fordi det var han som ble plukket ut. Men, da han kom til universitetet ble han med en gang klar over at dette ikke var en oppfatning så mange andre delte med han. Hvorfor har stipendet fått en slik posisjon? Svaret tror jeg ligger i et av godene stipendordningen er ment å gi ungdommene fra landsbygda. Professorer, og andre ansatte på universitetet, var svært opptatte av å presisere at studentene med landsbybakgrunn, som hadde fått stipend, hadde fått flere goder som ville komme dem til nytte under hele utdanningen. Et slikt gode var at de slapp å ta eksamen. Alle studenter som ikke får stipend må ta en opptakseksamen for å komme inn på universitetet. Denne eksamenen koster både penger, og tid, og har som formål å kartlegge det akademiske kunnskapsnivået til studentene. Denne eksamenen er også med på å avgjøre hvilken studieretning man får lov til å begynne ved. Ungdommer som har fått stipend slipper å ta eksamen for å begynne å studere. De blir også plassert mer tilfeldig rundt på de ulike fakultetene. Selv om deres ønsker om valg av studieretning i noen tilfeller blir fulgt opp, er det først og fremst den økonomiske støtten hvert enkelt fakultet har fått av fylkestyret, som er avgjørende for hvor de kan begynne å studere.

Flere av ungdommene har opplevd en slik form for diskriminering: «Det er mye diskriminering, også på fakultetet. De andre tror de er bedre enn oss og føler seg overlegne (*superior*) fordi de tok eksamen» (Fernando). «Det er mange her som går rundt og tror de er

bedre enn andre» (Andrea). Denne eksamenen skaper, som vi ser, splittelse mellom ungdommer fra landsbygda og ungdommer fra byen. Dette har sitt grunnlag i flere aspekter. En årsak er, at ettersom ungdommer fra landsbygda blir plassert der det er plass til dem, er det mange av byungdommene som mener at landsbyungdommene tar deres plass. En annen årsak er at landsbyungdommene ikke nødvendigvis får lov til å begynne ved den studieretningen de ønsker, fordi de ikke blir vurdert ut fra deres akademiske nivå. Den største grunnen til at PAE oppleves som en diskriminasjonsfaktor i seg selv er at elever som tar eksamen antar at studentene som ikke tar den er mindre intelligente, og at det er grunnen til at de slipper å ta den. Dette relaterer byungdommene til landsbygda, og en idé om at folk fra landsbygda er mindre smarte enn dem selv, fordi de arbeider med jorda og ikke har «ordentlig» utdanning.

Hvis vi fortsetter med universitetet som en base for relasjonene mellom landsbyungdom og byungdom er det i særdeleshet språk som står i fokus. Quechua er et av urbefolkningenes hovedspråk, og med mindre man er tospråklig kan man ikke forstå språket. Det største problemet for folk fra landsbygda er måten å uttale ordene på, lydene man bruker på quechua skiller seg fra måten man bruker dem på, på spansk. På offentlig steder og arbeidsplasser, som for eksempel universitetet, snakkes det i hovedsak spansk. Etter at Evo Morales Ayma ble president i 2006 har han innført krav om at alle som jobber i offentlige institusjoner må være *bilingüe* (tospråklig), og dermed beherske minst ett av urfolksspråkene. Fortsatt er det i stor grad spansk som dominerer i de store byene. Med unntak av markedsplassene og små fortauskafeer som drives av migranter som har kommet ned fra omkringliggende samfunn i Cochabamba-regionen, eller andre byer, som for eksempel Oruro. Dette kan relateres til hvordan det norske språket dominerte i den offentlige sfæren i kystsamfunnet i Nord-Norge (jf. Eidheim 1969).

På landsbygda i Marcavi³⁶ foregår det meste av undervisningen på spansk. Claudia, en av lærerinnene, ble fortvilet da det etter regjeringens ønsker ble vedtatt at det skal undervises i spansk og et av urfolksspråkene, i dette tilfellet quechua. Hennes fortvilelse var forbundet med at foreldrene uttrykte misnøye, ettersom de anså spansk for å være det språket barna deres måtte lære seg for å kunne komme seg bort fra landsbyen og finne seg en jobb. Da jeg var tilstede ble barna undervist på spansk, men alle snakket quechua seg i mellom. Læreren pratet også quechua til elevene når de trengte hjelp. I følge henne var barna svært

³⁶ Jamfør kapittel 3 for nærmere beskrivelse av Marcavi.

sjenerte når de måtte prate spansk. Mens de ved å prate quechua seg i mellom uttrykte en helt annen trygghet og pratet masse sammen. Denne tryggheten baserer seg på at barna prater quechua med sine foreldre, og andre eldre landsbymedlemmer. I disse tilfellene har det å prate quechua en forsterkende effekt for samholdet, og det skaper en trygghet for de involverte.

Mens de vokser opp veksler de mellom spansk på skolen og quechua hjemme. De har blitt oppdradd til å se på spansk som et instrument for å komme seg opp og frem i livet. Ikke minst, er det foreldrenes ønske at barna skal lære seg spansk godt nok til å kunne ende opp i byen med en god jobb. Hva skjer når ungdommene flytter til byen? Det er mange som opplever en tvetydig følelse i forhold til det å plutselig skulle forholde seg daglig til et språk som de lenge bare har benyttet seg av i skolesammenheng. Juan og broren snakket mest quechua seg i mellom da de flyttet til byen. Det spilte liten rolle om de hadde undervisning eller fritime, de fortsatte å prate quechua. I undervisningen ble de etter hvert tvunget til å prate spansk. Mange av ungdommene opplevde å bli straffet på barne- og ungdomsskolen fordi professoren nektet dem å prate quechua. Dette henger i dem enda, og da de først begynte på universitetet var de redde for uttalen og det medførte at de ikke ønsket å prate så mye. De opplevde ofte at folk ikke forstod dem da de pratet spansk, og dermed kviet de seg enda mer for å prate. Mens det å prate quechua med hverandre styrket følelsen av tilhørighet: «Vi som er fra landsbygda er litt *sjenerte*, derfor pratet jeg og min eldre bror bare sammen på quechua den første tiden i byen», forklarte Juan.

Gjennom å prate quechua seg i mellom ga det grunnlag for diskriminering basert på en tanke, blant mestiser og hvite, om at de som snakker quechua er mindre intelligente enn de som snakker spansk. Språket i seg selv er med andre ord en identitetsmarkør og en direkte årsak til diskriminering. Dette henger sammen med utdanningsbakgrunn og den veletablerte oppfatningen om at utdanningen på landsbygda på langt nær er den samme som i byen, og derfor blir det ofte sagt at de med urbefolkningsbakgrunn på universitetet er mindre intelligente enn de som har gått på skole i byen:

Det er en utopi å tenke at menneskene fra byen er mer kapable, mens menneskene fra landsbygda er mindre kapable. Det tenker de i forhold til enhver sak [...] Men det er en utopi, jeg tror ikke på det. Likevel faller flesteparten av menneskene for denne idealverdenen. I så fall, på grunn av det som skjer i dag, inkludert det vi går igjennom

på landsbygda; de kaller oss for *masistas*³⁷, de sier at vi er indianere (indios), og på den måten finnes det diskriminering (Fernando).

Fernando har opplevd å bli stigmatisert som dum og evneveik, kun fordi han er fra landsbygda og dermed assosieres med begreper som lat og lite intelligent. En slik stigmatisering kan fungere som et verktøy for å definere grensene til ens egen gruppe. Kan hende bolivianerne som ikke er en del av urbefolkningen brukes disse nedlatende begrepene, som dumme og late, for selv å kunne fremheve seg selv som de intelligente, de som arbeider og bidrar positivt til statens opprettholdelse? Harris (1995) argumenterer for at mestiser er individer som har mistet sin identitet, og at de defineres ut i fra det de ikke er, urbefolkning.

Ungdommene fra landsbygda trodde at noe av diskrimineringen, som gikk på bakgrunn av at de var så stille og sjenerte, og at de ikke kunne prate godt nok spansk, ville opphøre eller i alle fall minske ettersom de begynte å prate mer spansk på universitetet. Det ville være rimelig å anta at dette ville bedre forholdet mellom de to gruppene, men det oppstod i stedet problemer:

Jeg kommer fra landsbygda. Vi er quechuatalende og kanskje det er på grunn av den aksenten vi har ikke sant? Kanskje vi sier noe feil innimellom? Kanskje vi fra landsbygda ikke snakker med det samme tonefallet som de som er fra byen?
(Fernando)

Vi som er fra landsbygda snakker annerledes. Vi har en annerledes aksent og det er også noen bokstaver som man finner på quechua som ikke finnes på spansk (Juan).

For å forstå denne behandlingen ungdommene får, gjennom å bli assosiert med forestillinger om dumhet og latskap, kan stereotypibegrepet være anvendelig. Innenfor antropologien refererer konseptet om stereotypifisering til skapelsen og anvendelsen av standardiserte forestillinger om kulturelle særpreg og egenarter. Stereotypier eksisterer i stor grad i samfunn med dominante grupper og i samfunn hvor det eksisterer store maktforskjeller innad (Eriksen 2002: 23-25). I Cochabamba har det som allerede beskrevet vært hegemoni i favør av mestiser og hvite. Ungdom fra byen bruker ofte begrepene *sjenerte*, *stille*, og *late* om ungdommene fra landsbygda. Uttrykk som *brutos* (idioter/uvitende) og *salvajes* (de ville/villmenn) er også blitt brukt for å omtale urbefolkningen i Bolivia (Harris 2000).

³⁷ Masistas er et negativt ladet kallenavn på MAS tilhengere.

Å bruke nedlatende begreper på denne måten skaper et grunnlag for at svært mange av landsbyungdommene ser det som viktig å opprettholde og beholde quechuaspråket etter at man har flyttet til byen. De opplever et behov for å forsterke deres egne særegne kulturelle trekk i møtet med byungdom, og språket representerer en slik faktor for ungdommene. Språket symboliserer landsbyen og alle de tingene som betyr noe og som er viktige der. En annen årsak til at språket er av en så stor betydning etter at man har flyttet til byen er fordi det gir dem en følelse av samhold, og det å være en del av sosiale nettverk. Som vi ser er ikke språket bare en indikator på opprinnelse og tilhørighet, men også en viktig del av fellesskapet som ungdom fra landsbygda er en del av, selv etter at de flytter til byen.

Endring og kontinuitet: forhandling om etnisk tilhørighet

Tilstrømningen av ungdommer fra landsbygda fortsetter i et stort tempo, og relasjonene mellom landsby og by er mer komplekse enn noen gang tidligere. Når ungdommene flytter til byen er det ikke bare relasjonene mellom dem selv og byfolk de må forholde seg til i det daglige. De må også forholde seg til personer som har vokst opp på landsbygda, men som har bodd flere år i byen. Som vist i kapittel 3 er det mange av disse som er i sosiale nettverk med nyankomne ungdommer, og som dermed bistår dem i ulike prosesser. I den resterende delen av dette kapittelet vil jeg se nærmere på dem som i større grad har mistet kontakten med, og/eller distansert seg fra, landsbyen og gått over til å identifisere seg mer med personer fra byen: «Jeg identifiserer meg med urbefolkningen, men også med de andre», forklarer Rafael. Han begrunner det med at siden han kun har bodd noen få år på landsbygda relaterer han seg til byfolk, og han sier han kan identifisere seg med en identitet som byungdom og en som landsbyungdom. Grunnen til at han holder fast på sin identitet som en del av urbefolkningen er fordi hans foreldre og besteforeldre har bodd store deler av livene sine på landsbygda og fordi hele familien hans kommuniserer enten på quechua eller aymara³⁸, aldri på spansk. En slikt tvetydig utsagn indikerer hvordan etniske merkelapper kan skifte avhengig av sosiale relasjoner, kontekster og situasjoner.

Carla definerer seg selv som en del av urbefolkningen. Hun gav uttrykk for at hun ikke setter pris på at folk endrer seg, hun føler det medfører en endring av etnisk tilhørighet. Er dette tilfellet? I kapittel 3 introduserte jeg forholdet mellom venninnene Carla og Lourdes. I likhet

³⁸ Noen grupper innenfor urbefolkningen i Bolivia bor i grenseområder mellom quechuatalende og aymaratalende områder og behersker dermed deler av begge disse språkene.

med Carla kler Lourdes seg også i *pollera*. Da jeg skulle treffe henne for første gang sa Carla til meg: «Du ser henne med en gang, det er hun i *pollera*!». Det viste seg å stemme, det er ikke mange av jentene på universitetet som går i *pollera*, og på den måten skilte Lourdes seg ut. Lourdes flyttet til byen for et par år siden fordi hun fikk stipend gjennom PAE. I det siste har hun begynt å fikse neglene, gå med øredobber, og bruke smykker. Dette går i mot de moralske forventningene som forventes av en kvinne fra landsbygda, ifølge Carla. Hun tror Lourdes ønsker å kvitte seg med *pollera* for å tilpasse seg byen enda mer. Dette synes Carla er helt feil, fordi *pollera* er en sterk identitetsmarkør for henne. Det er derfor hun fortsetter å gå i de samme klærne som hun brukte mens hun bodde på landsbygda. Hun vil heller ikke fikse på utseendet ved hjelp av sminke, eller gå med smykker og øredobber. Dette kan relateres til den symbolske meningen klærne gir. Å ha på en type kler fremfor en annen signaliserer hvem du er, og hvem du ønsker å være. Når folk ser Carla i *pollera* danner de seg et bilde av henne som en del av urbefolkningen. Det forventes dermed at man skal fylle en sosial rolle når man bruker noen klær fremfor andre. Kan en endring av slike symbolske markører føre til endring av identitet? Her er Carla og Lourdes uenige. Lourdes identifiserer seg fremdeles som en del av urbefolkningen til tross for at hun har endret noen småting. Det samme kan sies om Mariela. Hun har beholdt *pollera*, hatt og sandaler etter at hun flyttet til byen. Men samtidig har hun endret religion. I landsbyen hennes, som i de fleste andre landsbyer i Cochabamba, er troen basert på både andinsk kosmologi og den katolske kirken, og religion anerkjennes av mange som et sentralt kjennetegn ved identiteten som urfolk. Da Mariela flyttet til Cochabamba by ble hun introdusert for en annen tro: den evangeliske, og dermed byttet hun religion. Like fullt anser hun seg selv som en del av urbefolkningen. Hun har jevnlig kontakt med familien, hun kler seg i *pollera* og hun snakker quechua. Disse eksemplene med Carla, Lourdes og Cirilia viser at etnisk identitet kan opprettholdes til tross for man endrer deler av det sosiale innholdet, som vanligvis tilskrives en slik identitet. Det er som Barth påpeker mulig å opprettholde grensene mellom etniske grupper til tross for at kulturelle forskjeller og den sosiale organiseringen endres innenfor en gruppe. En gruppes opprettholdelse er ikke avhengig av et fravær av kontakt og informasjon, snarere tvert i mot, ifølge Barth. Samtidig støtter disse eksemplene ideen om at personers egne tilskrivninger må tillegges mest vekt: hvis Lourdes mener hun er en del av urbefolkningen, så er hun det (Barth 1969:15).

I studier av etnisitet og klasse i Andes har det blitt argumentert for en mellomposisjon *cholos* (Se Weismantel 2001; de la Cadena 2000). Dette begrepet brukes ikke i stor grad blant

ungdommene i Cochabamba, men man kan relatere det til en følelse av å befinne seg midt i mellom, slik som Rafael. Han sier han identifiserer seg med begge gruppene; urbefolkning og mestiser og hvite. *Cholos* utgjør en mellomkategori mellom urbefolkningen og mestiser, og som Rafael beskriver kan de føle tilhørighet til, eller bli assosiert med både landsbygda og byen. Tidligere var *cholos* en definisjon på mennesker som var $\frac{3}{4}$ spansk og $\frac{1}{4}$ mestis, men etter hvert utviklet begrepet seg til å omfatte urfolk som flyttet til byen og «la fra seg» alt som hadde med urfolk og urfolksidentitet å gjøre (Harris 1995). Disse menneskene var tospråklige, og behersket både spansk og quechua/aymara og de begynte å arbeide innenfor områder som tidligere var forbehold mestiser (Gill 1994). *Chola* (feminin) brukes i større grad enn *cholo* (maskulin) i Cochabamba. Det kan relateres til at *chola* referer til markedskvinnene, og disse er mer synlige i bybildet, enn hva *cholo* er. Mestiser og hvite ser på *cholos* som nærmere urfolk, og de assosierer dem med landsbygda. Mennesker på landsbygda har en oppfatning om at *cholas* og *cholos*, må anses som nærmere mestiser og hvite, enn dem selv. En slik forståelse kan diskuteres gjennom å se på situasjonen til Carla og Lourdes. Det er et tilsvarende inntrykk Carla erfarer i forhold til Lourdes. Ved å begynne å bruke materielle ting som smykker og øredobber, eller å bruke sminke og neglelakk, som forbindes med byen og menneskene der, kan det virke som Lourdes endrer seg i den hensikt å bli mer lik mestiser, og dermed fjerne seg mer fra landsbygda og urbefolkningen. Til tross for endringene, anser hun seg selv som en del av urbefolkningen, hva grunnen til at hun velger å endre seg? En årsak kan være at hun ikke vil bli forbundet med landsbygda fordi den ofte assosieres med latskap og dumhet. Stipendet som hun fikk, medførte en klassifisering som gjorde henne til en representant for landsbygda, og det erfarte hun negativt i form av diskriminering. Harris argumenterer for hvordan mange urfolk ser ned på sine egne, tidligere landsbymedlemmer etter de har flyttet til byen. De ønsker dermed å bli som mestiser (mestizaje) for å øke sin egen status og ikke minst, for å skape et bedre liv for sine barn (Harris 1995). Et slikt aspekt er det flere av landsbyungdommene som er innebefattet med, men det ikke alle som sier seg enige i en slik påstand.

Mange av ungdommene med landsbybakgrunn på Universidad Mayor de San Simón vil ta høyere utdanning fordi de ønsker å dra tilbake til landsbygda, og hjelpe dem som fortsatt bor der. Carla er bare et eksempel: hun drar stadig tilbake til Hornoni, og Arque provinsen for å bistå de lokale styresmaktene med blant annet å holde kurs om helse og hygiene, for kvinner og barn som bor i små avsidesliggende landsbysamfunn. Dermed bruker hun den kunnskapen

hun har tilegnet seg i byen og videreformidler den til landsbygda slik at de også kan få utbytte av den. Mariela er et annet eksempel: hun vil utdanne seg innenfor sosial arbeid slik at hun kan hjelpe sin familie, og sine venner, som ble igjen i landsbyen. Som vist er det mange av ungdommene som er stolte av landsbyen sin, og de ønsker å bidra til en positiv utvikling for landsbygda ut fra deres egne premisser. Dette kan ungdommene som har migrert bistå med fordi de innehar kunnskap om begge livsverdenene (jf. Long 1992).

For noen ungdommer, som Carla og Juan, har det vært viktig å opprettholde den samme klesstilen, språket og relasjonene med landsbygda. Dette kan ses som en motsetning til hva samene i Eidheims studie (1969) gjorde. I dette kystsamfunnet prøvde samene å unngå å vise forskjeller i det offentlige, mens Juan, og særlig Carla, prøver å fronte de kulturelle og sosiale praksisene som de er en del av på landsbygda. Carla underviser i quechua, kler seg i *pollera* og bidrar (gjennom flere kurs) til at landsbyen hennes utvikles. Juan er svært opptatt av å prate quechua mest mulig. Mens jeg var i Cochabamba skrev han også sin masteroppgave om bruken av quechua på universitetet.

At flere velger å opprettholde konkrete kulturelle forskjeller kan kanskje relateres til aksepten mennesker fra landsbygda har opplevd i byen den senere tiden. Flere av ungdommene uttrykte hvordan de opplever en større godkjenning blant folk når de sier de er en del av urbefolkningen, og spesielt, ved å si at man prater quechua. En årsak ligger i det økte fokuset, som regjeringen til Evo Morales Ayma, har lagt på urfolks rettigheter. Denne grunnen har sitt utspring i en pågående edringsprosess. Sosiale bevegelser, og da særlig i samarbeid med urbefolkningen, har i lang tid vært aktive i Bolivia. Dette gjenspeiler seg ikke bare i avgjørelser og handlinger på statlig nivå, men også gjennom hverdagslige individuelle handlinger hvor man gjennom personer som Carla og Juan, får se hvordan mange landsbyungdommer er stolte av bakgrunnen sin, og ikke føler frykt for å innrømme det: «Det er ikke lenger like stor frykt knyttet til det å si at man tilhører urbefolkningen (Juan) / Ja, det er mer stolthet relatert til det å si at man er en del av urbefolkningen i dag» (Rafael).

Avslutning

I dette kapittelet har jeg vist hvordan sosiale grenser består og opprettholdes mellom ungdommer fra landsbygda og ungdommer fra byen, til tross for stadige møter mellom dem. Disse sosiale grensene må ses i lys av klasse og etnisitet hvor en etnisk tilhørighet, må forstås

som flytende og relasjonell. Hvordan man kler seg, hva man spiser og hvordan man ter seg i relasjoner med andre er tre essensielle trekk ved utformingen av identitetene. Dette ble gjort for å vise den variasjonen, og det mangfoldet som forholdet mellom ungdommene fra landsbygda og ungdommene fra byen uttrykker i hverdagen. Omfanget av de sosiale grensene som definerer forskjellene mellom landsby og by favner bredt, og måten slike grenser har vært en utløsende faktor for mye av den stigmatiseringen og også diskrimineringen som ungdommene har opplevd i byen, har vært et sentralt poeng i dette kapitlet. Begge disse perspektivene har rot i historiske perspektiver, og er også nært relatert til ideen om opphav og sted.

Jeg har argumentert for hvordan en endring av for eksempel klær, ikke nødvendigvis fører til en endring i selvrepresentasjon, og heller ikke i forhold til hvilken etnisk gruppe andre definerer deg som en del av. Det har blitt diskutert hvordan ungdommene til tider kan føle seg som om de verken tilhører landsbyen eller byen. Følelsen av å tilhøre en slags «mellomsfære» kan til tider være vanskelig å forholde seg til i hverdagen og dette har blitt diskutert opp mot sosiale, etniske og symbolske grenser.

5. Avsluttende kommentarer

Gjennom denne oppgaven har jeg forsøkt å vise hvordan ungdommer med urbefolkningsbakgrunn, til tross for å ha vokst opp under en relativt strukturell fattigdomssituasjon, har evnen, kunnskapen og viljen til å skape endring, for seg selv og omgivelsene. Dette gjør de gjennom valget de tar: å dra til byen for å ta høyere utdanning. Det er flere av disse ungdommene som er de første fra sin landsby, eller i hvert fall de første fra sin familie, som utfører en slik handling. Dette har ringvirkninger langt utover ens egen situasjon, og skaper som vist muligheten til å endre sosiale mønstre for det samfunnet man er en del av.

Slike valg som ungdommene har tatt, handler i stor grad om hvordan enkeltindivider takler sin livssituasjon, på en konkret måte. Dette ble eksemplifisert gjennom Fernando. Hans valg og handlinger, viser oss at det finnes rom for individuell praksis til tross for begrensningene, samfunnet, og ikke minst foreldrene, påla ham.

I de første møtene, mellom studenter fra landsbygda og studenter fra byen, kommer stigmatiserende forestillinger til uttrykk. Å vokse opp på landsbygda kan i noen tilfeller føre til at man har liten, eller ingen, kunnskap om byen og menneskene som bor der. De som derimot kjenner til byen har ofte gjort seg opp en mening om at menneskene i byen er diskriminerende og overlegne. Det samme kan sies om studenter som har vokst opp i byen. Det eneste mange av dem forbinder med landsbygda er fordomsfulle stigmatiseringer som indikerer at ungdommene fra landsbygda er dumme, skitne og fattige. Slike gjensidige oppfatninger av «det fremmede» vedvarer ofte i den første tiden, etter at de første møtene har funnet sted, og kan i noen tilfeller kulminere i grov diskriminering.

Etter hvert som tiden går, og ungdommene med ulik bakgrunn stadig møtes og er i interaksjon med hverandre: enten fordi man går i samme klasse, man er med i samme forening, eller fordi man bor i nærheten av hverandre, så oppdager mange at forskjellene kanskje ikke er så fundamentale som de først antok. Her oppstår det et skille for ungdommene fra landsbygda: mellom de som velger å følge normen i storsamfunnet, gjennom å endre klesstil, praktisere spansk og endre levestil, slik at de fremstår mer som «byfolk» enn urfolk. Mens andre går motsatt vei, og velger heller å forsterke identitetsmarkørene som skiller dem fra

ungdommene i byen. Det interessante er at ungdommene innenfor begge disse måtene å ordne tilværelsen på, identifiserer seg som en del av urbefolkningen.

Felles for begge disse endringene er at ungdommene fra landsbygda ser mulighetene, og også begrensningene, som omgir dem, og handler ut i fra disse for å bedre sine levevilkår. Som vist kan ulike strategier benyttes, men målet forblir det samme: å skape en bedre fremtid.

Kildehenvisning

Allen, C. (1988) *The Hold Life Has. Coca and Cultural Identity in an Andean Community*. Washington: Smithsonian Press.

Barth, F. (1969) `Introduction`, i F. Barth (red.): *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget

Benería, L. og Roldán, M. 1987: `Introduction`, i L. Beneria og M. Roldán: *The Crossroads of Class and Gender. Industrial Homework, Subcontracting, and Household Dynamics in Mexico City*.

Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (2000) *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax Forlag.

Briggs, J. (1986) `Kapluna Daughter` i P. Golde (red): *Women in the Field: Anthropological Experiences*. Berkeley: University of California Press.

Contreras, M. E. og Talavera, M. L. S 2003: *The Bolivian Education Reform 1992-2002: Case Studies in Large-Scale Education Reform*. Country Studies. Education Reform and Management Publication Series. Vol. 2. No. 2. The World Bank.

de la Cadena, M. 2000: *Indigenous Mestizos – The Politics of Race and Culture in Cuzco, Peru, 1919-1991*. Durham NC: Duke University Press

Eidheim, H. 1969: `When Ethnic Identity is a Social Stigma` i F. Barth (red): *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksen, T.H. 2002: *Ethnicity and Nationalism*. Second Edition. London: Pluto Press.

Fangen, K. 2004: *Deltagende observasjon*. Oslo: Fagbokforlaget.

Gill, L. 1994: *Precarious Dependencies. Gender, Class, and Domestic Service in Bolivia*. New York: Colombia University Press.

Gill, L. 2000: *Teetering on the Rim: global restructuring, daily life, and the armed retreat of the Bolivian state*. New York: Colombia University Press.

Goldstein, D. M. (2004) *The spectacular city: violence and performance in urban Bolivia*. Durham, N.C.: Duke University Press.

Harris, O. (2000) *To Make the Earth Bear Fruit: Ethnographic Essays on Fertility, Work and Gender in Highland Bolivia*. Institute of Latin American Studies: University of London.

Harris, O. (1995) 'Ethnic Identity and Market Relations: Indians and Mestizos in the Andes', i B. Larson og O. Harris (red.): *Ethnicity, markets and migration in the Andes. At the Crossroads of History and Anthropology*. Durham, N.C.: Duke University Press.

Jelin, E. (1991) *Family, household and gender relations in Latin America*. London: Kegan Paul International.

Klein, H.S. (2003) *A Concise History of Bolivia*. Colombia University. Cambridge University Press.

Lagos, M.L. 1991: *The Politics of Representation: class and ethnic identities in Cochabamba, Bolivia*. Boletín bibliográfico de antropología americana V. 24, sidene:143-50.

Larson, B. (1998) *Cochabamba, 1550 - 1900. Colonialism and Agrarian Transformations in Bolivia*. Durham and London: Duke University Press.

Larson, B. og Rosario León (1995) Markets, Power, and the Politics of Exchange in Tapacari, c. 1780 and 1980`, i B. Larson og O. Harris (red.): *Ethnicity, markets and migration in the Andes. At the Crossroads of History and Anthropology*. Durham, N.C.: Duke University Press.

Lazar, S. (2008) `Introduction` i S. Lazar (red.): *El Alto Rebel City: self and citizenship in Andean Bolivia*. Durham, N.C.: Duke University Press

Long, N. 1992a: `Introduction` i N. Long og A. Long (red.): *Battlefield of Knowledge. The Interlocking of Theory and Practice in Social Research and Development*. London: Routledge.

MacGaffey, J. og Bazenguissa - Ganga, R. 2000: *African Issues. Congo – Paris. Transnational Traders on the Margins of the Law*. Oxford: Indiana University Press

Mauss, M. 1995 [1923-24]: *Gaven. Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Mayer, E. 2002: *The Articulated Peasant. Household Economics in the Andes*. Boulder Colorado: Westview Press.

Melhuus, M. 1996: Power, Value and the Ambiguous Meanings of Gender” i M. Melhuus og

K.A. Stølen: *Machos, Mistresses, Madonnas. Contesting the Power of Latin American Gender Imagery*.

Moi, T. 2002: `Å tilegne seg Bourdieu. Feministisk teori og Pierre Bourdieus kultursosiologi` i I. Iversen (red.): *Feministisk litteraturteori*. Oslo: Pax Forlag AS.

Moore, H. L. 1988: *Feminism and Anthropology*. Cambridge: Polity Press

Moore, H. L. 1994: *A passion for difference: essays in anthropology and gender*. Cambridge: Polity Press.

Ortner, S. B. 1984: `Theory in anthropology since the Sixties`, i *Comparative studies in society and history* 26 (1): 126-165. Cambridge: Cambridge University Press.

Rosaldo M. Z. 1974: `Woman, Culture and Society: A Theoretical Overview`, i M. Z. Rosaldo and L. Lamphere (red.): *Woman, Culture and Society*. Stanford: Stanford University Press.

Stensrud A. B. 2004: *Salir Adelante: Fattige kvinners kamp for bedre levekår i Cusco, Peru*. Hovedoppgave i Sosialantropologi ved Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i Oslo.

Stølen, K. A. 1991: *Gender, Sexuality and Violence in Ecuador*. I *Ethnos* (56) 1-2. Sidene 82-99.

Stølen, K. A 1990: `Farlige kvinner, voldelige menn: En sosiokulturell analyse av konemishandling i Caipi, Equador`, i *Tidsskrift for samfunnsforskning Vol.31*, 1990.

Wade, P. 1997: *Race and Ethnicity in Latin America*. London: Pluto Press.

Weismantel, M. J. 1988: *Food, Gender, and Poverty in the Ecuadorian Andes*. Illinois: Waveland Press.

Weismantel, M. J. 2001: *Cholas and Pishtacos. Stories of race and sex in the Andes*. Chicago: The University of Chicago Press.

Wikan, U. 1996: `Fattigdom som opplevelse og livskontekst. Innsikt fra deltakende observasjon` i O. Wormnæs (red.): *Vitenskap - enhet og mangfold*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Wikan, U. 2006: *Medmennesker*. Pax Forlag A/S, Oslo.

Andre kilder

SIBI: Servicio Integral de Búsquedas de Información

INE: Instituto Nacional de Estadística

Nettsteder

<http://data.worldbank.org/country/bolivia>

http://www.derechoshumanosbolivia.org/noticia.php?cod_noticia=EA20090310125641

<http://www.ine.gov.bo/indice/visualizador.aspx?ah=PC3020105.HTM>

[\[amerikagruppene.no/noop/page.php?p=Landsider/Bolivia/Landprofil/index.html&d=1\]\(http://www.latin-amerikagruppene.no/noop/page.php?p=Landsider/Bolivia/Landprofil/index.html&d=1\)](http://www.latin-</p></div><div data-bbox=)

<http://www.presidencia.gob.bo/perfil.htm>